

การหย่าร้าง ความเชื่อว่าความรักแบบโรแมนติกเป็นรากฐานของการแต่งงานของคนในสังคมไม่สอดคล้องกับการเชื่อมโยงเรื่องของทรัพย์สินเข้ากับการหมั้นและการแต่งงาน ข้อกำหนดเกี่ยวกับการชดเชยเมื่อมีการละเมิดเป็นเรื่องไม่ถูกต้องเหมาะสมเพราะ

“คนเราจะรักกันชอบกันถึงกับมีการหมั้นกันเพื่อจะแต่งงาน อยู่กินกัน ไปในวันข้างหน้ามัน แสดงว่าเขาต้องมีจิตใจที่เข้าใจกัน มีความรักกัน... ความรักที่แท้จริงนั้นคือการเสียสละครับ เมื่อท่านรักเขาแล้วก็ต้องยินยอมพร้อมใจที่จะต้องยอมรับที่จะต้องเสียสละต่อไปในภายภาคหน้า เมื่อคาดว่าจะแต่งงานกันแล้ว ถ้าหากว่าเราไปหมั้นเขา...หากมีการผิดสัญญาหมั้นกันก็ไม่ควรที่จะไปเรียกร้องค่าเสียหายอะไรเลย”⁵³

การโต้เถียงเกี่ยวกับข้อกำหนดและการชดเชยหลายประการเป็นเพราะการมีฐานความเชื่อเกี่ยวกับการแต่งงานที่แตกต่างกัน

อายุที่เหมาะสมสำหรับการแต่งงานและความสามารถในการจัดการทรัพย์สิน

รัฐกำหนดเกณฑ์อายุของคนในสังคมที่จะเริ่มเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ทางเพศกันได้ โดยมีเส้นแบ่งระหว่างผู้เยาว์ที่บริสุทธิ์ไร้เดียงสาเรื่องเพศกับผู้ใหญ่ที่รู้และมีการเกี่ยวข้องกับเพศ⁵⁴ ในบรรพ 5 เดิมกำหนดอายุขั้นต่ำสำหรับการหมั้นและการแต่งงานไว้ที่ 17 ปีสำหรับผู้ชายและ 15 ปีสำหรับผู้หญิง ร่างแก้ไขกฎหมายครอบครัวเสนอให้มีการแก้ไขอายุของชายหญิงที่จะหมั้นได้เป็น 17 ปี และ แต่งงานได้ที่อายุ 18 ปีการแต่งงานสำหรับทั้งชายหญิง คณะกรรมาธิการได้แก้ไขเกณฑ์อายุสำหรับการหมั้นและการแต่งงานให้เท่ากันที่ 17 ปีสำหรับทั้งชายหญิง เกณฑ์เรื่องอายุกลายเป็นประเด็นที่โต้เถียงกันอย่างกว้างขวาง เพราะมีผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับการกำหนดเกณฑ์ใหม่ การเข้าสู่วัยเจริญพันธุ์และความพร้อมทางร่างกายเป็นประเด็นที่ถูกหยิบยกมาสนับสนุนเกณฑ์ที่ผู้อภิปรายเห็นว่าเหมาะสม หลายคนเห็นว่าผู้หญิง “โต” เร็วกว่าชายและจะเกิดปัญหาการไปมีเพศสัมพันธ์นอกสมรสได้ การ

⁵³ คำอภิปรายของ ปิยะณัฐ รัชการณ (พรรคกิจสังคม, ศรีสะเกษ), 9 กันยายน 2519.

⁵⁴ Rubin, “Thinking Sex,” p. 20.

กำหนดอายุจึงเป็นอีกความพยายามหนึ่งที่จะควบคุมให้การมีความสัมพันธ์ทางเพศอยู่ในสถาบันการแต่งงาน

การเข้าสู่วัยเจริญพันธุ์และการมองว่าบทบาทหลักของผู้หญิงคือการเป็นแม่ มีอิทธิพลต่อการกำหนดเกณฑ์อายุสำหรับการเข้าสู่สถาบันการแต่งงาน ผู้ที่เห็นว่าร่างกายของผู้หญิงมีความพร้อมเร็วกว่าชายในอายุเท่ากัน การเพิ่มอายุจาก 15 ปี ในกฎหมายเดิมมาเป็น 17 ปีจึงจะหมั้นได้ เป็นการ -ลดรอนสิทธิสตรีเขาให้เขาอายุแก่อีกตั้ง 2 ปี⁵⁵ มีการอ้างอิงว่าผู้หญิงมีความพร้อมทางร่างกายที่อายุน้อยกว่าเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนด การสร้างความเท่าเทียมโดยการกำหนดเกณฑ์อายุไว้เท่ากันสำหรับชายหญิงจึงถูกต้องตาม

“หน้าที่ของผู้หญิงกับผู้ชายนั้นไม่เหมือนกัน... หน้าที่ของผู้หญิงนั้นถ้าพูดถึงเรื่องการหมั้นการสมรสกันแล้ว หน้าที่ส่วนใหญ่คือการเป็นแม่บ้าน การให้กำเนิดลูก การให้กำเนิดบุตรขึ้นมา ...ผู้หญิงมีความพร้อมที่จะเป็นแม่คนได้ตั้งแต่อายุ 15 ปี...เมื่อผู้หญิงพร้อมที่จะเป็นแม่คนแล้วทำไปเราจึงบอกว่าตอนนี้ยังหมั้นไม่ได้ ...การให้สิทธิของสตรีเท่ากับบุรุษนั้น ก็คือการให้อายุเท่ากัน กระนั้นหรือ”⁵⁶

“เรื่องของอายุไม่ใช่สิทธิ...เป็นความเจริญเติบโตของมนุษย์ในทางร่างกายและจิตใจ... นอกจากสิทธิตามกฎหมายบัญญัติให้ร่างกายมันเท่ากันไม่ได้ จะบัญญัติให้ความสามารถในการสืบพันธุ์มันก็ไม่ได้ ผู้หญิงกับผู้ชายบัญญัติแล้ว ผู้หญิงอายุ 17 ถึงจะสมรสกันแล้วเกิดลูกได้หรือ...”⁵⁷

สส.บางคนเสนอให้กลับไปใช้เกณฑ์อายุในบรรพ 5 เดิมสำหรับผู้หญิงที่จะหมั้นและแต่งงานที่กำหนดไว้ที่ 15 ปี โดยให้เหตุผลว่าจะเป็นการแก้ปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ก่อนการแต่งงานในหมู่หญิงวัยรุ่น

“เนื่องจากเราได้มีวัฒนธรรมตะวันตกไหลบ่าเข้ามายังประเทศเรา... ทำให้วัฒนธรรมประเพณีของเราเปลี่ยนแปลงไปทุกที...ท่านที่มีลูกสาวหนักอกมากครับเหมือนไฟสุ่มอก...ต้องเผ่าดู

⁵⁵ คำอภิปรายของ ร้อยเอก ชโลม รัตนเสถียร (พรรคกิจสังคม, นนทบุรี), 9 กันยายน 2519.

⁵⁶ คำอภิปรายของ องชาติ รัตนวิชา (พรรคประชาธิปัตย์, นครศรีธรรมราช), 9 กันยายน 2519.

⁵⁷ คำอภิปรายของ พันเอก สมศักดิ์ ศรีสังคม(อุดรธานี), 9 กันยายน 2519.

เข้าเป็น ลูกสาวกลับดึกไปไหนมา...ใครมีลูกสาวคงจะเห็นว่าหัว
เท่ากำปั้นก็รู้จักควงแฟนแล้ว"⁵⁸

ผู้อภิปรายอีกคนหนึ่งเห็นว่าการให้หมั้นได้ตั้งแต่อายุ 15 ปีจะเป็นเครื่องผูก
เหนี่ยวรั้งว่ามีพันธะแล้วจะได้ไม่ออกนอกกลุ่มนอกทาง การเพิ่มเกณฑ์อายุในการ
หมั้นและการแต่งงานของผู้หญิงอาจทำให้เด็กหญิงทำในสิ่งที่ไม่เหมาะสมได้เพราะ
“การอนาถาและอาหารที่ดีทำให้เด็กโตเร็วและความรู้สึกทางเพศก็เกิดขึ้นเร็ว” เด็ก
หญิงอายุ 13-15 ปีถูกล่อลวงให้ไปค้าบริการทางเพศหรือเด็กในครอบครัวยากจน
ต้องการเงินอาจไปค้าบริการทางเพศ “การแก้ไขทางหนึ่ง (คือ) หากคนมารับผิด
ชอบชีวิตของเขาให้เขาเสีย อย่าให้เขาอยู่โดดเดี่ยว”⁵⁹ การแก้ปัญหาการมีเพศ
สัมพันธ์นอกการแต่งงานของวัยรุ่นก็คือการจับเอาเรื่องเพศคนเหล่านี้เข้าไปไว้ใน
การแต่งงานด้วยการอนุญาตให้แต่งงานกันได้ตามกฎหมายเสีย

ความแตกต่างระหว่างชนชั้นเป็นประเด็นที่ถูกหยิบยกมาได้ถึงการกำหนด
เกณฑ์อายุใหม่ตามร่างกฎหมาย ว่าเป็นการเอาวิถีชีวิตของชนชั้นกลางในเมืองเป็น
มาตรฐาน ความพร้อมในการมีครอบครัวแตกต่างกันในแต่ละชนชั้น และระหว่าง
คนเมืองกับคนชนบทเช่นเดียวกับอีกหลายแง่มุมของชีวิตทางสังคมการเมือง เด็ก
ในชนบทเป็น ‘ผู้ใหญ่’ เร็วกว่าเด็กชนชั้นกลาง เพราะต้องรับผิดชอบภาระหน้าที่ใน
ครัวเรือนที่เด็กชนชั้นกลาง ไม่ต้องปฏิบัติ

“เด็ก ๆ ที่ชนบทมีความรู้สึกรับผิดชอบแต่ไหน...อายุ 10
กว่าขวบนี้เขาเป็นผู้ใหญ่พอแล้ว อายุ 15 ขวบเขาพร้อมที่จะแต่ง
งาน ได้ถ้าเขาจะแต่งงาน ขออย่าได้นึกถึงบรรดาลูกหลานของท่าน
สมาชิกบางคนซึ่งร่ำรวยคาบซ้อนเงินซ้อนทองออกมา ซึ่งอายุ 20
ยังหง้างไม่เป็น แม้จะใช้หม้อข้าวอัดโน้มนัด...เราจะออกกฎหมาย
เพื่อประชาชน 40 กว่าล้านคน ไม่ใช่จะออกกฎหมายเพื่อคนหมื่น
สองหมื่นคนซึ่งยังไม่รู้จักรับผิดชอบและชอบ...”⁶⁰

สส.หญิงที่เป็นกรมาธิการแย้งว่าความพร้อมทางร่างกายแต่อย่างเดียวไม่
เพียงพอสำหรับการแต่งงานและชีวิตคู่ วุฒิภาวะเป็นปัจจัยที่สำคัญ การเพิ่มเกณฑ์
อายุจาก 15 เป็น 17 ปี ผู้หญิงจะ “มีความคิดความอ่านรอบคอบเป็นผู้ใหญ่ขึ้น...ผู้

⁵⁸ คำอภิปรายของ แคล้ว นรปดี(ขอนแก่น) , 9 กันยายน 2519.

⁵⁹ คำอภิปรายของ แคล้ว นรปดี (ขอนแก่น), 9 กันยายน 2519.

หญิงเราสามารถจะสืบพันธุ์ได้เมื่ออายุ 15 ปี หลายคนได้กล่าวคำนี้ ดิฉันว่าผู้หญิงในโลกนี้หรือประเทศไทยไม่ได้มีเอาไว้เพื่อไปสืบพันธุ์อย่างเดียว มีเอาไว้เพื่อเป็นแม่บ้านของท่าน เพื่อเป็นภรรยาที่ดี เพื่อเป็นแม่ที่ดีของลูกของท่าน"⁶¹

กรณีการหญิงอีกท่านหนึ่งได้แสดงความเห็นในประเด็นนี้ว่าความพร้อมทางร่างกายและจิตใจไม่ได้เกิดขึ้นพร้อมกัน เด็กหญิงที่เข้าสู่วัยเจริญพันธุ์อาจจะไม่มีความพร้อมทางจิตใจ การศึกษาจะเป็นการเตรียมความพร้อมและทำให้มีวุฒิภาวะได้ การที่กฎหมายเดิมกำหนดอายุ 15 ปี เพราะผู้หญิงไม่ค่อยได้เรียนหนังสือจึงมีโอกาที่จะเตรียมตัวเป็นแม่บ้าน เมื่อโอกาสทางการศึกษาสำหรับผู้หญิงเพิ่มมากขึ้น ก็ควรจะกำหนดอายุสำหรับการหมั้นและการสมรสให้สูงกว่าเกณฑ์ในกฎหมายเดิม เพื่อให้ผู้หญิงได้เรียนหนังสือจะได้เกิดความพร้อมทางจิตใจเสียก่อนจะเข้าสู่สถาบันการแต่งงาน

"แต่ในสมัยนี้ผู้หญิงเราต้องเรียนหนังสือหน้าหาได้รับการศึกษาสูง โอกาสที่จะมานั่งเตรียมตัวเป็นแม่บ้านแม่เรือนนั้นก็มีน้อย แล้วก็อีกประการหนึ่งในระหว่างศึกษาเล่าเรียนถ้าหากว่าจะให้มีการหมั้นการเล่าเรียนก็จะด้อยไป... เราอยากจะทำให้ลูกหลานเราสำเร็จการศึกษาและมีความพร้อมที่จะดำรงชีวิตครอบครัวเพื่อจะได้ไม่มีอุปสรรค และจะได้เป็นแม่บ้านพ่อบ้านที่ดี... เวลานี้ อายุ 18 เพิ่งจะจบม.ศ. 5 หรือมัธยม 8 ยังไม่ได้เรียนวิชาชีพ ยังไม่มีอาชีพทำมาหากินต้องอาศัยผู้ปกครองนะจะ จะจบต้องอายุ 22 กว่าๆจะเรียนปริญญาหรือจบวิชาชีพอายุ 20 หรือ 22... ทำให้เราต้องกำหนดอายุให้สูงขึ้น เพื่อจะเป็นเครื่องกันทางไว้ว่าอย่าเพิ่งคิดเลยเรื่องคู่ครอง ทำตัวให้มันพร้อมก่อน เรียนหนังสือหน้าหาให้จบก่อน แล้วเราจึงค่อยนึกถึงเรื่องคู่ครอง"⁶²

เกณฑ์อายุในการหมั้นและการแต่งงานจึงควรจะถูกปรับให้สอดคล้องกับวิถีและขั้นตอนของชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปของผู้หญิงด้วย

ในกรณีของการแต่งงาน มีสส.ชายที่เห็นว่าไม่ควรลดอายุหญิงลงมาเป็น 15 ปี แต่ต้องการให้เป็นไปตามร่างเดิมที่กำหนดไว้ที่ 18 ปี เพื่อให้มีวุฒิภาวะพอเพียงสำหรับหน้าที่ความรับผิดชอบในครัวเรือน เพราะแม้ว่าร่างกายจะพร้อมแต่ยังขาดความละเอียดรอบคอบและมีปัญหาเรื่องความรับผิดชอบ นอกจากนี้ร่างกายของผู้

⁶⁰ คำอภิปรายของ มานะ พิทยาภรณ์ (พรรคกิจสังคม, สุรินทร์), 9 กันยายน 2519.

⁶¹ คำอภิปรายของ จินตนา เรืองกาญจนเศรษฐ์ จินดารัตน์ (สุรินทร์), 9 กันยายน 2519.

⁶² คำอภิปรายของ คุณหญิง บัวเขียว รั้งศิริ (แพร่), 9 กันยายน 2519.

หญิงอายุ 15 ปียังไม่เจริญเติบโตเต็มที่แม้ว่าจะเข้าสู่วัยเจริญพันธุ์แล้ว การแต่งงานเมื่ออายุมากขึ้นลูกหลานจะได้มีร่างกายแข็งแรง⁶³ ถ้าเริ่มต้นจากความเชื่อว่าหน้าที่หลักของผู้หญิงในครัวเรือนเป็นเรื่องของการเจริญพันธุ์และความเป็นแม่ เหตุผลเช่นนี้ก็มีความสำคัญที่ต้องพิจารณาด้วย

กรรมวิธีการได้ชี้แจงเรื่องการกำหนดเกณฑ์อายุว่าการแต่งงานทำให้เกิดสิทธิในการจัดการทรัพย์สิน การกำหนดเกณฑ์อายุที่จะหมั้นและสมรสของชายหญิงจึงเป็นเรื่องสำคัญ การที่คณะกรรมการกำหนดอายุของชายหญิงที่จะหมั้นที่ 17 ปี จากกฎหมายเดิมกำหนดอายุผู้หญิง 15 ปี ผู้ชาย 17 ปี เป็นเพราะเมื่อรัฐธรรมนูญกำหนดให้ชายหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน และหลักการทางกฎหมายที่รับรองสถานะให้บุคคลที่สมรสแล้วมีความสามารถเหมือนกับบรรลุนิติภาวะ จึงต้องพิจารณาว่าที่อายุเท่าไรคู่สมรสจึงจะมีความสามารถเช่นผู้บรรลุนิติภาวะ ซึ่งกฎหมายในขณะนั้นกำหนดอายุ 20 ปี กรรมวิธีการจึงคิดว่าควรจะต้องอายุขึ้นเป็น 17 ปีเท่ากัน จะดีกว่าตั้ง 17 ปีลงไปเป็น 15 ปีเท่ากัน⁶⁴ นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงในหมวดที่ว่าด้วยทรัพย์สินจากเดิมที่สามีเป็นหัวหน้าครอบครัวและเป็นผู้จัดการทรัพย์สินทั้งหมด ให้หญิงจัดการทรัพย์สินได้เท่าเทียมกับชาย ทำให้ความพร้อมด้านสรีระหรือการมีเพศสัมพันธ์อย่างเดียวไม่เพียงพอ ต้องมีความพร้อมที่จะรับผิดชอบในการจัดการทรัพย์สินด้วย คณะกรรมการจึงได้ยืดยาว 17 ปีเท่ากันทั้งชายและหญิง⁶⁵

การกำหนดอายุของคนในสังคมที่จะมีความสัมพันธ์ทางเพศในรูปแบบที่รัฐรับรองโดยการแต่งงาน จึงมีเรื่องของผลประโยชน์ในเรื่องของทรัพย์สินเกี่ยวข้องอยู่ด้วย และกลายเป็นเหตุผลหลักของการกำหนดอายุ เมื่อกฎหมายให้สิทธิแก่ผู้หญิงที่จะจัดการทรัพย์สินของครัวเรือนได้ การกำหนดอายุโดยใช้เกณฑ์ของการเข้าสู่วัยเจริญพันธุ์แต่เพียงอย่างเดียวจึงไม่เพียงพอ การแต่งงานทำให้ “เด็ก” กลายเป็นผู้ใหญ่และได้สิทธิทางกฎหมายหลายประการในฐานะผู้ใหญ่ทันที การได้มาซึ่งสิทธิเหล่านี้ทำให้การร่วมเพศและความสัมพันธ์ทางเพศไม่ใช่เรื่องความต้องการหรือความพร้อมทางร่างกาย แต่มีเรื่องของหน้าที่และความรับผิดชอบที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวและรัฐอยู่ด้วย

⁶³ คำอภิปรายของ สุกิจ ศรีสาคร (พรรคชาติไทย, ศรีสะเกษ), 10 กันยายน 2519.

⁶⁴ คำอภิปรายของ สอนอง ตูจินดา (กรรมวิธีการ), 9 กันยายน 2519.

การหมั้น ประเพณี และความไม่ชอบธรรมของเรื่องเพศก่อนการแต่งงาน

ผู้สนับสนุนการแก้ไขบรรพ 5 ในประเด็นที่ครอบคลุมการกำหนดเกณฑ์อายุของผู้ที่จะหมั้นและแต่งงาน ไปจนถึงสิทธิในการจัดการทรัพย์สินที่เท่าเทียมกันของชายหญิง ได้อ้างความสอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญในเรื่องความเสมอภาคเท่าเทียมระหว่างชายหญิงเป็นเหตุผลหลัก ในการเปลี่ยนแปลงวิถึปฏิบัติในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิงจากที่เคยเป็นและที่รัฐเคยรับรอง แต่ในเรื่องของการหมั้นและของหมั้น ร่างแก้ไขกฎหมายกลับยึดวิถึปฏิบัติเดิมที่ผู้ชายเป็นฝ่ายไปสู่ขอผู้หญิงโดยให้เหตุผลว่าเป็นการทำตามประเพณีที่ปฏิบัติกันมา ซึ่งถูกตั้งข้อสังเกตว่า ไม่สอดคล้องกับหลักการความเสมอภาคและขัดกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญที่ฝ่ายสนับสนุนการแก้ไขได้หยิบยกมาอธิบายการเปลี่ยนแปลงในประเด็นอื่นหรือไม่ ฝ่ายกรรมาธิการที่เคยอ้างหลักการของความเท่าเทียมเพื่อจะเปลี่ยนแปลงในประเด็นอื่นกลับยึดประเพณีและวิถึปฏิบัติแบบเดิม โดยมีภาพของผู้หญิงที่สงบเสงี่ยมและเป็นฝ่ายรอให้ผู้ชายริเริ่มความสัมพันธ์ การโต้เถียงในประเด็นนี้สะท้อนอิทธิพลของกรอบเรื่องเพศที่ชอบธรรมและมาตรฐานที่แตกต่างระหว่างชายหญิงที่มีอิทธิพลต่อการทำความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ชายหญิงของฝ่ายผู้สนับสนุนการแก้ไข

หลายประเด็นเกี่ยวกับการหมั้นที่มีการเสนอแก้ไขถูกตั้งคำถามว่า ไม่สอดคล้องกับหลักการความเสมอภาคเท่าเทียมที่รองรับการแก้ไขกฎหมายครอบครัว อย่างการบัญญัติว่า “ของหมั้น” คือทรัพย์สินที่ฝ่ายชายให้กับฝ่ายหญิงเพื่อเป็นหลักฐานและการประกัน เมื่อแต่งงานกันแล้วให้ของหมั้นตกเป็นของฝ่ายหญิง และกำหนดว่า “สินสอด” คือทรัพย์สินที่ผู้ชายให้พ่อแม่ของฝ่ายหญิงเพื่อตอบแทนที่หญิงยอมสมรส ถ้าไม่มีการสมรสให้ผู้ชายเรียกคืนได้ การให้ความหมาย ‘สินสอด’ และ ‘ของหมั้น’ เช่นนี้ทำให้มีการตั้งข้อสังเกตว่าเป็นเหมือน ‘การตีราคาค่าตัวผู้หญิง เป็นการซื้อตัวประมุขตัวกัน’⁶⁵ สส.บางคนเห็นว่าการกำหนดเรื่องการหมั้นเช่นนี้ทำให้หญิงและชายเสียเปรียบแก่กันและกันหรือมีสิทธิไม่เท่ากันซึ่งขัดแย้งกับ

⁶⁵ คำอภิปรายของ ขวน หลีกภัย (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม), 10 กันยายน 2519.

⁶⁶ คำอภิปรายของ ปิยะนัฐ รัชการณ (พรรคกิจสังคม, ศรีสะเกษ), 9 กันยายน 2519.

หลักความเสมอภาคในรัฐธรรมนูญ⁶⁷ มีการเสนอว่าเพื่อให้เกิดความเท่าเทียมควรเปิดให้ผู้หญิงเป็นฝ่ายไป訴ขอและหมั้นผู้ชายได้ด้วย แม้ว่าจะขัดกับประเพณี โดยได้ยกกรณีของอินเดียซึ่งมีการแก้ไขกฎหมายเลิกการให้ผู้หญิงไป訴ขอผู้ชาย เนื่องจากสังคมเปลี่ยนแปลงไปจารีตประเพณีที่ดีก็ควรคงไว้ แต่สิ่งที่ล้ำหลังก็ควรมีการแก้ไข⁶⁸ เมื่อสังคมให้ความสำคัญกับความเท่าเทียมระหว่างชายหญิง แง่มุมต่าง ๆ ของการหมั้นก็ควรถูกปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับหลักการนี้

“สิทธิในการที่ผู้ชายจะไปขอผู้หญิง ได้ก็ควรจะความเป็นสิทธิที่ผู้หญิงก็ไปขอผู้ชายได้เช่นเดียวกัน มันน่าจะเขียนไว้อย่างกลาง ๆ อย่างนั้น ส่วนการปฏิบัตินั้นใครจะคงไว้จารีตประเพณีว่าฉันนิยมการปฏิบัติแบบเก่า ฉันจะไปขอเป็นเรื่องของเขา การเขียนไว้อย่างนี้กระหม่อมว่ามันก็ยังคงอย่างเก่าแล้วมันก็จะไปขัดกับรัฐธรรมนูญด้วย... ถ้าเราจะให้สิทธิเท่าเทียมกันทำไมเราจึงไม่ให้มันเท่าเทียมกันจริง ๆ”⁶⁹

กรรมาธิการชี้แจงว่าการร่างกฎหมายในเรื่องการหมั้นเช่นนี้เป็นไปเพื่อให้สอดคล้องกับประเพณีและลักษณะของผู้หญิงไทย การเปลี่ยนแปลงให้ผู้หญิงกระทำเหมือนผู้ชายจะไม่สอดคล้องกับความเป็นหญิงและวิถีปฏิบัติระหว่างชายหญิงในเรื่องเพศ ที่ผู้ชายต้องเป็นฝ่ายริเริ่มและผู้หญิงเป็นฝ่ายสนองการริเริ่มนั้น การแก้ไขกฎหมายโดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างเป็นเรื่องไม่ถูกต้อง

“เพราะอย่างไร ๆ ผู้หญิงยังปัสสาวะใส่ขวดไม่ได้ เพราะฉะนั้นกฎหมายใดก็ตามเราอย่าคิดว่าร่างออกมาแล้วจะต้องไปเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียมประเพณียอมเป็นไปไม่ได้... เพราะฉะนั้นการร่างกฎหมายนี้เราต้องคำนึงถึงพื้นฐานในสังคม เมื่อสังคมไทยเห็นว่าผู้ชายควรจะหมั้นผู้หญิง เพราะผู้หญิงไทยเป็นคนซื่ออายุ ผู้หญิงไทยเห็นคนที่เมื่อมีการหมั้นแล้วเราก็เห็นว่าผู้ชายควรจะมาหมั้น ผู้หญิงไทยสงบเสถียรอยู่ในบ้าน ผู้ชายจะผ่านมาจะเห็นว่าผู้หญิงดีก็ไปหมั้น”⁷⁰

การยกประเพณีเช่นนี้ทำให้ถูกโต้ว่า “เมื่อเราจะได้ให้สิทธิผู้หญิงสุภาพสตรีทัดเทียมกับผู้ชายแล้ว...ออกกฎหมายมาแล้วเราก็อำไปฝืนกฎหมายรัฐธรรมนูญซึ่งบัญญัติไว้ ถ้าท่านพูดอย่างนั้น จารีตประเพณีหรือขนบธรรมเนียมที่มีมานั้น ถ้า

⁶⁷ คำอภิปรายของ ประยูร โง่นคำ (พรรคประชาธิปัตย์, กาศสันทันท์), 9 กันยายน 2519.

⁶⁸ คำอภิปรายของ นิสิิต เวทย์ศิริยานันท์, (พรรคพลังประชาชน, ศรีสะเกษ), 9 กันยายน 2519.

⁶⁹ คำอภิปรายของ นิสิิต เวทย์ศิริยานันท์, (พรรคพลังประชาชน, ศรีสะเกษ), 9 กันยายน 2519.

⁷⁰ คำอภิปรายของ ไพฑูรย์ วงศ์วานิช (พรรคประชาธิปัตย์, สุราษฎร์ธานี), 9 กันยายน 2519.

อย่างนั้นกฎหมายรัฐธรรมนูญนี้ก็ใช้ไม่ได้ ตั้งไปซิครับ ออกมาผิดกับประเพณี⁷¹ การให้เหตุผลในลักษณะนี้ชี้ให้เห็นความขัดแย้งกันเองของการแก้ไขที่อ้างถึงความเสมอภาคเพื่อเปลี่ยนวิถึปฏิบัติ แต่ในบางเรื่องกลับต้องการที่จะคงประเพณีเดิมที่ขัดกับหลักความเท่าเทียมระหว่างชายหญิง ผู้โต้แย้งเรียกร้องให้ใช้หลักความเสมอภาคบนฐานของความเหมือนในทุกประเด็น

การบัญญัติให้ของหมั้นตกเป็นของฝ่ายหญิงหลังจากสมรสแล้วเป็นอีกประเด็นหนึ่งเกี่ยวกับการหมั้นที่สส.บางคนไม่เห็นด้วย และมีการแปรญัตติให้ของหมั้นเป็นสินสมรส เพราะรัฐธรรมนูญให้สิทธิชายหญิงเท่าเทียมกัน ก็ควรจะให้สิทธิในทางทรัพย์สินเท่ากัน และในร่างแก้ไขกฎหมายครอบครัวได้มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้สิทธิในทรัพย์สินที่เท่าเทียมกันระหว่างสามีภรรยาด้วย มีผู้สนับสนุนการแปรญัตติเช่นนี้โดยให้เหตุผลว่าของหมั้นที่กลายเป็นสินสมรสจะได้เป็นทุนในการอยู่กินของสามีภรรยา ถ้าของหมั้นเป็นของฝ่ายหญิง ฝ่ายชายซึ่งมีหน้าที่ที่จะต้องหาเลี้ยงครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ก็จะลำบากได้⁷² การให้เหตุผลเช่นนี้ยึดภาพของครอบครัวที่ผู้ชายเป็นหัวหน้าครอบครัวและเป็นฝ่ายหาเลี้ยงภรรยา การสนับสนุนประเด็นให้ของหมั้นเป็นสินสมรสมาจากฐานความเชื่อที่ต่างกันมาก

กรรมาธิการได้ชี้แจงในประเด็นของหมั้นว่า ตามประเพณีไทยการเรียกร้องสินสอดทองหมั้นเพื่อเป็นหลักประกันอนาคตของคู่บ่าวสาว พ่อแม่ของฝ่ายหญิงมักจะมอบทรัพย์สินส่วนนี้ให้คู่บ่าวสาวไปประกอบอาชีพอยู่แล้ว⁷³ นอกจากนี้การบัญญัติกฎหมายในเรื่องของหมั้นและสินสอดไม่ได้เป็นการบังคับว่าฝ่ายชายต้องให้ของหมั้นแก่ฝ่ายหญิงเมื่อมีการหมั้นหมายกัน การบัญญัติเช่นนี้เป็นประโยชน์ในกรณีที่ไม่มีสมรส จะได้มีการเรียกร้องทรัพย์สินคืน แต่ไม่ได้บังคับว่าต้องมีการให้ของหมั้น⁷⁴ การบัญญัติเกี่ยวกับของหมั้นเช่นนี้จะมีความสำคัญเมื่อมีการละเมิดสัญญาการหมั้นในกรณีที่ไม่มีงานแต่งงาน กรรมาธิการได้กล่าวถึงหลักในการพิจารณาร่างกฎหมายนี้ว่า “ได้ยึดจารีตประเพณีของเราเป็น

⁷¹ คำอภิปรายของ ดุลย์ ดวงเกิด (พรรคกิจสังคม, ร้อยเอ็ด), 9 กันยายน 2519.

⁷² คำอภิปรายของ แคล้ว นรปดี (ขอนแก่น), 9 กันยายน 2519.

⁷³ คำอภิปรายของ มานิตย์ พรหมมานนท์ (ศรีสะเกษ), 9 กันยายน 2519.

⁷⁴ คำอภิปรายของ สอนง ตูจินดา (กรรมาธิการ), 9 กันยายน 2519.

หลัก แต่ในทางเดียวกันเราก็ต้องคำนึงด้วยว่าการที่เราเอาจารีตประเพณีนั้นใส่ไปจะขัดต่อรัฐธรรมนูญในเรื่องที่ว่าชายหญิงเท่าเทียมกันหรือไม่”⁷⁵

ความไม่สอดคล้องระหว่างประเพณีและวิถีปฏิบัติที่เป็นอยู่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ชายหญิงกับหลักการความเสมอภาคเท่าเทียมได้เป็นปัญหาสำคัญในการแก้ไขกฎหมายนี้ในหลายประเด็น ที่น่าสนใจก็คือกรรมาธิการเลือกจะรักษาประเพณีในเรื่องการหมั้น ซึ่งขัดแย้งกับการแก้ไขวิถีปฏิบัติเดิมหลายประการโดยอ้างอิงว่าเป็นการสร้าง ความเท่าเทียม และไม่ได้ให้เหตุผลชัดเจนว่าทำไมจึงเลือกทำตามประเพณีในเรื่องนี้ แต่แก้ไขในทางที่ขัดประเพณีในเรื่องอื่น คำถามที่สำคัญก็คือในเมื่อระบบความเชื่อความหมายเรื่องเพศในสังคมไทยเอื้อประโยชน์ต่อผู้ชาย การพยายามจะรักษาประเพณีบางแง่มุมไว้หมายถึงการทำให้ความไม่เท่าเทียมดำรงอยู่ต่อไปด้วยหรือไม่ กรรมาธิการที่ชี้แจงในประเด็นเรื่องการหมั้นและของหมั้นนั้นเป็นกรรมาธิการชายทั้งสิ้น การที่นักการเมืองหญิงมองประเด็นนี้ไม่ต่างจากนักการเมืองชาย น่าจะแสดงว่านักการเมืองหญิงไม่ได้ตั้งคำถามหรือต้องการจะเปลี่ยนแปลงวิถีปฏิบัติในเรื่องเพศหลายประการ โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับบทบาทที่ควรจะเป็นของชายหญิงที่กำหนดว่าฝ่ายชายเป็นฝ่ายริเริ่มความสัมพันธ์และฝ่ายหญิงรอที่จะตอบสนอง

ประเด็นเกี่ยวกับสิทธิในของหมั้นและสินสอดในกรณีที่ไม่เกิดการแต่งงานก็เป็นเรื่องที่ถูกแย้งว่าเอื้อประโยชน์ต่อฝ่ายหญิงมากกว่า เช่นการบัญญัติว่าถ้าฝ่ายชายเสียชีวิตก่อนการสมรสฝ่ายหญิงไม่ต้องคืนของหมั้น คำชี้แจงในประเด็นนี้สะท้อนให้เห็นมาตรฐานที่แตกต่างของชายหญิง ผู้หญิงถูกมองว่าเป็นฝ่ายเสียเปรียบในเรื่องที่เกี่ยวกับการหมั้นการสมรสอยู่มาก เรื่องเพศที่หมายรวมถึงการหมั้นและการแต่งงานทำให้ผู้หญิงเปราะบางเสียหาย การมองเช่นนี้เป็นส่วนหนึ่งของระบบความเชื่อความหมายเรื่องเพศที่มองผลกระทบของเรื่องเพศสำหรับชายหญิงแตกต่างกัน ผู้หญิงจะอ่อนไหวต่อความเสียหายนานาประการจากเรื่องเพศเพราะการแบ่ง “หญิงดี-หญิงเลว” โดยใช้เกณฑ์ที่เกี่ยวกับพฤติกรรมในเรื่องเพศของผู้หญิง ความดีงามและการยอมรับนับถือในตัวผู้หญิงขึ้นอยู่กับการรักษาความ

⁷⁵ คำอภิปรายของ สอนง ตูจินดา (กรรมาธิการ), 9 กันยายน 2519.

บริสุทธิ์และการอยู่ในร่องในรอยในเรื่องเพศของผู้หญิง⁷⁶ ดูเหมือนสิทธิที่เท่าเทียมกันระหว่างชายหญิงในทางการเมืองไม่สามารถเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจคุณค่าและความดีงามของผู้หญิงจากพฤติกรรมในเรื่องเพศได้

“เราอาจจะมองว่าทุกวันนี้หญิงเท่าเทียมกับชายแล้ว ทำไมหญิงจะมาเอาเปรียบชายอีก เมื่อชายตายก็ต้องกินของหมั้นให้ทายาทของฝ่ายชาย เมื่อหญิงตายยังงี้ก็ต้องกินให้ฝ่ายชายโดยไม่มียกเว้นใด ๆ ทั้งสิ้น... กรรมวิธีการไม่ลืมที่จะมองสภาพสังคมตามความจริง ยืนอยู่บนโลกความจริงว่าถึงหญิงจะมีสิทธิเหนือกว่าชายหรือเท่าเทียมชายอย่างไรก็ตาม แต่โดยแท้จริงในโลกของความจริงนั้นหญิงยังอยู่ในฐานะที่เสียเปรียบกว่าชายในด้านชื่อเสียง... ถ้าหญิงกับชายไปทำอะไรสักอย่างหนึ่งในลักษณะอย่างเดียวกัน เดินเข้าไปในโรงแรม ชายเดินเข้าไปในโรงแรมและออกมาจากโรงแรมเสียหยาอะไรเท่าไร แต่ถ้าหญิงสักคนหนึ่งเดินเข้าไปในโรงแรมและออกมาจากโรงแรม ชาวบ้าน ได้เห็นเข้าสักคนหนึ่ง ถ้าเป็นตำบลเล็ก ๆ ไม่ถึงวันหรือครึ่งวันจะกระจายข่าวทั่วไปแล้ว ในสภาพสังคมปัจจุบันต้องยอมรับความจริงว่าหญิงอยู่ในฐานะเสียเปรียบกว่าเราในแง่ชื่อเสียงเกียรติคุณ ถ้าทำสิ่งที่เสมอเหมือนกัน สมมติชายไปหมั้นหญิง... มีการเลิกหมั้นโดยวิธีใดก็ตาม... ฝ่ายไหนเป็นผู้ที่จะต้องมาหมองในฐานะเป็นผู้มีปมด้อยในสังคมมากกว่ากัน... เมื่อชายหมั้นหญิงถ้าชายตาย หญิงตกเป็นหม้ายชั้นหมาก สภาพสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมบ้านนอกสังคมเริ่มซับซ้อนกันแล้ว ชาวบ้านเริ่มซับซ้อนกันแล้ว ยายนี้ยังไม่ทันแต่ง ยังไม่ทันมีผ้าเริ่มกินคู่หมั้นแล้ว แต่ถ้าหญิงตายความรู้สึกจะไม่มีกับชายมากนัก... คนไทย 43 ล้านคนนั้นมีสักกี่คนครับ ผู้หญิงไทยที่เท่าเทียมทุกสิ่งทุกอย่างกับชาย สิบบุหรี กินเหล้า เดินร่ำ สังคมนี้จะมีอยู่บ้างก็สังคมกรุงเทพฯ สังคมกลุ่มเล็ก ๆ น้อย ๆ ไม่ถึง 1 เปอร์เซ็นต์ หรือ 2 เปอร์เซ็นต์ของสังคมคนทั่วประเทศ... สังคมบ้านนอกที่หญิงอยู่ในฐานะที่ต้องยอมรับสภาพที่สังคมมองในแง่อ่อนแอกว่าจะตกเป็นผู้เสียหายได้มากกว่า... กรรมวิธีการจึงเห็นว่าถ้าจะมีการหมั้นกันแล้ว หญิงตาย... ฝ่ายหญิงต้องกินของหมั้นให้กับฝ่ายชาย ถ้าชายตาย หญิงอยู่ในฐานะหม้ายชั้นหมาก กระผมคิดว่าไม่เพียงแต่ของหมั้นนั้นจะอยู่ในฐานะเป็นที่ระลึกของชายคนรักที่ตายไปเท่านั้น สิ่งซึ่งไปกว่านั้นสิ่งนี้จะเป็นการชดเชยพอสมควร ให้กับหญิงที่ต้องอยู่ในฐานะเป็นผู้ที่ถูกสังคมมองไปในแง่ที่ไม่เป็นมงคลนัก”⁷⁷

⁷⁶ Laurie Shrage, *Moral Dilemmas of Feminism: Prostitution, Adultery and Abortion* (New York: Routledge, 1994), p. 135.

⁷⁷ คำอภิปรายของ ขวน หลีกภัย (รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงยุติธรรม), 9 กันยายน 2519.

คำชี้แจงของชวน หลีกภัย รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงยุติธรรมในขณะนั้นในฐานะกรรมการ โดยยก “รากฐานแห่งความเป็นจริง” เช่นนี้ ทำให้มีการตั้งข้อสังเกตถึงความยุ่งยากของการพยายามจะแก้ไขกฎหมายให้เกิดความเท่าเทียมโดยไม่พิจารณาสภาพสังคมว่า “คุณหญิงคุณนายทั้งหลายที่ลุกขึ้นเรียกร้องสิทธิของสตรีได้สำนึกเสียว่า การที่ท่านเรียกร้องมานั้น มันได้ก่อให้เกิดปัญหายุ่งยากมากเพียงไรประมวลกฎหมายฉบับนี้จะเกิดประโยชน์กับประชาชนโดยเฉพาะสตรีส่วนรวมโดยทั่วไปซึ่งอาศัยอยู่ตามชนบทนั้นก็หาไม่ ประโยชน์นั้นมันมีขึ้นแค่เพียงได้หน้าได้ตาของบุคคลเล็กน้อยเท่านั้น”⁷⁸

ประเด็นที่มีผู้โต้แย้งมากอีกประเด็นหนึ่งในเรื่องเกี่ยวกับการหมั้น คือการให้สิทธิแก่ชายคู่หมั้นเรียกร้องค่าทดแทนจากชายอื่นที่ได้ร่วมประเวณีกับหญิงคู่หมั้นโดยรู้หรือควรจะรู้ว่าหญิงได้หมั้นแล้ว การเรียกร้องค่าเสียหายนี้ชายคู่หมั้นต้องเลิกการหมั้นก่อน แต่ร่างกฎหมายไม่ได้ให้สิทธิเช่นเดียวกันกับฝ่ายหญิง ทำให้ถูกตั้งคำถามว่าเป็นการส่งเสริมการกดขี่ทางเพศเพราะผู้ชายยังเป็นฝ่ายได้เปรียบ นอกจากนี้ยังมีผู้แย้งว่าการหมั้นไม่ได้เป็นการรับรองสิทธิการร่วมประเวณีของชายหญิงที่เป็นคู่หมั้น แต่เป็นสถานะการเตรียมพร้อมก่อนแต่งงาน “ชายคู่หมั้นจึงไม่มีสิทธิที่จะถือว่าการร่วมประเวณีกับหญิงคู่หมั้นของตนนั้นเป็นสิทธิผูกขาดแต่ผู้เดียว เมื่อมีผู้ใดมาละเมิดสิทธินี้จึงสามารถฟ้องร้องเรียกค่าทดแทนจากชายอื่นได้”⁷⁹ ถ้าจะให้มีการฟ้องร้องเช่นนั้นได้ต้องออกกฎหมายว่าการหมั้นเป็นการผูกพันทางด้านประเวณีก่อนการสมรส ผู้อภิปรายบางคนเสนอว่าผู้หญิงที่มีคู่หมั้นแล้วยัง ไม่มีการเปลี่ยนแปลงที่บอกให้ชายอื่นรู้ได้ เช่น ไม่มีการเปลี่ยนคำนำหน้านาม ผู้ชายบางคนอาจรู้เท่าไม่ถึงการณ์ไปมีความสัมพันธ์กับผู้หญิงหมั้นหมายแล้วได้ แต่ฝ่ายหญิงรู้ตัวเองดีว่ามีคู่หมั้นแล้วจึงควรจะต้องรับผิดชอบต่อการกระทำทางเพศนั้น ดังนั้นจึงเสนอให้ชายคู่หมั้นฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายจากหญิงคู่หมั้นเองไม่ใช่เอาผิดกับบุคคลที่สาม ความชัดเจนว่าผู้หญิง เป็นของ ผู้ชายคนใดที่ถูกหยิบยกในการอภิปรายจะเป็นหลักการสำคัญในการพิจารณาความผิดเกี่ยวกับการล่วงละเมิดทางเพศในกฎหมายของรัฐ หลักการเช่นนี้สะท้อนการให้ความสำคัญ

⁷⁸ คำอภิปรายของ ปิยะพันธุ์ รัชการณ (พรรคกิจสังคม, ศรีสะเกษ), 9 กันยายน 2519.

⁷⁹ คำอภิปรายของ สริน กองกฤษฎา (พรรคประชาธิปัตย์, ระยอง), 9 กันยายน 2519.

สำคัญกับชายที่เป็นเจ้าของประเวณีของผู้หญิงมีสิทธิอย่างชอบธรรมในการร่วมเพศกับผู้หญิงที่ตนเป็นเจ้าของ การร่วมเพศจะเป็นความผิดถ้าผู้ชายกระทำต่อผู้หญิงที่ไม่ใช่ 'ของตน'⁸⁰ ดังนั้นการกำหนดให้ชัดเจนว่าผู้ชายมีสิทธิเหนือประเวณีของผู้หญิงหรือไม่จึงมีความสำคัญ ความเชื่อเช่นนี้ปรากฏในการแสดงความกังวลของผู้อภิปรายบางคนว่าฝ่ายชายที่ "รู้เท่าไม่ถึงการณ์" จะเสียเปรียบถ้ากฎหมายบัญญัติเช่นนี้

การมีความสัมพันธ์ทางเพศก่อนการแต่งงานนับเป็นความผิดร้ายแรงของผู้หญิง ความประพฤติเช่นนี้เป็นเงื่อนไขที่ผู้ชายยกเลิกการหมั้นได้และเรียกร้องค่าเสียหายจากชายอื่นที่มาร่วมประเวณีกับหญิงคู่หมั้นของตนได้ ร่างกฎหมายกำหนดว่าในการเรียกร้องค่าเสียหายชายคู่หมั้นต้องเลิกการหมั้นเสียก่อน แต่ก็มี การเสนอกรณียกเว้นที่ใช้ความต้องการของชายคู่หมั้นเป็นตัวตั้ง สำหรับกรณีเหล่านี้ผู้ขอแปรญัตติเห็นว่ากฎหมายไม่ควรบังคับให้เลิกการหมั้นก่อนจึงจะเรียกร้องค่าเสียหายจากชายอื่น ถ้าผู้หญิงกลับเนื้อกลับตัวหรือขอขมาผู้ชายอาจให้อภัยและยังรักผู้หญิงอยู่⁸¹ หรือหญิงคู่หมั้นอาจไปถูกบังคับข่มขืน ฝ่ายชายอาจยกโทษให้ได้⁸² สำหรับกรณีการร่วมเพศที่เป็นการข่มขืนกรณีการได้ชี้แจงว่าไม่เข้าข่ายมาตรา นี้อยู่แล้ว จึงเลิกสัญญาหมั้นและฟ้องร้องชายอื่นไม่ได้

...ในหมวดว่าด้วยการหมั้นนั้น กฎหมายได้วางหลักออกไป
ในลักษณะต่าง ๆ กัน ลักษณะของการที่จะคุ้มครองฝ่ายชายคู่
หมั้นในกรณีที่มีเหตุการณ์สำคัญที่เกิดจากการหมั้นกิดิ หรือเมื่อ
ฝ่ายหนึ่งประพฤติไม่ดี ถึงแก่ความตายกิดิ ได้วางหลักต่าง ๆ ไว้
อย่างละเอียดอ่อนโดยยึดจารีตประเพณี โดยการเคารพถึงการยก
ย่องเกียรติแก่ผู้หญิง โดยการที่จะป้องกันไม่ให้บุคคลอื่นเข้ามา
ล่วงเกินสิทธิของบุคคลอื่นโดยง่าย เป็นการปรามหรือเป็นการ
สอนให้รู้จักเคารพสิทธิของบุคคลอื่น"⁸³

สิทธิที่ได้รับการคุ้มครองโดยกฎหมายในประเด็นนี้เป็นของฝ่ายชาย ซึ่งสะท้อนความเชื่อเดิมที่ว่าผู้ชายเป็นเจ้าของผู้หญิงและผูกขาดสิทธิในประเวณีของผู้หญิงที่เป็นของเขา ชายอื่นที่มาร่วมเพศกับหญิงคู่หมั้นไม่ว่าจะเป็นการสมยอมหรือการ

⁸⁰ Eric Reitan, 'Rape as an Essentially Contested Concept,' *Hypatia* 16, no.2 (Spring 2001): 51.

⁸¹ คำอภิปรายของ แคล้ว นรปดิ (ขอนแก่น), 9 กันยายน 2519.

⁸² คำอภิปรายของ พันเอก สมคิด ศรีสังคม (อุดรธานี), 9 กันยายน 2519.

⁸³ คำอภิปรายของ สมภพ ไชตระกิตย์ (กรรมาธิการ), 9 กันยายน 2519.

เข้มข้นบังคับจึงเป็นการละเมิดสิทธิของผู้ชาย โดยการละเมิดผู้หญิงไม่ถูกมองเห็น หรือนับเป็นประเด็นที่กฎหมายให้ความสำคัญ

ในขณะที่การมีความสัมพันธ์ทางเพศหรือการร่วมเพศก่อนการแต่งงานกับผู้อื่นจะเป็นบาปผิดอย่างใหญ่หลวงสำหรับผู้หญิง จนถึงกับบัญญัติให้เป็นเหตุยกเลิการหมั้นได้ การมีความสัมพันธ์ทางเพศนอกการแต่งงานกลับเป็นเรื่องที่ยอมรับได้และเป็นเรื่องธรรมดาสำหรับผู้ชาย มาตรฐานที่แตกต่างในเรื่องพฤติกรรมทางเพศนี้เป็นเหตุผลที่กฎหมายไม่ให้สิทธิในลักษณะเดียวกันกับผู้หญิงในการเรียกค่าเสียหายจากหญิงอื่นที่มาร่วมประเวณีกับชายคู่หมั้นของเธอ กรณีการเห็นว่าการให้สิทธิอย่างเดียวกันกับผู้หญิงจะเป็นปัญหาเพราะ “ร่วมประเวณีครั้งเดียวสองครั้ง หญิงคู่หมั้นก็มีสิทธิไปฟ้องชาย (หญิง?) ที่มาร่วมประเวณีได้ มันจะเกินเหตุผลไป”⁸⁴ “ในโลกของความเป็นจริง...มันเป็นไปได้ ถ้าเชื่อว่าชายคู่หมั้นจะไปร่วมประเวณีกับหญิงโสเภณีสักครั้งเดียวเราก็จะไปฟ้องเรียกค่าทดแทน”⁸⁵ การมีความสัมพันธ์ทางเพศนอกการสมรสเป็นเรื่องที่ถูกคาดหวังทั้งโดยผู้ชายและผู้หญิงว่าเป็นเรื่องธรรมดาที่ผู้ชายกระทำอยู่แล้วและไม่ถูกมองว่าเป็นปัญหา แต่ผู้หญิงกระทำอย่างเดียวกันไม่ได้ การตีค่าทางศีลธรรมของพฤติกรรมทางเพศอย่างเดียวกันแตกต่างกันสำหรับผู้ชายหญิงกลับ ไม่ถูกมองว่าเป็นเรื่องของความไม่เท่าเทียม การแก้ไขกฎหมายที่กระทบกับความสัมพันธ์ส่วนตัวเพื่อสร้างความเท่าเทียมระหว่างชายหญิงไม่ได้ตั้งคำถามกับหลายแง่มุมที่เกี่ยวกับมาตรฐานต่างระดับในเรื่องเพศ ความเท่าเทียมในมุมมองนี้ยังยึดกรอบเรื่องเพศที่ชอบธรรมที่มีกฎเกณฑ์และการให้ค่าที่ต่างกันสำหรับการกระทำของชายหญิง

การสมรสซ้อน: กฎหมายครอบครัวกับวิถีปฏิบัติของคนในสังคมไทย

ประเด็นสำคัญประการหนึ่งในการแก้ไขบรรพ 5 ในปีพ.ศ. 2519 คือการจัดการกับการมีความสัมพันธ์ทางเพศนอกการแต่งงานของผู้ชายซึ่งเป็นแง่มุมหนึ่งของทวิมาตรฐานในเรื่องเพศที่ถูกตั้งคำถามและพยายามจะแก้ไขโดยกฎหมาย แม้ว่ากฎหมายครอบครัวพ.ศ. 2478 จะรับรองระบบผัวเดียวเมียเดียว แต่วิถีปฏิบัติของคนในสังคมยังเป็นไปตามระบบผัวเดียวหลายเมีย ร่างแก้ไขกฎหมายครอบครัว

⁸⁴ คำอภิปรายของ พานิช สัมภาคบุตร (กรรมการ), 9 กันยายน 2519.

ครัวที่เข้าสู่สภาพในพ.ศ. 2519 ห้ามการสมรสซ้อน ซึ่งกลายเป็นประเด็นที่มีการอภิปรายอย่างกว้างขวางและมีแง่มุมที่น่าสนใจหลายประการ การมีความสัมพันธ์นอกสมรสของผู้ชายถูกพูดถึงในลักษณะที่เป็นปัญหาระหว่างผู้หญิง ไม่ใช่ปัญหาระหว่างชายหญิง การแสดงความคิดเห็นโต้แย้งกันระหว่างปิยะณัฐ รัชราภรณ์ และชวน หลีกภัย ในประเด็นนี้ให้ภาพของครอบครัวไทยและความสัมพันธ์ชายหญิงที่แตกต่างกัน ปิยะณัฐเห็นว่ากฎหมายเปลี่ยนแปลง 'ความจริง' ของสังคมที่มีวิถีปฏิบัติแบบผ้าเดี๋ยหลายเมียไม่ได้ และกลายเป็นการคุ้มครองผู้หญิงบางคนโดยละเลยผู้หญิงที่ไม่ได้อยู่ในรูปแบบความสัมพันธ์ที่กฎหมายรับรอง กฎหมายเดิมได้ห้ามการสมรสซ้อนอยู่แล้วแต่ไม่เป็นผลในทางปฏิบัติ ผู้ชายยังมี 'อนุภรรยา' แต่กฎหมายไม่ยอมรับสิทธิของผู้หญิงที่ไม่ใช่ภรรยาหลวง ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมระหว่างผู้หญิงที่ต่างก็เป็นภรรยาของผู้ชายคนเดียวกัน ทั้งที่ 'เมียน้อย' ควรได้รับการปกป้องสิทธิและคุ้มครองโดยรัฐเช่นกัน

การพยายามเรียกร้องสิทธิของผู้หญิงชายให้เท่าเทียมกัน "ลืมนึกไปว่าสิทธิของผู้หญิงนั้นมันไม่เท่ากันอยู่แล้ว ทำไมไม่ยกฐานะของสตรีซึ่งเป็นบุคคลเพศเดียวกันให้มีสิทธิเท่าเทียมกันบ้าง... ผู้หญิงหลายคนอยู่ในฐานะอนุภรรยา... โดยที่ตัวเองนั้นเป็นภรรยาแต่ไม่มีกฎหมายรับรอง กฎหมายไปพยายามลิดรอนความเป็นจริง"⁸⁶ การไม่ยอมรับความเป็นจริงของสังคมไทยเป็นเพราะ "ผู้หญิงกับผู้หญิงมองกันเองนั้นหาได้ด้วยคามบริสุทธิ์ใจไม่ มองด้วยความมีกิเลส มีตัณหา มีความอิจฉาริษยาซึ่งกันและกัน ความรู้สึกลึกซึ้งที่คนจะมองผู้หญิงได้ดีที่สุดก็คือผู้ชายมอง"⁸⁷

ประเด็นของปิยะณัฐแสดงให้เห็นว่ากฎหมายของรัฐไทยคุ้มครองผู้หญิงที่อยู่ในการแต่งงาน ผู้หญิงที่มีความสัมพันธ์ทางเพศในกรอบที่รัฐรับรองว่าถูกต้องชอบธรรมได้รับสิทธิและการคุ้มครองป้องกันจาก รัฐให้รางวัลกับ "หญิงดี" และละเลยผู้หญิงที่ไม่ประพฤติตนให้อยู่ในกรอบของเรื่องเพศที่ชอบธรรม กฎหมายจึงเป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งในการกำกับพฤติกรรมทางเพศของผู้หญิง โดยมีผู้หญิง

⁸⁵ คำอภิปรายของ ผณินทรา ภักเกษม (กรรมาธิการ), 9 กันยายน 2519.

⁸⁶ คำอภิปรายของ ปิยะณัฐ รัชราภรณ์ (พรรคกิจสังคม, คริสต์เกษ), 10 กันยายน 2519.

⁸⁷ คำอภิปรายของ ปิยะณัฐ รัชราภรณ์ (พรรคกิจสังคม, คริสต์เกษ), 10 กันยายน 2519.

จำนวนมากในสังคมให้ความร่วมมือด้วยการประพฤติอยู่ในร่องในรอยของความ เป็น 'หญิงดี' ที่ควบคุมเรื่องเพศของตนให้อยู่ในกรอบที่เป็นที่ยอมรับอย่างเข้มงวด การมีความสัมพันธ์ช่อนได้กลายเป็นปัญหาหรือความขัดแย้งระหว่างผู้หญิงที่ต่อสู้ แย่งชิงกัน โดยผู้ชายไม่ได้ถูกมองในฐานะคู่กรณีในการต่อสู้แย่งชิงนี้

ภาระของการป้องกันการมีคู่ช่อนถูกผลักให้เป็นของฝ่ายหญิงเพราะ กฎหมายไม่ได้ให้สิทธิใด ๆ ในกรณีที่ผู้หญิงมีความสัมพันธ์กับผู้ชายที่แต่งงานแล้ว ในการพิจารณาประเด็นว่าด้วยความเป็นโมฆะของการสมรสในกรณีการสมรส ช่อน กรมการปกครองเห็นว่าผู้หญิงควรจะพิจารณาให้ดีก่อนจะแต่งงานว่าผู้ชาย มีคู่สมรสอยู่หรือไม่ "ฝ่ายหญิงจะต้องมีการพิจารณาพิจารณามากขึ้นว่า การที่ตัวเองจะ ตกปล่องปล่องขึ้นกับใครมันจะต้องพิจารณา จะต้องใครควรอยู่อย่างรอบคอบว่าจะ ต้องไม่ตกไปเป็นอนุภรรยาของใคร เพราะถ้าหากว่าเธอต้องตกไปเป็นอนุภรรยา แล้ว เธอจะ ไม่มีสิทธิในการที่จะเรียกร้องค่าเลี้ยงดูใด ๆ ทั้งสิ้น"⁸⁸ ความรับผิดชอบ ในการป้องกันไม่ให้เกิดความสัมพันธ์ช่อนจึงตกอยู่แก่ฝ่ายหญิงที่ต้องระมัดระวัง เพื่อจะไม่ไปมีความสัมพันธ์กับผู้ชายที่แต่งงานแล้ว

ปิยะนัฐเสนอว่าการอนุญาตให้มีคู่ช่อนถ้าคู่เดิมยินยอมจะเป็นการ "เปิด โอกาสให้เรายอมรับสภาพความจริงของสังคมกัน เพราะเหตุว่าทุกวันนี้กฎหมาย เราไม่ยอมรับรอง เมื่อไม่รับรองก็ห้ามไม่ให้มี เมื่อมีไม่ได้ก็ต้องไปมีชุกชุมช่อนไป แอบไว้บ้าน โน้นบ้านนี้บ้าง ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวก็เกิดความ ระหองระแหงกัน สถานะของเมียหลวงกับภรรยาน้อย... ก็ไม่มีความเข้าใจซึ่งกันและ กัน มีแต่ที่จะให้เกิดการทะเลาะเบาะแว้งกัน แล้วก็หาความแวงกันจนถึงเกิดปัญหา สังคมมากมายเกิดขึ้น"⁸⁹ ปัญหาที่ตามมาก็คือลูกที่เกิดจากภรรยาที่ไม่ได้แต่งงาน โดยชอบด้วยกฎหมาย ถือว่าเป็นลูกนอกสมรสที่กฎหมายไม่รับรอง ความไม่สอดคล้องระหว่างกฎหมายกับวิถีชีวิตของคนในสังคมทำให้เกิดปัญหาตามมาหลาย ประการ เช่นการที่กฎหมายครอบครัวไม่ยอมรับใน "ความเป็นจริง" ของลักษณะ ครอบครัวไทยจึงทำให้เกิดปัญหาระหว่างชายหญิง ปิยะนัฐมองว่าสังคมไทยแต่

⁸⁸ ผณิตรา ภัคเกษม (เชียงใหม่, กรมการปกครอง), 10 กันยายน 2519.

⁸⁹ คำอภิปรายของ ปิยะนัฐ รัชการณ (พรรคกิจสังคม, ศรีสะเกษ), 10 กันยายน 2519.

เดิมผู้ชายมีภรรยาหลายคนก็ไม่ทำให้เกิดปัญหาสังคม “แต่เมื่อเรารับเอาความคิดของชาวตะวันตกเข้ามาเนะครับ... ความคิดประเพณีนิยมและความรู้สึกของเรานั้นรับเขามันไม่สนิทสนม ทำให้มีปัญหาสังคมเกิดขึ้นมากมาย... ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแตกร้าง...”⁹⁰ การมีภรรยามากกว่าหนึ่งคนของผู้ชายกลายเป็น ‘ปัญหา’ เพราะกรอบความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องเพศที่ ‘นำเข้า’ จากตะวันตก ในขณะที่กรอบเรื่องเพศของไทยแต่เดิมให้ความหมายของการมีความสัมพันธ์ช่อนของผู้ชายว่าเป็นเรื่องปกติและธรรมดา แต่ไม่เปิดให้ผู้หญิงทำอย่างเดียวกัน

ชวน หลีกภัยได้ประเด็นของปิยะณัฐโดยเชื่อมโยงกรอบที่เปิดให้คนมีความสัมพันธ์ช่อนนอกการแต่งงานเข้ากับหลักความเสมอภาคระหว่างชายหญิงว่า การให้สิทธิในการมีคู่ช่อนถ้าคู่เดิมยินยอมจะจำกัดเฉพาะผู้ชายไม่ได้ แต่ต้องให้สิทธิเดียวกันนี้กับผู้หญิงด้วย ซึ่งจะนำไปสู่ปัญหาความเหลื่อมเหละไ้ระเบียบในเรื่องเพศของคนในสังคม

“วันไหนภรรยาเกิดเบื้อหน้าสามีขออนุญาตสามีขอไปมีผัวใหม่อีกคนหนึ่ง... ลองนึกสภาพสังคมแบบที่ท่านต้องการแปรญัตติดูว่าจะเป็นอย่างไร... 40 กว่าปีมาแล้ว ที่มีความคิดเรื่องผัวเดียวเมียเดียว กระหม่อมรับว่าในสังคมไทยมีอยู่จริงที่มีหลายเมีย แต่นั่นเป็นข้อยกเว้นของสังคม กฎหมายจะไปยอมรับข้อยกเว้นของสังคมให้มากถูกต้อง ในสิ่งที่ผิดเพื่อให้มาถูกต้องนั้น ธรรมชาติการไม่เห็นด้วยและโดยเฉพาะอย่างยิ่งธรรมชาติการเห็นว่าถ้ายอมรับตามคำแปรญัตติของท่าน สถาบันครอบครัวซึ่งเป็นสถาบันที่พัฒนาการในทางดีงามมาตลอดเวลานั้นจะต้องเหลวแหลก และต้องย้อนกลับไปสู่ความหายนะ ย้อนกลับไปสู่ยุคของการที่คนเริ่มจะเปลี่ยนสภาพจากสัตว์มาเป็นคนอีกครั้งหนึ่ง”⁹¹

ข้อโต้แย้งของชวนสะท้อนมาตรฐานที่แตกต่างกันในเรื่องเพศของชายหญิง การมีคู่ช่อนของผู้หญิงเป็นเรื่องที่เลวร้ายกว่าการกระทำแบบเดียวกันของผู้ชาย ปรากฏการณ์การมีคู่ช่อนหรือความสัมพันธ์ช่อนที่สะท้อนในคำอภิปรายของชวนและปิยะณัฐมีความแตกต่างกัน แม้ว่าต่างก็ยอมรับว่าครอบครัวไทยยังไม่ได้ยึดระบบผัวเดียวเมียเดียวอย่างเคร่งครัด ประเด็นที่มองต่างกันก็คือการมีหลายเมียเป็นเรื่องปกติของผู้ชายส่วนใหญ่หรือเป็นกรณียกเว้น ทั้งสองฝ่ายมองการจัดการ

⁹⁰ ปิยะณัฐ รัชราภรณ์ (พรรคกิจสังคม, ศรีสะเกษ), 10 กันยายน 2519.

พฤติกรรมของคนในสังคมต่างกันด้วย ฝ่ายหนึ่งเห็นว่ากฎหมายควรจะสะท้อนและยอมรับวิถีปฏิบัติทางเพศของคนในสังคมอย่างที่เป็นอยู่ อีกฝ่ายเชื่อว่ากฎหมายควรจะวางมาตรฐานทางเพศที่เห็นว่าดีงามเพื่อเป็นหลักให้คนปฏิบัติตาม เช่นการรับรองความสัมพันธ์แบบผัวเดียวเมียเดียว และมีข้อบังคับต่าง ๆ ในรูปของอภิสิทธิ์และการลงโทษเพื่อให้คนประพฤติอยู่ในกรอบที่รัฐรับรอง

ความสัมพันธ์ทางเพศนอกการแต่งงานในฐานะเหตุหย่า

การเพิ่มเติมให้การมีความสัมพันธ์ทางเพศนอกการแต่งงานของผู้ชายเป็นเหตุผลที่ภรรยาขอหย่าขาดจากสามีได้ เป็นอีกแง่มุมหนึ่งของร่างแก้ไขบรรพ 5 ที่มีการอภิปรายโต้แย้งกันอย่างกว้างขวาง บรรพ 5 เดิมได้บัญญัติให้ผู้ชายหย่าขาดจากภรรยาได้ถ้าภรรยามีชู้ แต่ไม่ได้ให้สิทธิอย่างเดียวกันกับผู้หญิง การแก้ไขกฎหมายให้เกิดความเท่าเทียมได้เพิ่มเหตุหย่าใหม่โดยกำหนดว่า “สามีสมสู่หญิงอื่นหรือภริยามีชู้ อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้” แต่คณะกรรมการการเปลี่ยนคำว่าสมสู่เป็น “อุปการะเลี้ยงดูและยกย่องหญิงอื่นฉฉนภริยา” การโต้แย้งและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็นนี้ สะท้อนภาพที่น่าสนใจเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องครอบครัวและความสัมพันธ์ รวมทั้งมาตรฐานที่แตกต่างเกี่ยวกับพฤติกรรมทางเพศของชายหญิงในสังคม ที่ทำให้การพยายามสร้างความเสมอภาคเท่าเทียมตามรัฐธรรมนูญเป็นไปได้ยาก

บรรพ 5 ฉบับเดิมบัญญัติว่าผู้หญิงสมสู่กับชายอื่นแม้เพียงครั้งเดียวสามีก็หย่าได้ กรรมการหญิงบางคนต้องการให้เกณฑ์เดียวกันนี้เป็นเหตุหย่าที่ภรรยาจะฟ้องร้องเพื่อหย่าขาดจากสามีได้เช่นเดียวกัน การแก้ไขให้การมีความสัมพันธ์ช่อนเป็นเหตุหย่าสำหรับทั้งสามีและภรรยา ทำให้ต้องมีการนิยามว่าการกระทำหรือพฤติกรรมเช่นไรจึงจะนับว่าเป็นการมีความสัมพันธ์ทางเพศนอกการแต่งงานที่ผู้หญิงใช้เป็นเหตุหย่าได้ เนื่องจากในภาษาไทยคำว่า “มีชู้” ไม่ได้หมายรวมถึงผู้ชายที่ไปมีความสัมพันธ์นอกสมรสและพฤติกรรมทำนองนี้ของผู้ชายก็เป็นเรื่องที่กรอบเรื่องเพศของสังคมยอมรับและคาดว่าจะต้องมี กรรมการชายมองว่าการสมสู่เพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอต้องมีลักษณะของความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องด้วย

⁹¹ คำอภิปรายของ ขาน หลีกภัย (รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงยุติธรรม), 10 กันยายน 2519.

จึงได้บัญญัติเป็น “อุปการะเลี้ยงดูและยกย่องหญิงอื่นฉันภรรยา” คณะกรรมาธิการมีความเห็นต่างกันเกี่ยวกับการนิยามเช่นนี้ และกรรมาธิการหญิงบางคนได้สงวนคำแปรญัตติไว้ด้วย ทำให้มีการโต้เถียงแลกเปลี่ยนกันอย่างกว้างขวางในการพิจารณาประเด็นนี้ในสภา

ข้อเสนอที่สำคัญคือการให้เปลี่ยนคำเชื่อมจาก “และ” เป็น “หรือ” การกระทำเพียงอย่างใดอย่างหนึ่งของผู้ชายคืออุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่องผู้หญิงอื่น เพียงพอที่ภรรยาจะป้องกันได้ โดยยกตัวอย่างกรณีที่ผู้หญิงที่ผู้ชายไปมีความสัมพันธ์นอกสมรสด้วยอาจมีฐานะดีไม่ต้องให้ผู้ชายส่งเสียเลี้ยงดู แต่ออกงานสังคมและผู้ชายยกย่องเหมือนเป็นภรรยา ทำให้ภรรยาหลงระเหิดใจก็ควรจะป้องกันได้ และเสริมว่าการเขียนกฎหมายเช่นนี้ ไม่ได้เป็นการส่งเสริมให้มีการป้องกันมากขึ้น แต่เป็นการให้ทางออกในกรณีที่ผู้หญิงเจ็บช้ำน้ำใจอย่างใหญ่หลวง จากการกระทำของสามี “ในชีวิตประจำวันของคนไทยเราโดยทั่วไปจะไม่ได้นั่งเปิดกฎหมายนี้ ในการที่จะอยู่ร่วมชีวิตกับสามีตน แต่จะใช้เหตุและผลเท่านั้น... ผู้หญิงส่วนใหญ่มีความห่วงใยในเรื่องครอบครัว เรื่องลูกเป็นอย่างยิ่ง ถ้าจะป้องกันก็ต้องหมายความว่า เป็นเหตุสุดวิสัยที่จะเหลืออดเหลือทนแล้ว”⁹²

จินตนา เรื่องกาญจนาเศรษฐ์ จินดารัตน์ เห็นว่าการกำหนดเหตุหย่าที่ต่างกันสำหรับผู้ชายและผู้หญิงสะท้อนมาตรฐานที่แตกต่างในเรื่องพฤติกรรมทางเพศ การที่ภรรยา “มีชู้” ซึ่งหมายถึงการที่ผู้หญิงไปร่วมประเวณีกับชายอื่นแม้เพียงครั้งเดียวสามีก็ป้องกันได้ แต่การมีความสัมพันธ์ช่อนของชายที่ภรรยาจะอ้างถึงเป็นเหตุหย่าได้ต้องมีองค์ประกอบมากกว่า นิยามของการมีความสัมพันธ์ช่อนของชายหญิงยังแตกต่างกันอยู่มาก ซึ่งไม่ได้กระทบกับพฤติกรรมหลายรูปแบบที่เป็นเรื่องเพศนอกการแต่งงานของผู้ชาย อย่างเช่นการซื้อบริการทางเพศ “สังคมไทยไม่รับรองให้ผู้หญิงไปร่วมประเวณีกับชายอื่น ขณะที่ยังมีสามีเป็นตัวตนและยังไม่ได้หย่าขาดจากกัน แต่การที่ทันทหลายจะไปยังเกี่ยวกับผู้หญิงบางคนเพียงบางครั้งบางคราว แต่ไม่ได้ไปเลี้ยงดู ไม่ได้ไปซื้อบ้านให้อยู่ ไม่ได้ไปซื้อรถให้ ทางฝ่ายเมีย

⁹² คำอภิปรายของ จินตนา เรื่องกาญจนาเศรษฐ์ จินดารัตน์ (พรรคกิจสังคม, สุรินทร์, กรรมาธิการ), 10 กันยายน 2519.

หลวงก็ไม่มีโอกาสพ้องหย่าท่านได้ เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าท่านเที่ยวเป็นครั้งคราวทางสังคมไทยก็ยอมรับรอง⁹³

ผณิตรา ภัคเกษม กรรมการหญิงอีกคนหนึ่งเห็นว่าน่าจะคงถ้อยคำไว้ตามร่างเดิมคือสามีสมสู่หญิงอื่น เพราะความหมายของคำนี้ตามพจนานุกรมคือการอยู่ร่วมกันฉันสามีภรรยา ไม่จำเป็นต้องขยายความโดยกำหนดองค์ประกอบว่าต้องมีการอุปการะและยกย่องด้วย เธอเห็นว่าการที่คณะกรรมการชุดนี้มีผู้ชายมากกว่าผู้หญิง ก็มีผู้หญิงเพียง 7 คนจาก 35 คนและความเห็นแก่ตัวของกรรมการชาย ทำให้มีการขยายความเหตุหย่านี้แทนที่จะใช้คำว่า 'สมสู่' ซึ่งเป็นการขัดต่อรัฐธรรมนูญ⁹⁴

มีการตั้งข้อสังเกตว่าเรื่องเพศนอกการแต่งงานของผู้ชายอาจไม่ได้เป็นไปโดยเจตนาแต่เป็นความพลั้งเผลอ ซึ่งจะทำให้เกิดปัญหาได้ถ้าบัญญัติกฎหมายโดยใช้เกณฑ์เดียวกันสำหรับชายหญิง กรรมการชายได้ชี้แจงโดยอ้างอิงถึงประเด็นที่มีการโต้เถียงเกี่ยวกับความหมายของคำว่า "สมสู่" ในวาระ 1 ว่าจะทำให้เกิดความยุ่งยากในทางปฏิบัติจึงต้องบัญญัติให้ชัดเจน

"คำว่า 'สมสู่' นั้นโดยสามัญสำนึก...เป็นความหมายว่าไปร่วมประเวณีกับฝ่ายหญิงเป็นครั้งคราวในฐานะเป็นคู่ช่อม หรือเป็นคู่เล่น หรือในฐานะเมียน้อย หรือว่าไปอาบอบนวด ไปเจออะไร ๆ เข้าก็เลยพลั้งเผลอ ไปจะโดยเจตนาหรือโดยประมาทก็ตาม ชายได้เสียตัวไป เรียกว่า 'สมสู่'... ท่านรัฐมนตรีชวน [หลีกภัย] ซึ่งเป็นกรรมการอยู่เนืองก็ได้อธิบายว่า คำว่า 'สมสู่' นั้นหมายถึงว่าตามปทานุกรมแปลว่าสมสู่อยู่กับหญิงอื่นฉันสามีภรรยา... ฝ่ายชายนี้เหนื่อยอ่อนเต็มทีจะไปให้เขานวดเสียหน่อย แล้วก็บังเอิญเขานวดเฟ้นไปมาก็บังเอิญเกิดอารมณ์ขึ้นก็พลั้งเผลอไปโดยไม่เจตนาเลย ความจริงก็ซื่อสัตย์คิดถึงทางบ้านดีอยู่ แต่ว่าโดยพลั้งเผลอไปนิดเดียวแหละไปสมสู่เข้าพลาดพลั้งไปเสียแล้ว นี่แหละเป็นเหตุพ้องหย่าได้ ไม่แย่หรือครับ อย่างนี้มันก็แย่กันหมด"⁹⁵

การโต้เถียงในประเด็นนี้สะท้อนความคาดหวังเกี่ยวกับพฤติกรรมทางเพศที่แตกต่างกันสำหรับชายหญิง เรื่องเพศนอกการแต่งงานของผู้ชายถูกมองว่าเป็น

⁹³ คำอภิปรายของ จินตนา เรื่องกาญจนเศรษฐ์ จินดารัตน์ (พรรคกิจสังคม, สุรินทร์, กรรมการ), 10 กันยายน 2519.

⁹⁴ คำอภิปรายของ ผณิตรา ภัคเกษม (เชียงใหม่, กรรมการ), 10 กันยายน 2519.

เรื่องปกติธรรมดา แม้ว่าหลังจากแต่งงานแล้วผู้ชายก็ยังร่วมประเวณีหรือมีความสัมพันธ์ทางเพศกับผู้หญิงอื่นที่ไม่ใช่ภรรยา การบัญญัติให้เรื่องเพศนอกสมรสเป็นเหตุหย่าจึงต้องมีการกำหนดรายละเอียดว่าที่ระดับไหนและอย่างไรจึงจะรับไม่ได้ การมีเพศสัมพันธ์นอกการแต่งงานเป็นครั้งคราวออกจะเป็นเรื่องธรรมดาในความเข้าใจของสส.หลายคน จึงต้องมีการเพิ่มเติมรายละเอียดว่าถ้ามีการเลี้ยวและยกย่องหญิงอื่นด้วยจึงจะใช้เป็นเหตุผลในการหย่าขาดได้ การร่วมเพศเพียงอย่างเดียวไม่นับว่าเป็นความผิดร้ายแรงหรือไม่หนักหนาเพียงพอที่จะเป็นเหตุของการสิ้นสุดการสมรส

การใช้ถ้อยคำ “อุปการะเลี้ยงดูและยกย่องหญิงอื่นฉันทนกรียา” ทำให้เกิดการตั้งข้อสังเกตว่าองค์ประกอบที่ภรรยาจะฟ้องหย่าได้มีถึง 3 ประการคือต้องมีการอุปการะเลี้ยงดู ยกย่องหญิงอื่น และหญิงอื่นเป็นภรรยาของสามี ในขณะที่การมีชู้ของผู้หญิงซึ่งเป็นเหตุหย่าที่เทียบเคียงกัน ได้กับของฝ่ายชายมีเพียงองค์ประกอบเดียวคือการมีเพศสัมพันธ์ก็เข้าข่ายแล้ว⁹⁶ มีการตั้งข้อสังเกตว่าในขณะที่คณะกรรมการมารีการอยากเขียนกฎหมายให้ชายหญิงเท่าเทียมกัน แต่ก็ “ยังรักษาความเป็นชายที่อยากจะได้เปรียบชีวิตเข้าไว้จนทำให้กรรมการหญิงเกิดความไม่พอใจ”⁹⁷ ความพยายามทำให้เกิดความเท่าเทียมทางเพศของผู้ชายและผู้หญิงยังคงรักษามาตรฐานต่างระดับในเรื่องเพศไว้ในหลายแง่มุม

พันเอกสมคิด ศรีสังคมเห็นว่าการบัญญัติรายละเอียดของการมีความสัมพันธ์ซ้อนตามร่างกรรมการทำให้ผู้หญิงเสียเปรียบมากในกระบวนการฟ้องร้อง เพราะการอุปการะเลี้ยงดูและการยกย่องหญิงอื่นฉันทนกรียาเป็นเรื่องที่หาหลักฐานได้ยากมากทำให้ภรรยาฟ้องร้องไม่ได้ ในขณะที่การมีชู้หาหลักฐานพิสูจน์ได้ง่ายกว่าเพราะเพียงมีการร่วมเพศก็นับว่ามีชู้ได้แล้ว พันเอกสมคิดยกตัวอย่างผู้ชายที่ไม่ได้อุปการะเลี้ยงดูหญิงอื่นแต่ติดผู้หญิงและใช้เงินเดือนไปบำเรอหญิงอื่นถ้าใช้คำว่า “สมสู่” ภรรยาฟ้องร้องได้⁹⁸

⁹⁶ คำอภิปรายของ พานิช สัมภาคุปต์ (พรรคธรรมสังคม, เพชรบุรี, กรรมการ), 10 กันยายน 2519.

⁹⁷ คำอภิปรายของ แคล้ว นรปดี (ขอนแก่น), 10 กันยายน 2519.

⁹⁸ คำอภิปรายของ ประเทือง วิจิตรปรีชา (พรรคกิจสังคม, พิษณุโลก), 10 กันยายน 2519.

⁹⁹ คำอภิปรายของ พันเอก สมคิด ศรีสังคม (อุดรธานี), 10 กันยายน 2519.

สส.ชายบางคนเห็นข้อดีของการกำหนดให้เรื่องเพศนอกการแต่งงานเป็นปัจจัยให้ภรรยาฟ้องหย่าได้ว่า จะมีผลในการควบคุมพฤติกรรมทางเพศของผู้ชายให้อยู่ในร่องในรอย การบัญญัติอย่างเข้มงวดให้การสมรสเป็นเหตุหย่าสำหรับทั้งชายหญิงจะเป็นการแก้ปัญหาการ “สำส่อน” ทางเพศของผู้ชายได้

“เมื่อเราต้องการที่จะให้สิทธิผู้หญิงเท่าเทียมกับผู้ชายแล้วเรามาแก้กฎหมายให้ถูกต้องเถอะครับ เพื่อที่จะแก้สังคมอันเน่าเฟะซึ่งผู้ชายนี้สำส่อนเหลือเกินในการที่จะมีอนูน้อย 5-6 คนก็ได้ กว่าผู้หญิงจะฟ้องหย่าได้ต้องยกย่องเป็นภรรยา... ถ้าหากผู้หญิงไปสมรสคนสักคนหนึ่งสักคนเดียวเท่านั้น พอผัวรู้ฟ้องหย่าได้ นี่เป็นการเอาเปรียบผู้หญิงอย่างมากที่สุด เราต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยแล้ว เราก็ควรจะบัญญัติกฎหมายให้มีความเป็นธรรมแก่ผู้หญิงบ้าง...ท่านกรรมาธิการ [ที่บอกว่า] เราไปอาบอบนวดเราเปลือยไป ผมคิดว่าผู้หญิงคนไหนก็คงจะไม่ฟ้อง ถ้าฟ้องก็ตีเหมือนกัน ไม่อยากจะให้ผู้ชายไปสำส่อนอย่างนั้น”⁹⁹

นอกจากนี้พันเอกสมคิด ศรีสังคมเห็นว่าการกำหนดเหตุหย่าเช่นนี้ไม่ได้ทำให้ครอบครัวแตกแยกเสมอไปแต่เป็นเครื่องมือปกป้องสถาบันครอบครัวไม่ให้ผู้ชายประพฤติในทางเสื่อมเสียที่จะเป็นผลเสียกับครอบครัว

“เหตุหย่าเป็นแต่เพียงว่าเหตุป้องกัน... ไม่ให้เลอะเทอะ เลอะเทอะก็อย่าให้มากนัก เลอะเทอะปานกลางผู้หญิงเขาอาจจะไม่ถือสาอะไร... เขียนเหตุหย่านี้ไม่ใช่ว่าจะเป็นเหตุจะให้ครอบครัวมันแตกกันเสมอไป... มันเป็นการป้องกันด้วย ป้องกันมิให้ครอบครัวนี้แตกครับ ผู้หญิงเขาไม่ได้ฟ้องหย่าเสมอไปหรอกครับ จะเป็นเหตุให้ฝ่ายชาย... ไม่ประพฤติไปในทางเสื่อมเสียจนเกินไป ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนของครอบครัว”¹⁰⁰

การกำหนดให้ผู้หญิงฟ้องหย่าจากสามีที่มีความสัมพันธ์ช้อนน่าจะเป็นเครื่องมือทางกฎหมายที่จะทำให้ผู้คนประพฤติอยู่ในกรอบศีลธรรมมากขึ้นหรือไม่ ละเมิดจากกรอบนี้มากจนเกินไป กฎหมายครอบครัวในแง่มุมนี้จึงเป็นเครื่องมือหนึ่งของการกำกับพฤติกรรมทางเพศของคนให้เข้าใกล้มาตรฐานที่รัฐรับรองมากยิ่งขึ้น

⁹⁹ คำอภิปรายของ ดลย์ ดวงเขต (พรรคกิจสังคม, ร้อยเอ็ด), 10 กันยายน 2519.

¹⁰⁰ คำอภิปรายของ พันเอก สมคิด ศรีสังคม (อุตราธานี), 10 กันยายน 2519.

สส.ชายบางคนเห็นว่าผู้หญิงและผู้ชายมีความแตกต่างกัน ทำให้ออกกฎหมายให้เท่าเทียมกันในเรื่องเพศไม่ได้ เพราะการมีเพศสัมพันธ์นอกสมรสของชายหญิงมีผลที่ไม่เหมือนหรือไม่เท่ากัน "...ถ้าเรามองดูหลักความจริงแล้ว ถ้าเมื่อผู้ชายไปมีภรรยาและภรรยาไปมีอะไรกับผู้ชายอื่นแม้แค่ครั้งเดียว กระผมก็ไม่ทราบว่าผู้ชายนั้นจะเอาหน้าไปไว้ไหน แต่ในเวลาเดียวกันถ้าเมื่อผู้ชายเขาไปมีอะไรกับผู้หญิงครั้งเดียว ภยานั้นแทบจะไม่มีความรู้สึกอับอายอะไรเท่าไรเลย อาจจะไปเยาะเย้ยผู้หญิงอีกคนหนึ่งก็ได้ว่าเห็นไหมสามีฉันได้เธอไปแล้ว..."¹⁰¹ ผลกระทบของการมีความสัมพันธ์ทางเพศนอกการแต่งงานจึงจะต่างกันสำหรับชายและหญิง ในขณะที่ภรรยาคาดหวังและทำใจกับการมีเพศสัมพันธ์นอกการแต่งงานของสามีจน 'ไม่รู้สึก' มากนักในความเข้าใจของสส.ชาย การกระทำอย่างเดียวกันของการยาสร้างความเสื่อมเสียอับอายให้กับสามีอย่างใหญ่หลวงจนถึงกับยอมกันไม่ได้เลยทีเดียว ผลกระทบของการมีความสัมพันธ์ช่อนของชายหญิงถูกมองอย่างแตกต่างกันมาก

พรณทิพา วัชโรบล (กรรมาธิการ) มองความแตกต่างของผลกระทบของเรื่องเพศนอกการแต่งงานในลักษณะเดียวกัน และเห็นว่าการร่วมประเวณีหรือมีความสัมพันธ์ทางเพศนอกการแต่งงานของผู้ชายเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมดา ถ้าจะบัญญัติให้การที่ชายไปสมสู่หญิงอื่นเป็นเหตุหย่าก็จะเกิดปัญหาการฟ้องหย่าที่ง่ายเกินไป เพราะ "ถ้าหากว่าแค่สมสู่หญิงอื่นซึ่งไปเที่ยวผู้หญิงเป็นธรรมดาครั้งหนึ่งจะเป็นเหตุให้ฝ่ายหญิงฟ้องหย่า ก็ดูเหมือนว่าการฟ้องหย่านั้นเป็นเหตุกระทำที่ง่ายเกินไป ซึ่งการจะฟ้องหย่าที่ง่ายเกินไปนั้นทำให้เกิดความไม่มั่นคงในครอบครัว" จึงได้เลือกเดินสายกลางด้วยการใช้ถ้อยคำตามร่างกรรมาธิการที่กำหนดเงื่อนไขอย่างการเลี้ยงดูยกย่องไว้ด้วย¹⁰² ความเห็นเช่นนี้สะท้อนความเชื่อและความคาดหวังเกี่ยวกับพฤติกรรมทางเพศของผู้ชายที่ต่างจากผู้หญิง กรอบเรื่องเพศกระแสหลักควบคุมพฤติกรรมผู้หญิงให้จำกัดอยู่ในการแต่งงานอย่างเข้มงวด แต่ยกเว้นหรือเปิดโอกาสให้ผู้ชายไปมีความสัมพันธ์ช่อนได้โดยจัดว่าเป็น

¹⁰¹ คำอภิปรายของ ธเนศ เกลาน (พรรคกิจสังคม, นครสวรรค์), 10 กันยายน 2519.

¹⁰² คำอภิปรายของ พันทิพา วัชโรบล (ประชาธิปัตย์, กรุงเทพฯ / กรรมาธิการ), 10 กันยายน 2519.

เรื่องปกติธรรมดา เกณฑ์ทางกฎหมายที่จะกำกับพฤติกรรมทางเพศได้สะท้อนความต่างนี้ไว้ด้วย

ความเห็นต่างในเรื่องของเหตุหย่าที่เกี่ยวกับการมีความสัมพันธ์ช้อนนอกการสมรส ซึ่งจะไม่เท่าเทียมกันระหว่างชายหญิงทำให้ สมอง ตูจินดา ต้องชี้แจงในฐานะกรรมาธิการว่า เหตุหย่าเพราะสามีไปมีความสัมพันธ์กับผู้หญิงอื่นหรือมีเมียน้อย เป็นเรื่องใหม่ที่ต่างไปจากบรรพ 5 เดิม จึงต้องมีการเขียนอย่างรัดกุม เพราะ "อาจจะมีผู้ชายบางคน... ชอบมีเมียน้อย... ก็จะมีใจกว้างที่จะเผื่อแผ่หญิงอื่นนอกจากภรรยาตัว... อาจจะเลี้ยงดูหญิงอื่นแล้วก็ให้อยู่ไปก็ให้เงินทองบ้างตามสมควรในฐานะที่ผู้ชายนั้นอาจจะมียาได้เพียงพอที่จะเลี้ยงได้โดยที่ไม่ทำให้ครอบครัวเดือดร้อน ในกรณีนี้เราก็เห็นว่ามันก็ยังไม่น่าถึงกะให้เป็นเหตุหย่า" แต่ถ้าผู้ชายยกย่องหญิงนั้นและให้แสดงตนเหมือนเป็นภรรยา สมองบอกว่ามีสส.หญิงหลายคนบอกว่า "...อย่างนี้ทนไม่ได้ อะไรพอจะเผื่อแผ่อย่างอื่นทนได้ แต่เอาไปยกย่องเสมือนหนึ่งว่าเป็นภรณาน้อยอย่างนี้มันเรื่องทนไม่ได้ ในเรื่องนี้คณะกรรมการก็ต้องเห็นว่าเรื่องเอาไปยกย่องก็ไม่บังควรเพราะเป็นการทรمانจิตใจของภรรยาที่อยู่ทางบ้านเหลือเกิน" องค์ประกอบของความสัมพันธ์ช้อนนอกการสมรสที่ผู้หญิงจะยุติการสมรสจึงมากกว่า สมองได้ให้เหตุผลเพิ่มเติมว่าการที่กรรมาธิการเลือกใช้คำเชื่อม "และ" กับเหตุหย่า ทำให้การหย่าโดยยกเหตุนี้แทบจะเป็นไปไม่ได้ เพราะไม่ยากที่จะให้หย่ากันง่าย เนื่องจากผลกระทบของการมีความสัมพันธ์นอกสมรสไม่เท่ากันสำหรับชายหญิง¹⁰³ การให้เหตุผลเช่นนี้จะสะท้อนความต้องการที่จะรักษาสถาบันครอบครัวแบบพ่อ-แม่-ลูก มากกว่าจะพิจารณาความต้องการหรือความพึงพอใจของปัจเจกและหลักความเสมอภาคเท่าเทียมระหว่างชายหญิง เพราะแม้จะมีการเพิ่มเรื่องการมีความสัมพันธ์ช้อนให้เป็นเหตุหย่า การที่ผู้หญิงจะออกจากการแต่งงานโดยอาศัยปัจจัยนี้ก็ทำไม่ได้ง่ายนัก

ปิยะณัฐ รัชราภรณ์ เสนอให้ตัดข้อความในอนุมาตรานี้ออกทั้งหมด โดยพิจารณาจากเจตนารมณ์ของบรรพ 5 ฉบับเก่าที่บัญญัติให้การมีชู้ของภรรยาเป็นเหตุหย่าได้ว่าเป็นเพราะฝ่ายชายเป็นผู้ไปสวามิภักดิ์และต้องมีการเสีย "สินสอด

¹⁰³ คำอภิปรายของ สมอง ตูจินดา (กรรมาธิการ), 10 กันยายน 2519.

ของมัน" โดยผู้หญิงเป็นฝ่ายรับ "เมื่อฝ่ายหญิงประพฤติผิต ฝ่ายชายก็มีสิทธิที่จะฟ้องหย่าได้... ตอนนี้เราก็ไม่ได้แก้ไขกันเกี่ยวกับเรื่องสินสอดของมัน ก็ยังให้ฝ่ายชายเป็นฝ่ายไปให้ฝ่ายหญิงอยู่" และเนื่องจากเหตุหย่าจะทำให้ครอบครัวแตกแยก จึงควรจะมีบัญญัติในลักษณะที่การหย่าเป็นไปได้ยาก เพราะสามีภรรยาอาจกระทบกระทั่งกันเพราะอารมณ์ ถ้าเปิดโอกาสให้หย่ากันได้ง่าย ๆ จะเป็นช่องทางให้ครอบครัวแตกแยก แต่ถ้าการหย่าร้างทำได้ยาก ทั้งสามีและภรรยาก็อาจจะระงับอารมณ์และทำความเข้าใจกันได้ "เพราะฉะนั้นเราควรพยายามเปิดโอกาสให้เวลาแก่ครอบครัวให้สามีให้ภรรยาได้พบหน้าพบตากันบ่อย ๆ อย่าเพิ่งไปหาทนายฟ้องหย่ากันเลย พบหน้ากันในตอนแรกอาจจะโกรธ ไม่พูดกัน แต่ก็คงจะทนไม่พูดกันไม่ได้ไม่เท่าไรเดี๋ยวก็พูดกันเอง พูดกันไปพูดกันมาเดี๋ยวก็ดีขึ้นเอง... ประเดี๋ยวเดี๋ยวก็คงจะทำความเข้าใจกันได้" แต่ถ้าทั้งสองฝ่ายโกรธเคืองกันจนไม่สามารถจะอยู่ร่วมกันได้ก็ยังมีเหตุอื่นที่ได้บัญญัติไว้แล้ว เช่นอนุมาตรา 2 สามีหรือภรรยาประพฤติชั่วอีกฝ่ายหนึ่งก็ฟ้องหย่าได้ การที่ภรรยามีชู้หรือสามีไปอุปการะยกย่องหญิงอื่นก็เข้าข่ายประพฤติชั่วฟ้องหย่าได้อยู่แล้ว การเพิ่มการมีความสัมพันธ์ช้อนเป็นเหตุหย่าใหม่จะทำให้สามีภรรยาแตกแยกกันได้ง่าย¹⁰⁴ การให้เหตุผลเช่นนี้จะตอกย้ำว่าความเท่าเทียมเชิงสิทธิหรือเสรีภาพในการเลือกของปัจเจกมีความสำคัญน้อยกว่าการรักษาสถาบันครอบครัวให้ดำรงอยู่ต่อไป

ชวน หลีกภัย (กรรมาธิการ) ได้ประเด็นของปิยะนัฐว่ากฎหมายนี้ไม่น่าจะทำให้การหย่าร้างมากขึ้นหรือลดลง เพราะ "กฎหมายไม่ได้เขียนมาเป็นเครื่องมือในการหย่า กฎหมายเพียงแต่เขียนขึ้นมาเพื่อรับรองฐานะของครอบครัว และเมื่อครอบครัวเกิดปัญหาก็ยอมรับและให้มีการแยกทางกันไป" กฎหมายจึงเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาของครอบครัวในบางสถานการณ์ ชวนได้เพิ่มเติมว่าการกระทำเพียงองค์ประกอบหนึ่งในสององค์ประกอบไม่ว่าจะเป็นการเลี้ยงดูหรือยกย่องในฐานะภรรยาก็พอที่จะฟ้องหย่าโดยอ้างความสัมพันธ์ช้อนในฐานะเหตุหย่าโดย และกรรมาธิการยอมแก้ถ้อยคำจาก "และ" เป็น "หรือ"

¹⁰⁴ คำอภิปรายของ ปิยะนัฐ รัชการณ (พรรคกิจสังคม, ศรีสะเกษ), 10 กันยายน 2519.

การโต้แย้งกันในประเด็นนี้สะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับการมีเพศสัมพันธ์นอก การแต่งงานของผู้ชายว่าเป็นเรื่องธรรมดา กฎหมายที่เขียนก็เปิดช่องสำหรับการมี เพศสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าวสำหรับผู้ชาย สังคมไทยในทางปฏิบัติไม่ได้ยึดอยู่ กับระบบผัวเดียวเมียเดียวอย่างเคร่งครัด แต่เป็นการบังคับควบคุมฝ่ายผู้หญิงมาก กว่า ความเป็นธรรมดาของการมีเพศสัมพันธ์นอกการแต่งงานของผู้ชายแต่เป็น เรื่องผิดบาปอย่างใหญ่หลวงสำหรับผู้หญิงถูกนำเสนอออกมาว่าเป็น "ความจริง" ของสังคม และสะท้อนในกฎหมายที่ควบคุมกำกับพฤติกรรมของคน หลักการ ความเสมอภาคเท่าเทียมของสิทธิระหว่างชายหญิงจะมีความสำคัญน้อยกว่าระบบ ความเชื่อเกี่ยวกับเพศและความสัมพันธ์ทางเพศที่เหมาะสมชอบธรรมระหว่างชาย หญิง และความสำคัญของสถาบันครอบครัว การอ้างอิงวิถีปฏิบัติที่เป็นไปตาม ประเพณีและการรักษาครอบครัวจึงเป็นไปโดยไม่มีการตั้งคำถามว่าทั้งประเพณี และครอบครัวมีความไม่เท่าเทียมระหว่างชายหญิงฝังอยู่ในรากฐานอย่างไร นัก การเมืองหญิงที่พยายามจะต่อสู้เพื่อความเท่าเทียมก็ยึดมั่นอยู่กับกรอบความถูก ต้องในเรื่องเพศและสถาบันครอบครัวอย่างเหนียวแน่นเช่นกัน การยึดมั่นเช่นนี้ ทำให้เกิดความไม่สอดคล้องในการวางกฎเกณฑ์หลายประการ เพราะฐานของการ กำหนดเกณฑ์เปลี่ยนไปมาระหว่างความเสมอภาคและความถูกต้องเรื่องเพศใน กรอบที่มีมาตรฐานที่ต่างกันสำหรับชายหญิง

เรื่องเพศที่ชอบธรรมในกฎหมายครอบครัว

กฎหมายและนโยบายสาธารณะของรัฐเป็นเครื่องมือสำคัญในการกำกับ ควบคุมเรื่องเพศและการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม โดยกฎหมายสะท้อนความเชื่อ และมาตรฐานของกรอบเรื่องเพศที่ชอบธรรม ความเชื่อและวิถีปฏิบัติที่รัฐรับรอง หลายประการมีรากฐานอยู่ที่ความไม่เท่าเทียมระหว่างชายหญิง ประมวลกฎหมาย แพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว พ.ศ. 2478 ของรัฐไทย ได้รับรอรูป แบบความสัมพันธ์แบบผัวเดียวเมียเดียว การกำหนดให้สามีเป็นหัวหน้าครอบ ครัวและมีอำนาจในการจัดการทรัพย์สิน รวมทั้งเกณฑ์ในการเริ่มต้นและการสิ้นสุด ของการแต่งงาน เมื่อรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2517 บัญญัติให้ชายหญิงมีสิทธิเท่า เทียมกัน จึงต้องมีการแก้ไขกฎหมายหลายฉบับรวมทั้ง บรรพ 5 เพื่อให้สอดคล้อง กับบทบัญญัตินี้

การแก้ไขกฎหมายครอบครัวในหลายประเด็นที่ยึดหลักความเสมอภาคอย่างเรื่องสิทธิในการจัดการทรัพย์สิน ถูกท้วงติงโดยอ้างความเชื่อว่าผู้หญิงขาดคุณสมบัติของบางประการของผู้ถือครองสิทธิ เช่นผู้หญิงใช้อารมณ์มากกว่าเหตุผลในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ฝ่ายผู้ที่ไม่เห็นด้วยได้ตั้งคำถามว่าหลักการที่รองรับกิจกรรมและความสัมพันธ์ในพื้นที่สาธารณะและพื้นที่ส่วนตัวแตกต่างกัน การจะบัญญัติกฎหมายโดยใช้หลักเดียวกันกับสองพื้นที่เพื่อสร้างความเสมอภาคในเรื่องเพศจะเป็นการไม่เหมาะสม ข้อเสนอแก้ไขเกี่ยวกับมาตรฐานและวิถีปฏิบัติในเรื่องเพศหลายประการถูกโต้แย้งและตั้งคำถามเกี่ยวกับความเหมาะสมตามกรอบเรื่องเพศกระแสหลักที่กำกับความควร-ไม่ควรของพฤติกรรม ผู้สนับสนุนการแก้ไขต้องการสร้างความเสมอภาคระหว่างชายหญิง แต่ก็ยอมรับในมาตรฐานที่แตกต่างหลายประการตามกรอบความเชื่อเรื่องเพศที่กำหนดบทบาทที่ทางที่แตกต่างกันสำหรับชายหญิง การสร้างความเสมอภาคในทางกฎหมายเป็นไปโดยไม่ตั้งคำถามหรือเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์กติกาเรื่องเพศที่มีรากฐานอยู่ที่ความไม่เท่าเทียมระหว่างชายหญิง เรื่องเพศของชายหญิงถูกควบคุมกำกับแตกต่างกัน ผู้หญิงถูกกำกับอย่างเข้มงวดให้มีเพศสัมพันธ์ในการแต่งงานระบบผัวเดียว ในขณะที่กรอบเรื่องเพศเปิดโอกาสให้ผู้ชายมีความสัมพันธ์ทางเพศนอกการแต่งงานได้โดยไม่ถือว่าเป็นเรื่องผิดบาปรุนแรง พฤติกรรมนอกกรอบเรื่องเพศของผู้ชายหลายรูปแบบถูกมองว่าเป็นเรื่องธรรมดา ความเชื่อเช่นนี้ปรากฏในการแก้ไขกฎหมายและการโต้เถียงในสภาผู้แทนราษฎรเมื่อมีการพิจารณาร่างกฎหมาย การเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์กติกาโดยยึดหลักความเสมอภาคเท่าเทียมและกรอบเรื่องเพศที่ขอบธรรมไปพร้อมกัน ทำให้ต้องมีข้อยกเว้นหลายประการที่คงวิถีปฏิบัติและมาตรฐานต่างระดับในเรื่องเพศของชายหญิง

ภาพของความสัมพันธ์ชายหญิงที่กฎหมายรับรองเป็นไปในลักษณะที่ผู้ชายเป็นผู้ริเริ่มและเป็นผู้นำในการสร้างและดำเนินความสัมพันธ์ทางเพศ โดยมีผู้หญิงเป็นผู้ตามและสนองตอบ ความเชื่อว่าผู้ชายเป็นเจ้าของประเวณีของผู้หญิงทำให้มีสิทธิที่จะได้รับการชดเชยเมื่อถูกละเมิดจากชายอื่น แต่ผู้หญิงไม่ได้ครอบครองเป็นเจ้าของประเวณีของชายที่เป็นสามีในลักษณะเดียวกัน แม้ว่ากฎหมายจะไม่รับรองการมีความสัมพันธ์ช้อน เรื่องเพศนอกการแต่งงานในรูปแบบต่าง ๆ ของผู้ชายถูกมองว่าเป็นเรื่องธรรมดาที่ต้องเกิดขึ้น กฎหมายจึงเปิดช่องให้กับพฤติกรรมนอก

กรอบเหล่านี้ หลักการที่จะมีความสำคัญสูงสุดในการบัญญัติกฎหมายหลาย ประเด็นกลายเป็นเรื่องของการรักษาจารีตประเพณีอันดีงามในเรื่องเพศและการ ปกป้องสถาบันครอบครัว โดยไม่ได้ตั้งคำถามกับรากฐานความไม่เท่าเทียมที่รองรับ ทั้งกรอบเรื่องเพศที่ขอบธรรมและรูปแบบครอบครัวแบบพ่อ-แม่-ลูก ดังนั้นจึง ทำให้มีความไม่สอดคล้องหรือความไม่คงที่เกี่ยวกับการใช้หลักการความเสมอภาค ในหลายประการของการแก้ไขกฎหมาย

เสียงที่ปรากฏในการต่อรองโต้แย้งเพื่อกำหนดกฎกติกาของการอยู่ร่วมกัน และความสัมพันธ์ชายหญิงในการแก้ไขกฎหมายครอบครัว ไม่ใช่การปะทะของ เสียงของผู้ชายและเสียงของผู้หญิง แต่ภาพที่ปรากฏซับซ้อนกว่านี้มาก การโต้แย้ง จะเป็นการปะทะของการมองความสัมพันธ์ชายหญิงและการควบคุมกำกับโดยรัฐ ที่แตกต่างกัน เสียงของผู้หญิงที่ปรากฏสะท้อนประสบการณ์และความต้องการ เฉพาะ รวมทั้งการยึดกรอบความเชื่อของปิตาธิปไตยในหลายแง่มุม เสียงของผู้ หญิงในสภาผู้แทนราษฎรเป็นความพยายามจะสร้างความเสมอภาคเท่าเทียมและ ต้องการจะผลักดันให้การจำกัดเรื่องเพศในสถาบันการแต่งงานครอบคลุมถึงพฤติกรรม ของผู้ชายด้วย แต่ในขณะเดียวกันก็ยอมรับวิถีที่แตกต่างของชายหญิง ประเด็นเกี่ยวกับความแตกต่างระหว่างผู้หญิงที่มีภูมิหลังและที่ทางในสังคมต่างกัน เป็นสิ่งที่ถูกหยิบยกมาหักล้างเหตุผลและหลักการของฝ่ายที่เสนอแก้ไข ไม่ว่าจะเป็น ไปโดยเจตนาหรือไม่ ผู้ชายบางคนที่ไม่เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงกฎหมาย โดยใช้ฐานของความเท่าเทียมเชิงสิทธิได้พูดแทนบาง "เสียง" ของผู้หญิงที่มีวิถีชีวิต ที่ต่างไปจากผู้หญิงชนชั้นกลางในเมือง แต่ความแตกต่างระหว่างผู้หญิงก็จะเป็น เพียงเครื่องมือที่แต่ละฝ่ายยกมาโต้ประเด็นของกันและกัน ว่าประสบการณ์ของผู้ หญิงในความสัมพันธ์กับผู้ชาย ไม่ได้เป็นไปอย่างที่ยกฝ่ายหนึ่ง เสียงที่แตกต่างของ ผู้หญิงต่างชนชั้นและภูมิหลังทางสังคมและมีประสบการณ์แตกต่างกัน จึงไม่ได้ ปรากฏหรือไม่ได้ถูกคำนึงถึงอย่างจริงจังในการต่อรองโต้แย้งเกี่ยวกับกฎหมาย ครอบครัวที่ยึดกรอบเรื่องเพศที่ขอบธรรมในการจัดการเรื่องเพศของชายหญิง

บทที่ 4

เรื่องเพศนอกสถาบันการแต่งงานกับการค้าประเวณี

รัฐควบคุมและกำกับพฤติกรรมทางเพศของคนโดยกฎหมายและนโยบาย ซึ่งได้รับอิทธิพลจากกรอบความเชื่อความหมายที่จำกัดเรื่องเพศไว้ในสถาบันครอบครัว และการแต่งงาน และมีศูนย์กลางอยู่ที่ความต้องการและความเหนือกว่าของผู้ชาย¹ กฎหมายของรัฐรับรองและคุ้มครองพฤติกรรมและความสัมพันธ์ทางเพศในกรอบนี้ และนิยามว่าเรื่องเพศนอกการแต่งงานทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการมีเพศสัมพันธ์ก่อนการแต่งงาน การมีความสัมพันธ์ช้อน รวมทั้งการค้าประเวณี เป็นความผิดหรือเป็นปัญหาที่ต้องแก้ไขหรือควบคุม กฎหมายครอบครัวจึงไม่รับรองการมีความสัมพันธ์นอกการแต่งงานและบัญญัติโดยมีฐานความเชื่อเกี่ยวกับวิถีปฏิบัติเรื่องเพศที่ให้ความสำคัญกับการสนองความต้องการทางเพศของผู้ชาย ทำให้กฎเกณฑ์และมาตรฐานของพฤติกรรมทางเพศที่ขอบธรรมมีข้อยกเว้นหรือถูกบังคับใช้ต่างกันสำหรับชายหญิง การค้าบริการทางเพศเป็นอีกประการหนึ่งที่สะท้อนความไม่สอดคล้องของความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องเพศที่ขอบธรรม

เมื่อพิจารณาตามกรอบเรื่องเพศที่ขอบธรรม การซื้อขายบริการทางเพศเป็นบาปผิดเพราะเป็นรูปแบบหนึ่งของเรื่องเพศที่เกิดขึ้นนอกสถาบันการแต่งงานเพื่อความพึงพอใจทางกายที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเจริญพันธุ์ และยังเกี่ยวข้องกับการแลกเปลี่ยนที่มีภาพของการทำให้คนเป็นสินค้าเพื่อประโยชน์ทางธุรกิจ การค้าบริการทางเพศจึงเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องในหลายแง่มุม แต่ในขณะเดียวกันกิจกรรมเรื่องเพศในลักษณะนี้ก็ถูกมองว่าเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสังคม เพราะเป็นช่องทางสำคัญในการสนองความต้องการทางเพศของผู้ชายซึ่งเชื่อกันว่ามีอยู่ล้นเหลือและทรงพลังอย่างยากจะควบคุม² ถ้าความต้องการทางเพศนี้ไม่ได้ระบายออกจะทำให้เกิดการข่มขืนกระทำชำเราที่กระทบความอยู่ดีมีสุขของผู้หญิงในสังคม ทั้งที่การค้าบริการทางเพศถูกมอง

¹ Davina Cooper, Power in Struggle: Feminism, Sexuality and the State (Buckingham: Open University Press, 1995), p. 70-71.

² Laurie Shrager, Moral Dilemma of Feminism: Prostitution, Adultery and Abortion (New York: Routledge, 1994), p. 127.

ว่าเป็นเรื่องจำเป็น ผู้หญิงค้าบริการกลับถูกประณามทางสังคมและการประกอบกิจกรรมเช่นนี้กลายเป็นตราบาปที่ติดตัวผู้หญิง ความเชื่อที่รองรับการค้าประเวณีจึงขัดแย้งกันเอง ในขณะที่การซื้อบริการทางเพศเป็นรูปแบบของการมีเพศสัมพันธ์นอกสถาบันการแต่งงานที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นเรื่องธรรมดาของผู้ชาย แต่ก็มีผู้เห็นว่าการค้าประเวณีและหญิงโสเภณีเป็นเรื่องชั่วร้าย เป็นอาการของความเสื่อมทางศีลธรรมที่สังคมต้องจัดการ

การค้าบริการทางเพศเป็นปรากฏการณ์ที่มีแง่มุมของความหมายทางสังคมที่ขัดแย้งกันเอง นักทฤษฎีและนักเคลื่อนไหวในแนวทางสตรีนิยมก็มองปรากฏการณ์นี้ต่างกัน สตรีนิยมหลายกลุ่มมองการค้าบริการทางเพศในฐานะรูปแบบหรือสถาบันหนึ่งของการกดขี่เอารัดเอาเปรียบผู้หญิงในปิตาธิปไตย ที่ผู้หญิงถูกทำให้เป็นเพียงวัตถุทางเพศเพื่อสนองความต้องการทางเพศของผู้ชาย³ ในขณะที่นักสตรีนิยมบางกลุ่มมองการค้าประเวณีว่าเป็น ‘งาน’ หรือ ‘อาชีพ’ อย่างหนึ่งที่ต่างจากงานประเภทอื่น และผู้หญิงควรจะมีสิทธิที่จะเลือกงานประเภทนี้ได้ โดยรัฐควรจะให้ความคุ้มครองและสิทธิประโยชน์เช่นเดียวกับแรงงานประเภทอื่น⁴ ทั้งสองฝ่ายเห็นพ้องต้องกันว่ากฎหมายของหลายรัฐที่ควบคุมการค้าประเวณีทำให้เกิดปัญหาตามมาหลายประการ เพราะกฎหมายลงโทษและประณามผู้ค้าบริการในฐานะผู้กระทำความผิด แต่ไม่ได้ลงโทษผู้ซื้อบริการด้วยทั้งที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่รัฐจัดว่าเป็นบาปผิดด้วยเช่นกัน กฎหมายของรัฐที่มีแนวทางเช่นนี้จึงกลายเป็นการซ้ำเติมผู้หญิงที่ถูกประณามเหยียดและ/หรือถูกเอารัดเอาเปรียบอยู่แล้วมากขึ้นไปอีก โดยไม่ได้จัดการกับเงื่อนไขนาาประการที่ทำให้ผู้หญิงหลายคนเข้าสู่อาชีพค้าบริการทางเพศไม่ว่าจะเป็นความยากจนหรือการล่อลวง ข้อเสนอของสตรีนิยมในการแก้ไขกฎหมายของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการค้าบริการทางเพศจึงเป็นไปในทิศทางของการให้ความช่วยเหลือและสร้างโอกาสทางสังคมและเศรษฐกิจให้กับผู้ค้าประเวณี แทนที่การประณามและลงโทษโดย

³ Linda LeMoncheck, *Loose Women, Lecherous Men: A Feminist Philosophy of Sex* (New York: Oxford University Press, 1997), p. 110.

⁴ Maggie O'Neill, *Prostitution and Feminism: Towards a Politics of Feeling* (Cambridge: Polity Press, 2001), p. 16.

รัฐ⁵ แนวคิดเช่นนี้ปรากฏในกฎหมายปรามการค้าประเวณีพ.ศ. 2539 ซึ่งพยายามจะเปลี่ยนแปลงในเรื่องการเอาผิดลงโทษและให้ความสำคัญกับการสงเคราะห์ผู้ค้าบริการ

รัฐไทยกับการค้าประเวณี

แนวนโยบายสาธารณะและกฎหมายของรัฐไทยเกี่ยวกับการค้าประเวณีได้เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลา โดยเป็นผลมาจากปัจจัยภายในที่ถูกมองว่าเป็นปัญหา เช่นการแพร่ระบาดของโรคที่ติดต่อโดยการมีเพศสัมพันธ์ และปัจจัยภายนอก รัฐ เช่นกระแสต้านการค้าบริการทางเพศของเด็กหรือการค้ามนุษย์ในระบบการเมืองระหว่างรัฐ สถานะและความหมายของการค้าประเวณีได้เปลี่ยนแปลงไปโดยอิทธิพลของความเชื่อภายนอกที่ปรากฏในข้อตกลงระหว่างรัฐที่รัฐไทยรับรอง⁶ พระราชบัญญัติสัญญาโรค รศ.127 รัฐไทยรับรองสถานะของการค้าประเวณีว่าเป็นอาชีพที่ถูกกฎหมายและอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐ รัฐออกใบอนุญาตสำหรับสถานประกอบการและผู้ค้าบริการ หลังจากรับรองอนุสัญญาระหว่างประเทศเรื่องปรามการค้าหญิงและเด็ก ค.ศ. 1921 รัฐไทยได้ตราพระราชบัญญัติว่าด้วยการค้าหญิงและเด็ก พ.ศ. 2471 เมื่อประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีของอนุสัญญาปรามการค้าบุคคลและการแสวงหาประโยชน์จากการเป็นโสเภณีของผู้อื่น ค.ศ. 1949 ซึ่งต่อต้านการควบคุมการค้าประเวณีโดยรัฐ และขัดแย้งกับเนื้อหาของพรบ.สัญญาโรค จึงต้องมีการแก้ไขกฎหมายเพื่อให้สอดคล้องกับอนุสัญญาโดยการตราพระราชบัญญัติปรามการค้าประเวณี พ.ศ. 2503 ขึ้นมาชี้แทน กฎหมายนี้บัญญัติให้การค้าประเวณีเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายและมีการกำหนดบทลงโทษไว้ด้วย นอกจากนี้ประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2499 ได้บัญญัติให้การกระทำที่เกี่ยวข้องกับการจัดหาล่วงลวงผู้หญิงเพื่อสำเร็จความใคร่ของผู้อื่นเป็นความผิด แต่ทั้งกฎหมายปรามการค้าประเวณีและกฎหมายอาญาซึ่งต่างก็กำหนดบทลงโทษการกระทำหลายประการที่เกี่ยวข้องกับการค้าบริการทางเพศก็ไม่สามารถ 'ปราม' กิจกรรมเหล่านี้ได้ การค้าบริการทางเพศใน

⁵ Shrage, *Moral Dilemma of Feminism*, p. 82.

สังคมไทยได้ขยายตัวและมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น⁷ วิถีปฏิบัติของคนในสังคมไทยในเรื่องการซื้อขายบริการทางเพศสวนทางกับกฎหมายที่มีรากฐานความเชื่อที่รับมาจากภายนอก นอกจากนี้ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมหลายประการทำให้ธุรกิจการค้าประเวณีเฟื่องฟู

การค้าบริการทางเพศถูกมองว่าเป็นปัญหาเร่งด่วนของสังคมไทยมาเป็นเวลานาน เช่นในการพิจารณาร่างแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว ในปีพ.ศ. 2519 ก็ได้มีการหยิบยกการค้าประเวณีว่าเป็นปัญหาสำคัญที่ต้องแก้ไขมากกว่าการเข้าไปกำกับความสัมพันธ์ชายหญิงในครอบครัว แต่การแก้ไขกฎหมายของรัฐในเรื่องนี้กลับต้องใช้เวลายาวนาน ความพยายามที่จะแก้ไขกฎหมายได้เริ่มต้นขึ้นตั้งแต่พ.ศ. 2527 แต่ความผันผวนทางการเมืองทำให้ร่างพระราชบัญญัติตกไป⁸ การขยายตัวของธุรกิจการค้าประเวณีประกอบกับการแพร่กระจายของโรคเอดส์ทำให้ “ปัญหาโสเภณี” กลายเป็นเรื่องเร่งด่วนของสังคมไทย การแก้ไขกฎหมายปรามการค้าประเวณีในปีพ.ศ. 2537 มุ่งเน้นไปที่การค้าประเวณีในเด็ก โดยมีมีการเสนอร่างพระราชบัญญัติถึง 3 ร่าง คือร่างของรัฐบาล ของพรรคประชาธิปัตย์ และของพรรคพลังธรรม สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหญิงที่เสนอร่างแก้ไขกฎหมายได้อธิบายความเป็นมาของการจัดการกับการค้าบริการทางเพศโดยรัฐซึ่งไม่เป็นผล แต่กลับทำให้ปัญหารุนแรงขึ้นว่า

“องค์การสหประชาชาติ...ได้บอกมายังประเทศสมาชิกในเรื่องของการเลือกวิธีการในเรื่องของการแก้ไขปัญหของการค้าประเวณีว่า ให้เลือกเอา 2 วิธี จะเลือกที่กำจัดการค้าประเวณีให้หมดไปเลย หรือว่าจะเลือกการปรามการค้าประเวณี... รัฐบาลไทยในยุคนั้นเลือกการปรามการค้าประเวณี... การค้าประเวณีนั้นมีโทษทางอาญาเป็นความผิดของกฎหมายบ้านเมือง แต่ก็ออกพระราชบัญญัติปรามการค้าประเวณีขึ้นมา เพียงเพื่อต้องการปรามไม่ให้ประเจิดประเจ้อจน

⁶ สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, ร่วมแรงแบ่งปันรัก: สภาพและข้อเท็จจริงแห่งปัญหาโสเภณีและเอดส์ (มหาวิทยาลัยมหิดล สถาบันวิจัยประชากรและสังคม เอกสารทางวิชาการ หมายเลข 178), หน้า 138-139.

⁷ มุลนิธิผู้หญิง, การค้าหญิง: ภาวะสังคมไทย (รายงานการวิจัยและปฏิบัติการเรื่องการค้าหญิง มุลนิธิผู้หญิง, 2540), หน้า 15.

⁸ พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณี พ.ศ. 2539, http://thaiwomen.net/incwa/html/html_textth_data/text_law5.htm.

เกินไปนัก... นอกจากนั้นการกำหนดโทษก็เบาบางเสียจนผู้ที่ต้องการ
มาประกอบธุรกิจประเวณี ไม่ได้เกรงกลัวต่อกฎหมายบ้านเมือง
เลย"⁹

ลดาวัลย์ วงศ์ศรีวงศ์ ชี้แจงว่าการแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวกับการค้าประเวณีครั้งนี้เป็นส่วนหนึ่งของการแก้ไขปัญหาโสเภณี เธอมองว่าปัญหาโสเภณีและโสเภณีเด็ก
อยู่ในชั้นวิกฤติ และมีการย้ายถิ่นโยกย้ายและคักคักตรึงของผู้หญิงไทยไปทั่วโลก เธอยอมรับ
ว่าการแก้ไขกฎหมายเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ แต่ก็เรียกร้องให้ส.ส.สนับสนุน
เพื่อแก้ภาพพจน์ของผู้หญิงไทยเพื่อที่ว่า “ต่อไปนี้ผู้หญิงไทยเวลาไปไหนก็อาจจะยึดออก
ได้อย่างสง่าผ่าเผย ไม่ต้องถูกมองตั้งแต่ศีรษะจรดปลายเท้า เวลาคุณผู้หญิงหรือว่า
ภรรยาของท่านประธาน ท่านรัฐมนตรีที่นั่งอยู่บนบัลลังก์ไปต่างประเทศ เขาก็ไม่ต้อง
มามอง ไม่ต้องมาค้นเราว่า จะไปเป็นมามาซัง จะไปเอาเด็กสาวไปขายตัวต่างประเทศ
หรือเปล่า สิ่งเหล่านี้ภาพพจน์ของผู้หญิงไทยของเราเสียมาโดยตลอด”¹⁰

สส.หญิงที่ร่วมกันเสนอร่างกฎหมายได้จำกัดขอบเขตของการจัดการของรัฐ
อย่างชัดเจนว่าไม่ได้เป็นการกำจัดการค้าประเวณีทั้งหมดแต่มุ่งที่โสเภณีเด็ก โดยให้
ภาพของปัญหาว่าการค้าบริการทางเพศ “มีทั้งที่ค้าโดยสมัครใจนี้คงจะไม่เป็นปัญหา
แต่ที่เป็นปัญหาก็คือ ประเภทที่มีการบังคับขู่เข็ญ และที่สำคัญที่สุดก็คือในเรื่องของการ
ค้าประเวณีเด็ก... ผู้หญิงที่มาค้าประเวณีนั่น ไม่ควรที่จะถึงขนาดได้รับการดูถูกเหยียด
หยามเพราะว่าบางครั้งมันเป็นความจำเป็น ในร่างพระราชบัญญัตินี้จึงได้เสนอให้มี
การลดโทษ และก็มีมาตรการที่จะคุ้มครอง มีการที่จะพัฒนาอาชีพ ทั้งนี้เพื่อต้องการให้ผู้
ที่เคยเป็นโสเภณีนั่น ได้มีโอกาสที่จะไปใช้ชีวิตที่ดีกว่า หรือว่ากลับคืนเข้าสู่สภาพของ
สังคมอันปกติในเวลาต่อไปอย่างรวดเร็ว”¹¹ ผลสองประการที่คาดหวังจากการแก้ไข

⁹ คำอภิปรายของ อัญชลี วาณิช เทพบุตร (พรรคประชาธิปัตย์, ภูเก็ต), วาระ 1, 13 กันยายน 2538.

¹⁰ คำอภิปรายของ ลดาวัลย์ วงศ์ศรีวงศ์ (พรรคประชาธิปัตย์, พะเยา), วาระ 1, 13 กันยายน 2538.

¹¹ คำอภิปรายของ ศันสนีย์ นาคพงศ์ (พรรคพลังธรรม, กทม.), วาระ 1, 13 กันยายน 2538.

กฎหมายนี้คือ การป้องกันไม่ให้การค้าประเวณีเพิ่มขึ้นไปกว่าที่เป็นอยู่ และต้องการกำจัดโสเภณีเด็ก โดยไม่ได้คาดหวังให้การค้าประเวณีโดยรวมหมดสิ้นไป¹²

ประเด็นหลักของการแก้ไขกฎหมายในครั้งนี้คือ การลงโทษผู้ซื้อบริการทางเพศจากผู้ค้าที่อายุต่ำกว่า 18 ปี และการเอาโทษเจ้าของธุรกิจและผู้จัดหาเพื่อการค้าประเวณี รวมทั้งผู้ที่สนับสนุนทั้งกระบวนการ ซึ่งรวมทั้งพ่อแม่เด็กที่มีส่วนค้าประเวณีเด็กอายุต่ำกว่า 18 ปี ประเด็นเหล่านี้ขัดแย้งกับความเชื่อในเรื่องเพศและความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่และลูก จึงกลายเป็นเรื่องหลักในการโต้เถียงในการพิจารณาร่างกฎหมาย การเอาผิดกับพ่อแม่ที่ 'ขายลูก' เพื่อให้ไปค้าบริการทางเพศทำให้หลายฝ่ายเกรงว่าจะกระทบความสัมพันธ์ในครอบครัว ประเด็นเรื่องความยากจนและชนชั้นที่มีผลต่อการค้าประเวณีได้ถูกหยิบยกมาในการโต้เถียง

การโต้เถียงต่อรองในประเด็นต่าง ๆ เมื่อมีการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติปรามการค้าประเวณี ในปี พ.ศ. 2538-2539 สะท้อนการมองที่ทางและความหมายของการค้าบริการทางเพศที่แตกต่างกัน แม้ว่าแต่ละฝ่ายจะมีภาพของการค้าประเวณีที่คล้ายคลึงกันคือ ผู้ชายเป็นผู้ซื้อบริการและผู้หญิงเป็นผู้ขายบริการ การมองจากมุมที่ต่างกันทำให้ความเข้าใจที่เกี่ยวกับการค้าบริการแตกต่างกันไปด้วย มีผู้ที่เห็นว่าการซื้อบริการทางเพศเป็นรูปแบบหนึ่งของการระบายความต้องการทางเพศของผู้ชาย ซึ่งเป็นความต้องการพื้นฐานประการหนึ่งของมนุษย์ การมองประเด็นโดยใช้ความต้องการของผู้ชายเป็นหลักทำให้การซื้อบริการทางเพศไม่ใช่ความผิดที่รุนแรง แม้ว่าจะเป็นเรื่องเพศนอกการแต่งงานแต่ก็เป็นไปตาม 'ธรรมชาติ' ของผู้ชายที่ต้องปลดปล่อยความต้องการทางเพศ ผู้ที่มองจากมุมของผู้ค้าบริการทางเพศมีความเข้าใจว่าหญิงค้าบริการเป็น 'เหยื่อ' ที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือถูกหลอกลวง ผู้หญิงเหล่านี้ถูกบังคับให้ทำกิจกรรมที่เป็นที่น่ารังเกียจและถูกกดขี่เอาเปรียบ การค้าประเวณีจึงเป็นปัญหาใหญ่ที่ต้องจัดการอย่างเร่งด่วน และต้องมีการลงโทษผู้ซื้อบริการและผู้ที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจการค้าประเวณีเพราะต่างก็มีส่วนในการรังแกผู้หญิงที่อ่อนแอ การพิจารณากฎหมายนี้จึงเป็นการปะทะกันของความเชื่อว่าการค้าประเวณีเป็นเรื่อง

¹² คำอภิปรายของ อัญชลี วาณิช เทพบุตร (พรรคประชาธิปัตย์, กรุงเทพฯ), วาระ 1, 13 กันยายน 2538.

ธรรมดาที่ต้องมีอยู่หรือเป็นปัญหาใหญ่ที่ต้องแก้ไข และระหว่างทำให้ความสำคัญกับการระบายความต้องการทางเพศของผู้ชายกับการกดขี่ทางเพศที่ผู้หญิงเป็นผู้ถูกระทำ

ภาพของผู้ชายและผู้ซื้อประเวณี

ความเข้าใจเกี่ยวกับการค้าบริการทางเพศที่มีอิทธิพลต่อนโยบายสาธารณะ มีภาพของผู้ค้าบริการว่าเป็นผู้หญิงที่ยากจนและด้อยการศึกษา จึงเป็นเหยื่อของการหลอกลวงและเอารัดเอาเปรียบ ภาพลักษณ์ของผู้ค้าประเวณีตามความเข้าใจเช่นนี้เป็นภาพของ 'เหยื่อ' ที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ ทั้งที่ผู้ค้าบริการในธุรกิจการค้าประเวณีที่ลับซับซ้อนมากขึ้น จะมีความหลากหลายและไม่ได้จำกัดอยู่แต่เพียงผู้หญิงเท่านั้น ผู้ค้าบริการทางเพศมีที่มาและเรื่องราวที่แตกต่างกันมาก¹³ และหลายคนไม่ได้เป็นเพียง 'เหยื่อที่อ่อนแอ' แต่การมองปรากฏการณ์โดยยึดภาพแบบเดียวของผู้ค้าบริการทางเพศก็ยังมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายสาธารณะ คำโครงเรื่องของผู้ค้าบริการเป็นเหยื่อมีผลต่อความเข้าใจของคนในสังคมและผู้กำหนดนโยบายอยู่มาก การค้าประเวณีถูกมองว่าเป็นเรื่องของผู้ซื้อบริการที่เป็นผู้ชายและผู้ค้าที่เป็นหญิง ความแตกต่างในการมองประเด็นขึ้นอยู่กับความเชื่อว่าการซื้อบริการทางเพศเป็นเรื่องธรรมดาหรือเป็นบาปผิด และผู้ค้าบริการเข้ามาเกี่ยวข้องกับกิจกรรมเช่นนี้สมัครใจหรือถูกล่อลวง การมองจากมุมมองของ (ชาย) ผู้ซื้อบริการเห็นว่าการค้าบริการเป็นเรื่องธรรมดา ในขณะที่ผู้ที่มองจากมุมมองของผู้ค้าบริการโดยยึดโครงเรื่องของความเป็นเหยื่อที่ถูกกดขี่เห็นว่าจะต้องมีการจัดการแก้ไขเพื่อกำจัดการกดขี่เอารัดเอาเปรียบผู้หญิง นักการเมืองที่เสนอร่างกฎหมายปรามการค้าประเวณีมองผู้ค้าบริการในลักษณะของเหยื่อที่ถูกบังคับล่อลวงและต้องตกต่ำแปดเปื้อนเพราะการเข้ามาเกี่ยวข้องกับการค้าบริการทางเพศ

¹³ Carol Queen, 'Sex Radical Politics, Sex-Positive Feminist Thought, and Whore Stigma,' in *Whores and Other Feminists*, ed. Jill Nagle (New York: Routledge, 1997), p. 128.

“เด็กผู้หญิงภาคเหนือ... ถูกชักนำ ถูกบังคับ ถูกล่อลวง ถูกขาย
เข้ามาสู่วงการบริการทางเพศ... ไม่มีพ่อแม่คนไหนอยากจะขายลูก
ไม่มีเด็กผู้หญิงคนไหนอยากจะขายตัว... เด็กหญิงตัวน้อย ๆ บางคน
ยังไม่ทันที่จะเป็นนางสาวเลย ก็กลายเป็นนางไปเสียแล้ว เพราะว่าถูก
บังคับข่มขืนให้ค้าประเวณีอย่างน่าสงสาร หหมดโอกาสที่จะเรียน
หนังสือ หหมดโอกาสที่จะใช้สติปัญญา เพื่อทำงานที่สุจริตอื่นเหมือน
กับเด็กทั่วไปได้ เป็นบาปกรรมของเด็กเหล่านี้ แล้วใครเป็นผู้หยิบยืม
บาปกรรมเหล่านั้นให้แก่พวกเขาถ้าไม่ใช่ผู้ชายผู้ที่ใช้บริการ”¹⁴

การมองภาพหญิงค้าบริการทางเพศว่าเป็นเหยื่อของการกดขี่ทางเพศ ทำให้ร่าง
กฎหมายให้ความสำคัญกับการลดหย่อนโทษให้หญิงค้าบริการ และการเอาผิด/ลงโทษ
ผู้ซื้อบริการ ในขณะที่สส.หญิงมุ่งไปที่ตัวหญิงค้าบริการทางเพศ สส.ชายมองที่ขายผู้
ซื้อบริการโดยเห็นว่า การค้าประเวณีเป็นเรื่องธรรมดาที่ดำรงอยู่มายาวนาน การซื้อ
บริการทางเพศเป็นส่วนหนึ่งของการสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ ผู้ซื้อ
บริการจึงไม่ได้ทำผิด

“ท่านเห็นว่าคนที่ไปเที่ยวโสเภณีก็ดีหรือคนที่ไปปล่อยอารมณ์ตาม
โรงแรมก็ดี เป็นสัตว์ไม่ใช่คน... แต่เราอย่าลืมว่าบุคคลเหล่านั้นเกิด
มานั้นจะต้องมีปัจจัย กิณ ภัย นอน สืบพันธุ์ นี่คือปัจจัยคู่โลก... มี
กฎหมายของประเทศไหนบ้างที่บังคับคนเที่ยวหนักขนาดนี้ และมี
กฎหมายประเทศไหนบ้างที่ห้ามโสเภณีแล้วไม่มีโสเภณีเลย...ทุก
ประเทศมีโสเภณีเป็นของคู่โลกมา...เราจะห้ามปราม แต่เราปรามใน
ทางที่พอควร ไม่ใช่ปรามจนเกินเหตุ ถ้าท่านปรามจนเกินเหตุ สังคมนี้
จะวุ่นวายเกิดขึ้น”¹⁵

ความที่การค้าประเวณีถูกมองว่าเป็นเรื่องธรรมดาและต้องมีอยู่จึงมีผู้เสนอให้ทำให้
“ถูกต้อง” ตามกฎหมาย และให้มีการค้าอย่างถูกต้องเปิดเผย เพื่อที่รัฐจะได้แสวงหา
ประโยชน์จากการค้าประเวณีได้ “ถ้าใครอยากค้าก็ค้าเหมือนสมัยพ่อขุนรามคำแหง
ค้าไปเลยให้มันเปิดเผย เราจะได้รู้จะได้เก็บภาษีให้ถูกต้อง เพราะว่าจะได้ไปทำ
ประโยชน์อย่างอื่น จะได้ทำโรงพยาบาลให้มากขึ้น”¹⁶

¹⁴ คำอภิปรายของ ลดาวัลย์ วงศ์ศรีวงศ์ (พรรคประชาธิปัตย์, พะเยา), วาระ 1, 13 กันยายน 2538.

¹⁵ คำอภิปรายของ มานะ กุลกุล (พรรคความหวังใหม่, นครพนม), วาระ 2, 28 มีนาคม 2539.

¹⁶ คำอภิปรายของ ชัย ชิดชอบ (พรรคชาติไทย, บุรีรัมย์), วาระ 2, 10 เมษายน 2539.

สส.บางคนมองปรากฏการณ์การค้าบริการทางเพศอย่างสลับซับซ้อนขึ้นและเห็นว่าไม่ใช่กิจกรรมที่ จำกัดเฉพาะผู้หญิงเป็นผู้ค้า ดังนั้นการให้ภาพอย่างจำกัดในลักษณะที่ผู้ชายเป็นชาย - ผู้ขายเป็นผู้หญิงทำให้เกิดความเข้าใจผิดว่า “ผู้ชายทั่วประเทศนั้นเป็นผู้ร้าย ไปเสียหมด...ขณะนี้ก็คือผู้ชายค้าประเวณี ซึ่งก็มีผู้หญิงไปซื้อบริการ และ ก็ผู้ชายประเภทไม่ป้าเดียวกันก็มี...อย่ามองแต่ผู้ชายเป็นผู้ร้าย ขณะนี้ผู้หญิงกับผู้ชาย เสรีภาพเท่าเทียมกันและการประพฤติผิดทางเพศนั้น...ไม่ค่อยต่างกันเท่าไร”¹⁷ การค้าบริการทางเพศจึงเป็นเรื่องที่ทั้งผู้หญิงและผู้ชายเป็น ได้ทั้งผู้ซื้อและผู้ชาย คนทั้งสองเพศสภาพต่างก็กระทำผิดในเรื่องเพศได้เหมือน ๆ กัน

แม้ว่าจะมีความพยายามในการให้ภาพของการค้าประเวณีและผู้ค้าประเวณีที่ สลับซับซ้อนมากขึ้น สส.บางคนเห็นว่ากิจกรรมเช่นนี้มีผลกระทบที่ต่างกันสำหรับชาย หญิง กฎหมายของรัฐจึงควรจะคุ้มครองผู้ที่ได้รับผลกระทบในทางลบมากกว่า วัตถุประสงค์หลักของการแก้ไขกฎหมายในปี.ศ. 2539 มุ่งไปที่กลุ่มเฉพาะคือเด็กผู้หญิง ที่เป็นผู้ค้าบริการทางเพศ สส.หญิงบางคนเห็นว่าการค้าประเวณีเป็นเรื่องที่เสียหาย สำหรับผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย แต่ถ้อยคำที่ใช้ในร่างกฎหมายไม่ชัดเจนเนื่องจาก ต้องการให้เป็นกลางที่ครอบคลุมทั้งชายหญิง จึงเสนอให้ระบุให้ชัดว่าเป็นการ กระทำแก่เด็กผู้หญิง “การที่เด็กชายถึงแม้จะอายุไม่เกิน 15 ปีก็ตาม จะมีความผิดตาม นี้ก็จริงอยู่ แต่ว่าผู้ชายนั้น ไม่มีพรหมจรรย์แล้วก็ไม่ใช่ความบริสุทธิ์ เราต้องการใน ประเด็นตัวนี้ เด็กผู้หญิงถ้าเกิดอันนี้ขึ้น ประวัติของเขาจะติดตัว ไปเลยตลอดชีวิต... ดิฉันเองก็ยังไม่เคยเห็นข่าวออกมาว่า มีช่องเด็กผู้ชายอายุไม่เกิน 15 ปี แล้วก็มีใคร ไปล่อหลอกอะไรมาที่ว่าจะกระทำชำเรา”¹⁸ การค้าประเวณีซึ่งทำให้ผู้ค้าต้องไปเกี่ยว ข้องกับเรื่องเพศนอกกรอบ/นอกสถาบันการแต่งงาน จึงมีผลที่ไม่เท่ากันสำหรับผู้ค้าที่ เป็นชายและเป็นหญิง ซึ่งเป็นการตอกย้ำมาตรฐานที่แตกต่างในเรื่องเพศสำหรับชาย หญิง เพราะความต่างนี้ผู้หญิงจึงต้องการการคุ้มครองพิเศษโดยกฎหมายของรัฐ

¹⁷ คำอภิปรายของ เปรมศักดิ์ เพียยุระ (พรรคความหวังใหม่, ขอนแก่น), วาระ 1, 13 กันยายน 2538.

¹⁸ คำอภิปรายของ ลลิตา ฤกษ์สำราญ (พรรคประชากรไทย, กทม.), วาระ 1, 13 กันยายน 2538.

ประเด็นที่เกี่ยวกับการตัดสินว่าใครเป็นฝ่ายผิดและรัฐจะลงโทษใครบ้างเป็นเรื่องที่มีการโต้เถียงกันอย่างกว้างขวาง การเอาผิดกับ 'ผู้ซื้อบริการ' ถูกมองว่าไม่ยุติธรรม เพราะการค้าประเวณีมีสภาพของ "ตลาด" คือต้องมีทั้งผู้ซื้อและผู้ขาย การเอาผิดกับฝ่ายผู้ซื้อจึงไม่ยุติธรรม "ความผิดเนื่องจากการค้าประเวณีนั้นมันเกิดจาก 2 ฝ่ายไม่ว่าฝ่ายหญิงหรือฝ่ายชาย กระผมไม่อยากจะลุกขึ้นมาตรงนี้เพื่อตำหนิฝ่ายหญิงหรือฝ่ายชายโดยเฉพาะ เพราะว่าถ้ามันไม่ชั่วช้าพอ ๆ กันแล้วปัญหานี้ก็ไม่เกิด"¹⁹ สส.ชายที่มองประเด็นคล้ายคลึงกันได้ตั้งข้อสังเกตว่าในขณะที่กฎหมายเฝ้าระวังเอาโทษผู้หญิงที่ค้าประเวณี และรองลงมาก็คือเจ้าของสถานบริการ ร่างกฎหมายใหม่เอาโทษผู้ซื้อบริการ ในขณะที่ฝ่ายหญิงค่าบริการมีโทษปรับเพียง 1000 บาท ทั้งที่ ปัญหาของสังคม ปัญหาความต้องการทางด้านร่างกาย ไม่ว่าผู้หญิงหรือผู้ชายน่าจะใกล้เคียงกัน เพราะฉะนั้นถ้าหากว่าไปเอาโทษกับผู้ชายหนักเกินไป แล้วจะเกิดปัญหาอาชญากรรมถึงขนาดข่มขืนกระทำชำเราหรือฆ่าปิดในการกระทำความผิดเกี่ยวกับเพศเกิดขึ้น"²⁰ ผลกระทบที่สำคัญยิ่งของการเอาผิดลงโทษผู้ชายที่ซื้อบริการทางเพศจึงเป็นเรื่องของการใช้ความรุนแรงทางเพศเพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นการให้เหตุผลที่เชื่อมโยงการค้าประเวณีเข้ากับการข่มขืน ถ้าการซื้อบริการทางเพศเป็นไปได้ยากหรือถูกจำกัด ผู้ชายจะหันไปใช้การข่มขืนหรือการบังคับร่วมเพศเพื่อระบายความต้องการทางเพศของตน

ความเข้าใจเกี่ยวกับการค้าบริการทางเพศว่าเป็นเรื่องของการกดขี่เอารัดเอาเปรียบทางเพศที่ผู้หญิงผู้ค้าเป็นเหยื่อที่อ่อนแอ หรือการเป็นช่องทางสำคัญในการสนองความต้องการทางเพศที่มีอยู่มากโดยธรรมชาติของผู้ชาย มีผลต่อความเชื่อเกี่ยวกับบทบาทที่ทางของเรื่องเพศนอกกรอบรูปแบบนี้และท่าทีของรัฐ การเอาผิดลงโทษฝ่ายใดบ้างขึ้นอยู่กับภาพของการค้าบริการทางเพศที่สส.เชื่อ นอกจากนี้มาตรฐานที่แตกต่างของพฤติกรรมทางเพศของชายหญิงก็มีผลต่อการมองความเสียหายและบทลงโทษอย่างแตกต่างกัน

¹⁹ คำอภิปรายของ ประยุทธ์ ศิริพานิชย์ (พรรคชาติไทย, มหาสารคาม, วาระ 1, 13 กันยายน 2538).

การค้าบริการทางเพศและบอลลโษ

ประเด็นสำคัญประเด็นหนึ่งของร่างพรบ.ปรามการค้าประเวณีที่เข้าสู่สภาผู้แทนราษฎร คือการลงโทษผู้ใช้บริการทางเพศซึ่งจำกัดอยู่เพียงกรณีที่ผู้ค้าบริการอายุต่ำกว่า 18 ปี ข้อกำหนดเกี่ยวกับการลงโทษนี้กลายเป็นเรื่องที่ได้แย้งกันอย่างกว้างขวางทั้งในวาระที่ 1 และวาระที่ 2 ของการพิจารณาร่างกฎหมาย มีการตั้งข้อสังเกตว่าการลงโทษเฉพาะผู้ซื้อบริการทางเพศจากเด็ก แต่ไม่เอาโทษในกรณีที่ผู้ค้าอายุเกิน 18 ปี จะเป็นการส่งเสริมให้มีการค้าประเวณีมากขึ้นหรือไม่ เพราะถ้าการค้าประเวณีเป็นสิ่งที่ไม่ดีก็ต้องออกกฎหมายเอาผิดผู้ซื้อบริการในทุกกรณีโดยไม่จำกัดว่าหญิงบริการจะอายุเท่าไร การจำกัดการลงโทษเพียงช่วงอายุหนึ่งจึงดูเหมือนเป็นการยอมรับการซื้อขายบริการทางเพศในบางกรณีและลดหย่อนโทษให้กับหญิงบริการที่ไม่ได้อยู่ในช่วงอายุที่กฎหมายกำหนด จึงมีการเสนอให้ยอมรับกิจกรรมทางเพศเช่นนี้ให้ถูกกฎหมายและใช้วิธีการจดทะเบียนผู้ค้าบริการทางเพศให้ถูกต้องเสียเลย²¹

สส. หญิงที่ตระหนักว่าการกำหนดบอลลโษกับเรื่องเพศนอกกรอบการแต่งงานที่ถูกมองโดยคนหลายกลุ่มว่าเป็นเรื่องธรรมดาหรือจำเป็นสำหรับผู้ชายจึงทำให้เกิดการต่อต้าน ได้ชี้แจงว่าร่างกฎหมายนี้ไม่ได้มุ่งจะลงโทษผู้ชายที่ใช้บริการการค้าประเวณีทุกคน

“คุณผู้ชายทุกคนที่ตกอกตกใจกับกฎหมายฉบับนี้ว่า กฎหมายฉบับนี้กำลังเอาโทษกับผู้ที่ไม่เที่ยวผู้หญิง แต่จริง ๆ แล้วไม่ถึงขนาดนั้น ผู้ที่เสนอกฎหมายยังมีความปรานีอยู่ กฎหมายฉบับนี้ลงโทษผู้ที่ไม่เที่ยวผู้หญิงเฉพาะไม่เกิน 18 ปี...เราต้องการให้กฎหมายฉบับนี้คุ้มครองคนที่ยังอายุไม่เกิน 18 ปี... คุณผู้ชายอาจจะเห็นว่ากฎหมายฉบับนี้ส.ส.หญิง 24 คน ตั้งใจที่จะมาลงโทษผู้ชายหรือเปล่า คงไม่ถึงขนาดนั้น”²²

การชี้แจงเช่นนี้เป็นการจำกัดขอบเขตของการจัดการกับการค้าประเวณีโดยกฎหมายของรัฐ ว่าไม่ได้ห้ามอย่างเด็ดขาดหรือลงโทษการใช้บริการทางเพศในทุกกรณี แต่

²⁰ คำอภิปรายของ ท้าวเรนเนียม (พรรคประชาธิปัตย์, สงขลา), วาระ 1, 13 กันยายน 2538.

²¹ เรวัต สิริกุล (พรรคชาติไทย, กาญจนบุรี), วาระ 1, 13 กันยายน 2538.

²² คำอภิปรายของ พรพิชญ์ พัฒนกุลเลิศ (พรรคประชาธิปัตย์, นราธิวาส), วาระ 1, 13 กันยายน 2538.

ต้องการจะคุ้มครองในกรณีที่ผู้ค้าเป็นเด็ก ข้อกำหนดเช่นนี้จึงไม่ใช่การลงโทษผู้ชายที่ซื้อบริการทางเพศทุกคน ผู้ที่เสนอให้มีการลงโทษมองการค้าประเวณีว่าเป็นเรื่องชั่วร้ายผิดบาปและ/หรือเป็นการเอาผิดเอาเปรียบผู้หญิง แต่ก็ยังให้ที่ทางกับกิจกรรมเช่นนี้ในสังคม

การกำหนดบทลงโทษผู้ซื้อบริการโดยใช้อายุของผู้ค้าบริการทางเพศเป็นเกณฑ์ทำให้เกิดการท้วงติงว่าจะทำให้เกิดปัญหาตามมาได้ เพราะเป็นการยากที่จะคาดคะเนอายุของเด็กหญิง ซึ่งจะทำให้เกิดความยุ่งยากสำหรับชายที่ใช้บริการทางเพศได้ “รัฐบาลก็ยังไม่ประกาศให้การค้าประเวณีเป็นเรื่องถูกกฎหมายมีการจดทะเบียน ไม่มีบัตรประจำตัว... บางคนทั้งอวบ ทั้งสวย รูปร่างเจริญเติบโต โดยเฉพาะเด็กปัจจุบันนี้ดีมนมสด เราจะรู้ได้อย่างไรว่าคน 18 ปีหรือ 17 ปี หรือ 15 ปี ดีไม่ดีเด็ก 15 ปี โตยิ่งกว่าเด็กอายุ 20 ปี ระวังเถอะ... จุดนี้เองจะต้องถูกเบลคเมลล์ คดีจะเต็มบ้านเต็มเมือง”²³

การกำหนดบทลงโทษโดยมีเงื่อนไขอยู่ที่อายุของผู้ค้า จึงกลายเป็นปัญหาสำหรับผู้ชายที่ใช้บริการทางเพศ สส.ชายคนเดียวกันนี้ได้ยกประเด็นเรื่องการคาดคะเนอายุอีกในวาระ 2 ว่า “ท่านสามารถจะทายอายุของคนได้ถูกต้องหรือ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ขณะที่แสงไฟสลัว ๆ ท่านอาจจะเห็นผิวนวล ๆ นั้น ท่านทายอายุได้หรือ... บางคนเด็กอายุ 14 ปี 15 ปีนั้น สรีระอาจจะโตกว่าคนอายุ 25 ปี ก็ได้” ทั้งที่การบอกอายุเด็กผู้หญิงทำได้ยากแต่มีการกำหนดโทษไว้รุนแรงสำหรับการซื้อบริการทางเพศจากเด็ก ทำให้เกิดการประชดประชันว่า “ถ้าจะให้ดีเขียนลงไปให้ชัดเจนเลย...บอกว่าเวลาถูกจับต้องให้เมียไปประกัน มันจะได้ตายหน้ากลงไปแตกแยกทั้งครอบครัวไปหมดเลย”²⁴

การที่สส.ชายยกประเด็นความแตกแยกในครอบครัวเพราะบทลงโทษที่กำหนดในกฎหมาย ทำให้ถูกต้องได้ว่า “กฎหมายนี้ตั้งใจที่จะลดเรื่องการค้าประเวณี ตั้งใจที่จะส่งเสริมให้คนได้ใช้ชีวิตที่อบอุ่นกับครอบครัว รักครอบครัว... ถ้าดิฉันไม่พูดกลัวว่าบันทึกไว้จะกลายเป็นว่าสภาทั้งสภาเห็นกับท่านว่าการไปเที่ยวโสเภณีแล้วถูกจับ เดียว

²³ คำอภิปรายของ ชัชวาล ขมภูแดง (พรรคชาติไทย, ร้อยเอ็ด), วาระ 1, 13 กันยายน 2538.

ครอบครัวไม่อบอุ่น ทำให้ท่านไม่คิดเสียแต่ต้นว่า เราไม่ทำอะไรให้ที่บ้านเราเสียใจ เราต้องนึกก่อน”²⁵ การที่ระบบความเชื่อความหมายเรื่องเพศมีมาตรฐานทางเพศที่แตกต่างในเรื่องการมีความสัมพันธ์ทางเพศนอกการสมรส เช่นการซื้อบริการทางเพศ ถูกมองว่าเป็นเรื่องธรรมดาสำหรับผู้ชาย ในขณะที่เรื่องเพศของผู้หญิงถูกจำกัดให้อยู่ในกรอบของการแต่งงานแบบผัวเดียวอย่างเข้มงวด ทำให้นักการเมืองหญิงพยายามจะบังคับใช้กรอบเรื่องเพศที่ชอบธรรมอย่างเข้มงวดขึ้นกับผู้ชาย กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการกำกับพฤติกรรมทางเพศจึงเน้นการลดการมีเพศสัมพันธ์ทางเพศนอกการแต่งงาน อย่างไรก็ตามกฎหมายเหล่านี้ก็ไม่ได้จำกัดเรื่องเพศนอกกรอบการแต่งงานของผู้ชายอย่างเข้มงวดเสียทีเดียวโดยมีข้อยกเว้น เช่นการกำหนดโทษผู้ซื้อบริการโดยใช้อายุของผู้ให้บริการเป็นเกณฑ์ การไม่ลงโทษการซื้อบริการทางเพศทุกกรณี ทำให้การกำกับพฤติกรรมทางเพศของผู้ชายให้อยู่ในกรอบเรื่องเพศที่ชอบธรรมยังต้องพึ่งพาสำนึกของผู้ชายที่จะไม่ทำในสิ่งที่ภรรยาเสียใจ

การเอาผิดกับการซื้อบริการทางเพศบางรูปแบบโดยใช้เกณฑ์อายุของผู้ให้บริการเป็นหลัก ทำให้มีการเปรียบเทียบเรื่องเพศรูปแบบนี้กับการกระทำผิดทางเพศอย่าง การข่มขืนกระทำชำเรา การเปรียบเทียบบทลงโทษสำหรับการกระทำทั้งสองประเภททำให้เกิดการตั้งคำถามเกี่ยวกับความเหมือนและความต่างของการกระทำทั้งสอง ร่างพรบ.ปราชญ์การค้าประเวณีที่เข้าสู่การพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎรครั้งนี้กำหนดบทลงโทษผู้ที่ให้บริการของหญิงค้าประเวณีที่อายุมากกว่า 15 ปีแต่น้อยกว่า 18 ปีให้มีโทษจำคุก 1-3 ปีและปรับ 20,000 บาท ถึง 60,000 บาท และ “ผู้ที่เข้าไปเที่ยวในสถานบริการแล้วเกิดถูกจับได้ โดยรู้หรือไม่รู้ก็ตามว่า ผู้หญิงคนนั้นอายุต่ำกว่า 15 ปี จะมีโทษปรับตั้งแต่ 40,000 บาท ถึง 400,000 บาท แล้วก็จำคุกตั้งแต่ 2 ปี ถึง 20 ปี”²⁶ ในขณะที่กฎหมายอาญามาตรา 277 กำหนดโทษผู้ที่ข่มขืนกระทำชำเราในกรณีที่ถูกกระทำอายุไม่เกิน 15 ปี จะมีโทษจำคุกตั้งแต่ 4 ปี ถึง 20 ปี แล้วปรับตั้งแต่

²⁴ คำอภิปรายของ ชัชวาล ชมภูแดง (พรรคชาติไทย, ร้อยเอ็ด), วาระ 2, 28 มีนาคม 2539.

²⁵ คำอภิปรายของ คุณหญิงสุพัตรา มาศดิตถ์ (พรรคประชาธิปัตย์, นครศรีธรรมราช), วาระ 2, 28 มีนาคม 2539.

²⁶ คำอภิปรายของ วิชัย ขาวขำ (พรรคกิจสังคม, อุตรดิตถ์), วาระ 2, 28 มีนาคม 2539.

8,000 บาท ถึง 40,000บาท สส.ชายบางคนเห็นว่าบทลงโทษที่กำหนดสำหรับกรณี การซื้อบริการทางเพศจากเด็กหญิงเช่นนี้หนักกว่าโทษของการข่มขืนซึ่งเป็นการ กระทำที่เลวร้ายกว่ามาก

“ถ้าหากพิจารณาโทษทางอาญาแล้วมันก็สู้กับเรื่องโทษข่มขืน โทษข่มขืน กระทำซ้ำเรานั้นเป็นการใช้กำลังบังคับจิตใจที่เขาไม่ยินยอม แต่ในร่างกฎหมายฉบับนี้ บอกว่า แม้เขาจะยินยอมก็ตาม... ขนาดยินยอมยังโทษหนักกว่าข่มขืนอีก”²⁷ มีการ แยกแยะว่าการซื้อบริการทางเพศต่างจากการข่มขืนเพราะส่งผลต่อตัวผู้ถูกกระทำไม่ เหมือนกัน *“การข่มขืนกับการไปเที่ยว...มันคนละแบบ การข่มขืนนั้นจะเป็นตราบาป ไปชั่วชีวิต แต่ถ้าว่าอยู่ในสถานที่ค้าประเวณีนั้น อาจจะมีการยินยอมกัน...การที่จะ ปรามโดยให้บทลงโทษหนักเกินไป ผมว่ามันน่าจะไม่ต้อง... เพราะคนที่ไปเที่ยว หญิงโสเภณีนั่น ไม่ใช่ว่าเป็นคดีอาชญากรรม เหมือนไปปล้น ไปฆ่า หรือไปข่มขืน”*²⁸ การซื้อบริการทางเพศจึงไม่ใช่ความผิดที่รุนแรง ซึ่งก็ดูจะสอดคล้องกับความเชื่อของ คนจำนวนไม่น้อยที่เห็นความจำเป็นของการค้าประเวณีและการซื้อขายบริการทาง เพศซึ่งอาจเป็นเรื่องของการสมยอมกันได้ ในขณะที่การข่มขืนเป็นการบังคับร่วมเพศ ซึ่งถูกจัดว่าเป็นความผิดที่ใหญ่หลวงกว่ามาก การมองเช่นนี้ต่างจากความเข้าใจของ สตรีนิยมหลายตระกูลที่เห็นว่าการกระทำทั้งสองเป็นการกดขี่เอารัดเอาเปรียบผู้หญิง โดยการใช้น้ำเนื้อตัวร่างกายของผู้หญิงเพื่อสนองความต้องการทางเพศของผู้ชาย

ผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับการกำหนดบทลงโทษมองว่าโทษในร่างกฎหมายรุนแรงเกิน กว่าฐานการกระทำผิด ซึ่งจะทำให้เกิดปัญหาความรุนแรงตามมา เช่นการฆ่าปิดปาก เหยื่อได้²⁹ กรรมาธิการชี้แจงในประเด็นบทลงโทษว่า ในคณะกรรมการได้มีการ อภิปรายกันว่าโทษขั้นสูงควรจะมีไปที่การประหารชีวิตทางเพศ โดยเฉพาะ “คนแรก ที่เปิดบริสุทธิ์” ซึ่งถือว่าเป็นบุคคลซึ่งชั่วร้ายกว่าผู้ใช้บริการทางเพศที่ไม่ได้เป็นผู้ทำลาย

²⁷ คำอภิปรายของ ชัชวาล ขมภูแดง (พรรคชาติไทย, ร้อยเอ็ด), วาระ 2, 28 มีนาคม 2539.

²⁸ คำอภิปรายของ มานะ อุตกุล (พรรคความหวังใหม่, นครพนม), วาระ 2, 28 มีนาคม 2539.

²⁹ คำอภิปรายของ ทาวร เสนเนียม (พรรคประชาธิปัตย์, สงขลา), วาระ 2, 28 มีนาคม 2539.

ความบริสุทธิ์ของผู้หญิงจึงควรจะได้รับโทษหนัก การกระทำเช่นนี้ต่างจากการไปเที่ยวสถานบริการ/ใช้บริการด้วยความหลงผิดหรือผู้ซื้อบริการทั่วไป คนเที่ยวปกติเหล่านี้น่าจะได้รับโทษขั้นต่ำ³⁰ การซื้อบริการทางเพศจึงมีระดับความผิดที่ไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับลักษณะของผู้ซื้อและผู้ขาย การ ‘เปิดบริสุทธิ์’ ถูกมองว่าเป็นการมุ่งจะทำลายพรหมจรรย์ของผู้หญิงซึ่งเป็นความผิดร้ายแรง แต่ผู้ที่ซื้อบริการทางเพศทั่วไปถูกจัดเป็นเรื่องธรรมดาที่ไม่ได้เป็นความผิดใหญ่หลวง ดูเหมือนพรหมจรรย์ของผู้หญิงจะมีราคาหรือมีค่าสูงทำให้ผู้ทำลายต้องถูกลงโทษสูงกว่าผู้ที่ใช้บริการหลังจากผู้ค้าบริการได้สูญเสียพรหมจารีไปแล้ว

กรรมาธิการได้ชี้แจงประเด็นการเปรียบเทียบบทลงโทษกับกฎหมายอาญามาตรา 277 ว่า โทษสูงสุดของการร่วมประเวณีกับเด็กไม่ว่าจะเป็นในหรือนอกสถานบริการ มีโทษสูงสุดเท่ากันคือจำคุก 20 ปีไม่ว่าจะใช้กฎหมายไหน แต่การกำหนดอัตราโทษขั้นต่ำ 2 ปีซึ่งต่ำกว่าโทษขั้นต่ำ 4 ปี ในกฎหมายอาญามาตรา 277 เพราะ

“เรามองว่าในมาตรา 277 อาจจะเป็นเรื่องไปกระทำกับลูกสาวชาวบ้านร้านตลาด ซึ่งเป็นคนที่ไม่มีความผิดอะไรที่จะไปทำกับเขา อัตราโทษขั้นต่ำ 4 ปีก็คงไว้ได้ แต่ถ้ามาคนที่ไปในช่องโสเภณีนั่นอาจจะมีเหตุจูงใจที่ชั่วร้ายน้อยกว่า กำหนดอัตราโทษจำคุกไว้ 2 ปีก็คิดเพื่อว่าจะมีกรณีที่น่าเห็นใจมาก เป็นผู้ที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ เป็นผู้ที่ไปเที่ยวครั้งแรก หรือเป็นผู้ที่กระทำการเพื่อสำเร็จความใคร่ในชนิดที่ไม่ถึงกระทำความชำเรา เช่นไปสำเร็จความใคร่ทางเวจมรรค ซึ่งไม่ใช่เป็นการกระทำชำเราตามกฎหมาย”³¹

การกระทำประเภทเดียวกันแต่เกิดต่างสถานที่มึระดับความผิดต่างกัน การร่วมเพศกับเด็กในสถานบริการทางเพศจึงอาจจะผิดน้อยกว่าการกระทำกับเด็กหญิงทั่วไปที่ไม่ได้ถูกจัดหาไว้สำหรับการให้บริการทางเพศ ผู้ชายที่ไปใช้บริการทางเพศในสถานที่เฉพาะที่มีไว้สำหรับการระบายความต้องการทางเพศจึงดูชั่วร้ายน้อยกว่าผู้ที่ไปกระทำกับ ‘ผู้หญิงดี ๆ’ นอกจากนี้ความหมายของการร่วมเพศในความเข้าใจทั่วไปยังจำกัดว่าเป็นการกระทำเฉพาะระหว่างชายหญิง ทำให้การกระทำหลายรูปแบบไม่ถูกจัดว่าเป็น

³⁰ คำอภิปรายของ ศุภพรพงศ์ ขานบุญ (กรรมาธิการ), วาระ 2, 28 มีนาคม 2539.

³¹ คำอภิปรายของ จักรัญ ภัคดิธนากุล (กรรมาธิการ), วาระ 2, 28 มีนาคม 2539.

การร่วมเพศ การให้ความหมายเช่นนี้สะท้อนอิทธิพลของการอบเรื่องเพศที่ขอบธรรมที่นิยามเรื่องเพศที่ปกติว่าเป็นเรื่องของชายหญิง การกระทำหลายประการที่กระทบต่อตัวตนทางเพศของคนเช่นเดียวกับการบังคับร่วมเพศ เช่นการสำเร็จความใคร่ทางเวจมรรคถูกจัดว่าไม่ธรรมชาติหรือผิดถาวร แต่ก็ไม่ถูกนับรวมว่าเป็นการล่วงละเมิดทางเพศ

การแสดงความเห็นเกี่ยวกับบทลงโทษผู้ซื้อบริการทางเพศจากผู้ค้าที่เป็นเด็ก ทำให้เห็นการจัดระดับความผิดเกี่ยวกับการบังคับร่วมเพศ ซึ่งสะท้อนออกมาในการกำหนดบทลงโทษ การซื้อบริการทางเพศถูกแยกออกจากการข่มขืน และถูกมองว่าเป็นเรื่องของสมยอมไม่ใช่การบังคับร่วมเพศ การกระทำทางเพศเหล่านี้ถูกแบ่งแยกจากกันและถูกตัดสินความผิดแตกต่างกันด้วย ซึ่งก็ทำให้เกิดความคาดหวังว่าบทลงโทษสำหรับการกระทำที่ต่างกันนี้จึงควรจะแตกต่างกันด้วย นอกจากนี้การใช้บริการการค้าประเวณีในหลายกรณีจะเป็นเรื่องเล็กหรือเรื่องธรรมดาที่ไม่ควรจะถูกลงโทษอย่างรุนแรง เพราะเป็นการระบายความต้องการทางเพศโดยใช้บริการของสถาบันที่มีอยู่เพื่อวัตถุประสงค์นี้โดยเฉพาะ

การลงโทษผู้ดำเนินกิจการการค้าประเวณี

แง่มุมสำคัญของการแก้ไขกฎหมายปรามการค้าประเวณีครั้งนี้ เป็นเรื่องของ การเอาผิดกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการค้าบริการทางเพศ ไม่ว่าจะเป็นผู้ซื้อบริการ ผู้จัดหาและเจ้าของกิจการการค้าประเวณี รวมไปถึงพ่อแม่ที่ขายลูกของตนให้กับผู้จัดหา ทำให้เกิดการเปรียบเทียบบทลงโทษที่บัญญัติสำหรับคนทั้งสามกลุ่ม ว่าใครควรจะ ได้รับโทษหนักมากน้อยอย่างไร โดยดูจากความผิดว่าใครผิดมากน้อยกว่ากันซึ่งผู้อภิปรายก็มองต่างกันไป ผู้อภิปรายในประเด็นนี้บางคนมองการค้าบริการทางเพศว่าเป็นกิจกรรมที่ต้องมีทั้งฝ่ายอุปสงค์และอุปทาน การกำหนดบทลงโทษจึงควรจะพิจารณาด้วยว่าฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมและธุรกิจนี้ฝ่ายใดทำผิดมากกว่ากัน มีการตั้งข้อสังเกตว่าบทลงโทษพ่อแม่ในร่างกฎหมายถูกกำหนดไว้หนักกว่าเจ้าของกิจ

การ³² ทั้งที่ฝ่ายหลังนำถูกลงโทษหนักกว่า เพราะถ้าไม่มีสถานบริการประเวณี คนก็ไม่ไปเที่ยว จึงน่าจะมิบทลงโทษเจ้าของกิจการสูงกว่าผู้เที่ยว 3 เท่าเพื่อให้เช็ดหลาย "ถ้าจะแก้ไขไม่ให้มีการไปเที่ยวต้องแก้ที่กิจการ ปรับสูง ๆ เอาแพง ๆ คนก็ไม่ไปเที่ยว เพราะไม่มีช่องให้เที่ยว"³³ ข้อเสนออีกประการหนึ่งเป็นไปในทิศทางของการกำหนดบทลงโทษเท่ากันทั้งสำหรับฝ่ายผู้ซื้อบริการและเจ้าของกิจการ เพราะทั้งสองฝ่ายเป็นองค์ประกอบสำคัญของการค้าประเวณีถ้าไม่มีสถานบริการก็ไม่มีคนไปเที่ยว และถ้าไม่มีคนไปเที่ยวก็ไม่มี "ช่อง" หรือสถานบริการ³⁴

ผู้ที่เห็นว่าความผิดของเจ้าของกิจการรุนแรงกว่าฝ่ายอื่นที่เกี่ยวข้องในการค้าประเวณี นำเสนอภาพการเอาผิดเอาเปรียบที่หญิงบริการต้องประสบ ดังนี้

"เจ้าของกิจการ...ไม่มีความเมตตา ไม่มีมนุษยธรรม ไม่มีคุณธรรม ยังเอาผิดเอาเปรียบ ยังเป็นผู้มีอิทธิพลมีอำนาจมาก เด็ดกล้า... สถานที่แห่งหนึ่งถ้าเป็นระดับอำเภอก็ประมาณ 700 บาท ค่าบริการ ผมถามเด็กในขณะที่ผมไปศึกษาเพื่อมาเปรียบเทียบ บอกว่าหนูได้เท่าไร เขาว่าเขาได้ 200 บาท จาก 700 บาท ท่านคิดว่ามนุษยธรรมอยู่ตรงไหน ทั้ง ๆ ที่เด็กนั้นเป็นที่รองรับอารมณ์ของผู้ชายทั้งหลายทั้งเมาเหล้า กลิ่นบุหรี่ ใช้ความรุนแรงต่าง ๆ นานา เพื่อระบายอารมณ์ในสิ่งที่เป็นความชั่วร้ายของผู้ชายในบางคน หลังจากนั้นมาสู่ระดับอินเตอร์หน่อย...ก็เริ่มมาถึง 1,200 บาท ก็ไปถามเขาอีกว่าได้เท่าไรผมจะทำวิจัย เขาบอกว่าจาก 1,200 บาท หนูได้ 500 บาท อีก 700 บาท เจ้าของกิจการเอาไป... เพราะฉะนั้นจุดตรงนี้อ่าไรเอาเปรียบ เป็นการหาเงินให้เจ้าของช่องหรือเจ้าของกิจการเหล่านี้โดยที่ไม่เป็นธรรมเลย"³⁵

ข้อสังเกตประการหนึ่งที่น่าสนใจคือ สส.ชายที่แสดงความเห็นหรือให้ข้อมูลเกี่ยวกับการค้าบริการทางเพศ มักจะออกตัวว่าตนเองไม่ได้เป็นผู้ใช้บริการเช่นนี้ แต่ข้อมูลเหล่านี้ได้มาจากการศึกษาวิจัย และความที่ไม่ใช่ผู้ใช้บริการจึงไม่ได้ออกกฎหมายเพื่อประโยชน์ของตนเองหรือเพื่อป้องกันตัวเอง แต่พิจารณาจากความถูกต้องของการ

³² คำอภิปรายของ ประยุทธ์ ศิริพานิชย์ (พรรคชาติไทย, มหาสารคาม), วาระ 2, 28 มีนาคม 2539.

³³ คำอภิปรายของ เรวดี สิริบุญกุล (พรรคชาติไทย, กาญจนบุรี), วาระ 2, 10 เมษายน 2539.

³⁴ คำอภิปรายของ สมุทร มงคลกิติ (พรรคพลังธรรม, กทม.), วาระ 2, 10 เมษายน 2539.

³⁵ คำอภิปรายของ ประชาธิปไตย คำสิงห์นอก, ชาติพัฒนา, นครราชสีมา, .), วาระ 2, 10 เมษายน 2539.

กระทำที่ปรากฏ³⁶ ดูเหมือนสส.ชายที่แสดงตนว่าเป็นผู้รู้และมีข้อมูล จะรู้สิ่งเหล่านี้ได้โดยไม่ต้องมีประสบการณ์ตรงของการเป็นผู้ซื้อบริการ

การมีภาพของเจ้าของกิจการที่กดขี่ผู้ค้าบริการอย่างไร้มนษยธรรม ทำให้มีข้อเสนอว่าควรจะมีโฆษะ "ผู้ที่หาอยู่หากินสร้างความสุขความสบายในการเอาผู้หญิงมาสนองตัณหาผู้อื่นแลกกับเงิน" ให้หนัก นอกจากนี้ผู้อภิปรายบางคนเห็นว่าการโฆษะควรหนักยิ่งขึ้นไปอีกสำหรับเจ้าของกิจการที่ให้บริการในรูปแบบที่ต่างไปจากความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างชายหญิง "กระผมต้องการให้มีการโฆษะของบุคคลวิปริตทางจิตในการเอาผู้ชายไปบำรุงบำเรอความสุขทางเพศให้แก่ผู้ชายด้วยกัน หรือแก่บุคคลที่วิปริตในการเอาผู้ชายไปเป็นโสเภณีขายบำรุงบำเรอบรรดาสตรีที่หัวเหวทั้งหลาย และกระผมต้องการให้มีการโฆษะในการเอาผู้หญิงไปบำรุงบำเรอทางเพศให้แก่สตรี"³⁷ แม้ว่าสส.ที่อภิปรายจะเห็นว่าผู้จัดหาและเจ้าของกิจการการค้าบริการทางเพศกระทำความผิด ระดับของการโฆษะยังแตกต่างกันสำหรับลักษณะการจัดหาผู้ค้าประเวณี การจัดหาผู้หญิงมาค้าประเวณีโดยให้บริการแก่ผู้ชายเป็นความผิดที่อยู่ในข่าย "ปกติ" แต่การจัดหาและขายบริการที่ออกไปนอกกรอบความสัมพันธ์ทางเพศที่จำกัดรูปแบบที่ถูกจัดว่าต้องเป็นเรื่องระหว่างชายหญิงดูจะยิ่งผิดบาปมากกว่าเพราะเป็นเรื่อง "วิปริต" ด้วย

กรรมาธิการได้ชี้แจงในประเด็นการกำหนดโทษผู้จัดหาและเจ้าของสถานบริการว่าต้องเปรียบเทียบกับกฎหมายอาญามาตรา 282 และ 283 ซึ่งเกี่ยวกับการจัดหาคนเพื่อสำเร็จความใคร่แก่ผู้อื่น เพื่อไม่ให้บทลงโทษต่างกันเกินไป และการโฆษะต้องการให้ครอบคลุมทั้ง "ผู้ที่ไปหาผู้หญิงมาเป็นโสเภณีและผู้ที่ส่งโสเภณีจากที่หนึ่งไปอีกที่หนึ่ง"³⁸ เพราะมีแง่มุมของการค้ามนุษย์อยู่ด้วย แง่มุมสำคัญของการค้าบริการทางเพศไม่ได้จำกัดอยู่ที่ประเด็นว่าผู้ค้าสมัครใจหรือไม่เท่านั้น แต่ยังเป็นเรื่องของการ

³⁶ คำอภิปรายของ ประยุทธ์ ศิริพานิชย์ (พรรคชาติไทย, มหาสารคาม), วาระ 1, 13 กันยายน 2538.

³⁷ คำอภิปรายของ ชัชวาล ขมภูแดง (ชาติไทย, ร้อยเอ็ด), วาระ 2, 28 มีนาคม 2539.

³⁸ คำอภิปรายของ จริญญา ภักดีธนากุล (กรรมาธิการ), วาระ 2, 28 มีนาคม 2539.

ทำให้คนกลายเป็นที่สินค้าเข้าไปบริการในอุตสาหกรรมทางเพศและมีลักษณะของการทำผิดข้ามชาติ³⁹ ที่เป็นปัญหาใหญ่และซับซ้อน

การกำหนดบทลงโทษในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการค้ามนุษย์ ว่าในกรณีที่ผู้ที่ถูกขังหน่วงเหนี่ยวให้ผู้อื่นค้าประเวณีและทำให้เสียชีวิตมีโทษถึงประหารชีวิต ทำให้มีการอภิปรายกันอย่างกว้างขวางว่าเป็นโทษหนัก และจะทำให้เกิดการใช้ความรุนแรงกับผู้หญิงที่เป็นเหยื่อมากขึ้น โดยเฉพาะการฆ่าผู้หญิงเพื่อปิดบังความผิด กรรมการได้ชี้แจงถึงความจำเป็นของการกำหนดบทลงโทษที่รุนแรงว่า การหลอกลวงคนไปเป็นโสเภณีและการค้ามนุษย์เป็นอาชญากรรมที่ทำลายมาตรฐานศีลธรรมอย่างสูง เป็นการกระทำต่อคนเยี่ยงสัตว์ - ในความตกลงระหว่างประเทศหลายเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการที่จะปราบปรามการค้าหญิงและเด็กได้เปิดทางว่ายอมรับให้กฎหมายที่มุ่งที่จะปราบปรามการค้าหญิงและเด็กในลักษณะที่รุนแรงแบบนี้ ยอมรับให้วางมาตรการพิเศษแตกต่างไปจากอาชญากรรมธรรมดาในประมวลกฎหมายอาญาพื้นฐานได้⁴⁰ การมีบทลงโทษที่รุนแรงจะทำให้คนกลัวและเช็ดหลาบ การกระทำความรุนแรงก็จะหมดไป “เราเขียนกฎหมายและบอกประชาชนว่าต่อไปถ้าใครทำผู้หญิง กักขังเขา ข่มขืนเขาแล้วฆ่าเขา เป็นสิ่งที่ผิดกฎหมายและคุณก็ต้องลงโทษถึงประหารชีวิต”⁴¹ สมาชิกได้ยกมือสนับสนุนบทลงโทษนี้ตามร่างของกรรมการในการลงมติ

พ่อแม่ ‘ขายลูก’: ความยากจนหรือความมั่งคั่ง

ประเด็นสำคัญที่มีการโต้เถียงกันในการแก้ไขกฎหมายปราบปรามการค้าประเวณีในปีพ.ศ. 2539 คือ การกำหนดบทลงโทษพ่อแม่ที่ขายลูกให้ไปค้าบริการทางเพศ ซึ่งทำให้เกิดการโต้แย้งจากสส.จำนวนหนึ่งในหลายแง่มุม ปราบปรามการค้าขายลูกถูกนำเสนอว่าเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นเฉพาะบางภูมิภาคของประเทศอย่างภาคเหนือ

³⁹ คำอภิปรายของ สาทิตย์ วงศ์หนองเคบ (พรรคประชาธิปัตย์, ตรัง/ กรรมการ), วาระ 2, 28 มีนาคม 2539.

⁴⁰ คำอภิปรายของ จรัญ ภักดีธนากุล (กรรมการ), วาระ 2, 10 เมษายน 2539.

⁴¹ คำอภิปรายของ ลดาวัลย์ วงศ์ทวีวงศ์ (พรรคประชาธิปัตย์, พะเยา), วาระ 2, 10 เมษายน 2539.

“...ทุกครั้งที่เอ๋ยถึงโสเภณีมักจะมองไปแล้วก็ระบุชี้ชัดว่า ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงมาจากภาคเหนือ ที่เป็นเช่นนั้นก็คงจะเป็นเพราะว่าบาปกรรมของผู้หญิงเหนือที่เขาเกิดมามีผิวขาว มีหน้าตาดี มีนิสัยโอ้อวดอารีและสภาพเรียบร้อย... ถูกชักนำ ถูกบังคับ ถูกล่อลวง ถูกขายเข้ามาสู่วงการบริการทางเพศ... ไม่มีพ่อแม่คนไหนอยากจะขายลูก ไม่มีเด็กผู้หญิงคนไหนอยากจะขายตัว... พ่อเจ้าแม่เจ้าจะชักจูงเด็กเหล่านี้เข้ามาสู่วงการค้าประเวณี ด้วยการหลอกล่อด้วยสิ่งเร้าที่ยื่นเสนอให้ผู้ปกครองพ่อแม่”⁴²

ปรากฏการณ์การขายลูกจึงเกี่ยวข้องกับอาณานิคมของประเทศไทย โดยผู้หญิงในภูมิภาคอย่างภาคเหนือถูกมองว่ามีลักษณะเฉพาะที่ ‘ขาย’ ได้มากกว่า ในขณะที่ส.ของบางจังหวัดในภาคอีสานบอกว่าการขายลูกไปเป็นหญิงบริการไม่ค่อยปรากฏในพื้นที่ของตน “เพราะว่าเขา [ผู้หญิง] ทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยความสุจริต เค็ดร้อนก็มาแต่ว่าถูกผู้ชายจับไปข่มขืน อันนี้มีแต่ก็น้อยในพื้นที่หรือในหมื่นรายจะมีสักรายเดียว”⁴³

การลงโทษพ่อแม่จะเป็นประเด็นที่ส.ใช้เวลาโต้เถียงกันนานที่สุดในการพิจารณาร่างกฎหมายนี้ในวาระ 2 โดยต่างก็มีความเข้าใจเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่พ่อแม่ขายลูกไปเป็นหญิงบริการต่างกัน ฝ่ายหนึ่งเห็นว่าเป็นความจำเป็นเพราะความยากจนบังคับ ปัจจัยเรื่องชนชั้นจึงมีความสำคัญยิ่งในการทำให้เกิดปรากฏการณ์เช่นนี้ในขณะที่ส.หญิงที่เห็นว่าการกระทำในลักษณะนี้เป็นความผิดมองว่าเรื่องของการค้าประเวณีไม่ได้เป็นเพียงปัญหาความยากจนและการไร้การศึกษา แต่ยังมีองค์ประกอบของความมั่งง่ายและความต้องการทางวัตถุของพ่อแม่ทำให้เกิดการขายลูก พ่อแม่ที่ไม่รับผิดชอบเหล่านี้สมควรจะถูกลงโทษ

ฝ่ายส.ที่ไม่เห็นด้วยกับบทลงโทษมองว่าปรากฏการณ์การขายลูกเป็นเรื่องของความเสียเปรียบทางชนชั้น เพราะคนร่ำรวยไม่ขายลูกกิน มีแต่คนยากคนจนเท่านั้นที่ต้องทำเพราะความจำเป็น รากเหง้าของปัญหานี้คือความยากจนที่ยังไม่ได้รับ

⁴² คำอภิปรายของ ลดาวัลย์ วงศ์ศรีวงศ์ (พรรคประชาธิปัตย์, พะเยา), วาระ 1, 13 กันยายน 2538.

⁴³ คำอภิปรายของ ชัย ชิดชอบ (พรรคชาติไทย, บุรีรัมย์), วาระ 2, 10 เมษายน 2539.

การแก้ไข⁴⁴ ความยากจนและความด้อยโอกาสทำให้คนขายลูกด้วยการ “ตกเขียว” เพราะความจำเป็นและเป็นทางเลือกสุดท้ายของพ่อแม่⁴⁵ โดยคนที่ทำเช่นนั้นก็น่าจะเป็นคนจำนวนน้อย “การที่พ่อแม่เอาเด็กไปขายนั้น กระผมอยากจะขอทราบเรียนว่า ถ้าหาก ไม่มีเหตุจำเป็นจริง ๆ คงจะไม่มีพ่อแม่ที่ไหนจะไม่สงสารลูก... คงจะมีพ่อแม่ไม่มากนักที่ทำอย่างนั้นกับลูกตัวเอง เพราะโดยปกติแล้วแม้แต่สุนัขก็ยังหวงลูกของมัน...”⁴⁶ รัฐย์ : ไม่ได้แก้ปัญหาคือต้นเหตุคือความยากจนและการศึกษา แต่กลับจะลงโทษคนที่เดือดร้อน การลงโทษพ่อแม่จะเป็นการซ้ำเติมคนที่ลำบากอยู่แล้ว และได้มีการเปรียบเทียบลูกคนจนที่ต้องไปขายร่างกายค้าประเวณีกับเด็กลูกคนร่ำรวยที่ไม่อยู่ในกรอบของเรื่องเพศที่ดี ว่า “ยังดีกว่าลูกคนรวยที่ปล่อยลูกของตัวเองไปหาเงินเที่ยว... เพียงเอาเงินมาบำรุงบำเรอสนุกสนานหาความสุขให้แก่ตัวเอง ปล่อยให้ลูกตัวเองไปหลงระเหิงในดิสโก้เธค ในบาร์ ในไนท์คลับ ในร้านเหล้าร้องเพลงเฮฮาอยู่ริมถนน ลูกคนยากคนจนเหล่านั้นเขายังได้ช่วยพ่อแม่เขาไว้”⁴⁷ การขายลูกเข้าสู่การค้าบริการทางเพศจึงเป็นเรื่องความจำเป็นเพราะความยากจน

สส.หญิงบางคนมองว่าการขายลูกเป็นเรื่องของความมั่งง่ายของพ่อแม่ที่ “ไม่ยอมเหน็ดเหนื่อย ไม่ยอมทำงานเพื่อลูก แต่กลับจะให้ลูกไปขายตัวเพื่อความสุขของตัวเอง” การออกกฎหมายเช่นนี้จึงไม่ใช่เรื่องของการรังแกคนจน เพราะ “คนจนที่บ้า ๆ คนจนที่ไม่ปกติเท่านั้นจะได้รับโทษจากกฎหมายนี้ คนจนดี ๆ มีอีกเยอะที่เขาไม่ขายลูก ไม่ต้องกลัวว่ากฎหมายจะกระทบ”⁴⁸ บทลงโทษตามกฎหมายนี้จึงไม่น่าจะกระทบคนจนทั่วไป แต่มีเป้าหมายเฉพาะที่คนขายลูก ความยากจนไม่ได้เป็นเหตุให้พ่อแม่ขายลูก แต่เป็นเรื่องของค่านิยมที่ไม่ได้มองว่าการขายลูกเป็นเรื่องผิดและต้องการแสวงหาความสะดวกสบายของตนเอง “ถ้าเป็นเรื่องของความจน ลูกสาวคนที่ 1 ที่ถูก

⁴⁴ คำอภิปรายของ ประสพ บุษราคม (พรรคชาติพัฒนา, อุดรธานี), วาระ 2, 28 มีนาคม 2539.

⁴⁵ คำอภิปรายของ ประยุทธ์ ศรีพานิชย์ (พรรคชาติไทย, มหาสารคาม), วาระ 2, 28 มีนาคม 2539.

⁴⁶ คำอภิปรายของ ชัชวาล ขมภูแดง (พรรคชาติไทย, ร้อยเอ็ด), วาระ 2, 28 มีนาคม 2539.

⁴⁷ คำอภิปรายของ ชัชวาล ขมภูแดง (พรรคชาติไทย, ร้อยเอ็ด), วาระ 2, 28 มีนาคม 2539.

ขายไปก็น่าจะพอแล้วใช่ไหมคะ แต่ทำไมเมื่อลูกสาวคนที่ 2 ก็ต้องขายไปอีก คนที่ 3 มาก็นลองกันอีก เพื่อที่จะให้ตัวเองสบายจากการได้ดูโทรทัศน์ สบายใจจากการได้มีตุ๋นเย็น ค่านิยมทางวัตถุที่เกิดขึ้นเหล่านั้น เราจะแก้อย่างไร⁴⁹ นอกจากจะมุ่งที่เศรษฐกิจและการศึกษาแล้ว การแก้ไขปัญหาการค้าประเวณีและการขายลูกให้มาค้าบริการทางเพศ ต้องให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้าใจว่าการขายลูกเป็นเรื่องที่ผิดและต้องมีการเปลี่ยนทัศนคติของพ่อแม่ด้วย

นอกจากการขายลูกให้มาค้าประเวณีจะถูกมองว่าเป็นความชั่วร้ายของพ่อแม่หรือความจำเป็นเพราะความยากจน ได้มีการหยิบยกปัจจัยเรื่องความกตัญญูของลูกสาวที่มีต่อพ่อแม่ การที่หญิงค้าบริการส่งเงินรายได้ให้พ่อแม่สะท้อนความดีงามของลูกสาวที่ยอมเสียสละเพื่อครอบครัวของตน ผู้ที่มองเช่นนี้ตั้งคำถามว่าในกรณีทำนองนี้พ่อแม่จะผิดตามกฎหมายนี้ด้วยหรือไม่ เมื่อเปรียบเทียบกับผู้หญิงที่ไปประกอบอาชีพอื่นจนร่ำรวยหรือไปมีสามีรวย แต่ไม่ได้ส่งเสียพ่อแม่ที่ยากจนในชนบท การกระทำในลักษณะไหนจึงจะเลวร้ายกว่ากัน⁵⁰ ฝ่ายสส.หญิงได้ยกตัวอย่างความทุกข์ยากที่ต้องประสบจากการค้าประเวณีของลูกสาวที่กตัญญูแต่ไม่กล้าบอกพ่อแม่ ได้แต่ส่งเงินไปให้⁵¹ ทำให้พ่อแม่ไม่รู้ว่าลูกต้องลำบากอย่างไร แตกต่างจากการออกจากบ้านมาประกอบอาชีพอื่นเพื่อเลี้ยงดูครอบครัวอย่างไร ถ้าพ่อแม่ได้รู้ก็อาจไม่ยากให้ลูกต้องตระกล่าวลำบากเช่นนั้น หลายกรณีจึงเป็นเรื่องที่พ่อแม่ไม่ได้รับรู้ที่เกิดอะไรขึ้นกับลูกสาวของตนที่เข้าสู่ธุรกิจการค้าบริการทางเพศ

ฝ่ายที่สนับสนุนการเอาผิดพ่อแม่เห็นว่า แม้ว่าการขายลูกจะเป็นเรื่องของความยากจนก็ไม่ควรจะได้รับยกเว้นจากการลงโทษ เพราะ “ถ้าหากว่ายอมให้คนยกปัญหาความยากจนขึ้นมาแก้ตัวเพื่อกระทำความผิด คนอีกจำนวนมากหลายสิบล้านคนในประเทศที่อยู่ในภาวะยากจน ทำไมเขาดำรงความเป็นมนุษย์ได้โดยไม่ต้อง

⁴⁸ คำอภิปรายของ ลดาวัลย์ วงศ์ศรีวงศ์ (พรรคประชาธิปัตย์, พะเยา), วาระ 2, 28 มีนาคม 2539.

⁴⁹ คำอภิปรายของ พรพิชญ์ พัฒนกุลเลิศ (พรรคประชาธิปัตย์, นราธิวาส), วาระ 2, 28 มีนาคม 2539.

⁵⁰ คำอภิปรายของ เอกภาพ พบชื้อ (พรรคเสรีธรรม, ร้อยเอ็ด) วาระ 2, 28 มีนาคม 2539.

⁵¹ คำอภิปรายของ คุณหญิงสุพัตรา มาศดิตถ์(พรรคประชาธิปัตย์, นครศรีธรรมราช), วาระ 2, 28 มีนาคม 2539.

กระทำความผิด... และถ้าหากว่าพ่อแม่ขนาดที่ยอมขายเลือดเนื้อเชื้อไขของตนเองเพื่อ
ประทังความจนแล้ว คนเหล่านี้ผมเชื่อว่าเขากลับทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่ออ้างความจนได้
ทั้งนั้น และคนเหล่านี้ไม่ควรจะละเว้นโทษครับ”⁵² แต่การลงโทษที่จะได้ผลดีไม่ใช่
เป็นเพียงการจำคุกและโทษปรับเพราะ การค้าประเวณีเป็นเรื่องของ “ปัญหาของความ
ชั่วร้ายกับความจำเป็น” มันคาบกันจนบางทีมองไม่เห็น” มีผู้เสนอให้ใช้วิธีการ
ประจานทางสังคมด้วยการลงประกาศทางหนังสือพิมพ์ให้เป็นที่รู้กันว่าคนนี้ขายลูก
การประณามทางสังคมเช่นนี้น่าจะเป็นผลดีกว่าเอาพ่อแม่ไปติดคุก⁵³

ผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับการเอาผิดพ่อแม่เห็นว่าบทลงโทษในลักษณะนี้ จะทำให้
ครอบครัวแตกแยกและขัดกับวัฒนธรรมไทย เนื่องจากครอบครัวที่ลูกสาวเป็นหญิงค้า
บริการมีอยู่จำนวนมาก จะทำให้ต้องขึ้นศาลเพื่อตัดสินว่าเป็นการขายลูกหรือไม่⁵⁴
และนำไปสู่การ “ส่งเสริมวัฒนธรรมใหม่ให้แก่บ้านเมือง... นั่นก็คือวัฒนธรรมที่ลูกจะ
ต้องกล่าวหาพ่อแม่ ลูกจะต้องไปเป็นพยานให้เจ้าพนักงาน เจ้าหน้าที่ เพื่อจะเอาพ่อแม่
เข้าไปติดคุกติดตะราง” และยังเป็นการตอกย้ำความอาฆาตต่อพ่อแม่ มีการยกตัวอย่าง
ยกตัวอย่างคนยากจนในชนบทที่ “ลูกต้องไปค้าประเวณีตั้งแต่ยังเด็ก และตัวเองอาจจะ
รู้เห็น แต่ว่าสภาพการณ์วัฒนธรรมประเพณีในพื้นที่ของเขา ทำให้เขาจำเป็นต้อง
ปล่อยปละละเลย ให้มันผ่านไป ลูกสงเสียดให้พ่อแม่ได้อยู่กิน สงเสียดให้น้องได้เรียน
หนังสือต่อ มีเงินส่งมาให้พ่อแม่ปลูกบ้าน มีความสุขในชีวิตพอแก่อัตภาพ แต่วันดีคืน
ดี พ่อแม่จะต้องถูกจับและลูกจะต้องมาเป็นพยานว่าพ่อแม่รู้เห็น เพื่อเป็นการส่งพ่อแม่
เข้าไปติดคุกติดตะรางแล้วนำไปสู่การเพิกถอนอำนาจปกครอง”⁵⁵ การลงโทษเช่นนี้
เป็นการซ้ำเติมพ่อแม่ที่ยากจนและกระทบความสัมพันธ์ในครอบครัวระหว่างพ่อแม่
และลูกสาวได้

⁵² คำอภิปรายของ พิเชษฐ พันธุ์วิชาติกุล (, กระบี่), วาระ 2, 28 มีนาคม 2539.

⁵³ คำอภิปรายของ มั่น พ้อโนทัย (พรรคชาติไทย, สมุทรปราการ), วาระ 2, 10 เมษายน 2539.

⁵⁴ คำอภิปรายของ บุญมาก ศรีนาวกุล (พรรคประชาธิปัตย์, ราชบุรี), วาระ 2, 17 เมษายน 2539.

⁵⁵ คำอภิปรายของ ชัชวาล ขมภูแดง (พรรคชาติไทย, ร้อยเอ็ด), วาระ 2, 17 เมษายน 2539.

ท่าที่ที่แตกต่างกันในเรื่องการลงโทษพ่อแม่ที่ขายลูกให้เข้าสู่ธุรกิจการค้าบริการทางเพศ มาจากความเข้าใจที่ต่างกันเกี่ยวกับสาเหตุหลักที่ทำให้คนกระทำเช่นนี้ การเชื่อมโยงพฤติกรรมการขายลูกเข้ากับความเป็นทางเศรษฐกิจเพื่อปากท้องและความอยู่รอดของครอบครัว ทำให้การลงโทษถูกมองว่าเป็นการซ้ำเติมคนจนที่ชีวิตยากลำบากอยู่แล้ว ฝ่ายที่เสนอให้มีการเอาโทษพ่อแม่ที่เกี่ยวข้องกับการขายลูกเพื่อให้ไปค้าบริการทางเพศมองว่า ปัจจัยเรื่องความยากจนไม่ใช่สาเหตุประการเดียวของการกระทำเช่นนี้ ความต้องการทางวัตถุและความมั่งคั่งทำให้คนขายลูกเพื่อความสะดวกสบายของตนเอง พ่อแม่ที่กระทำเช่นนี้จึงมีความผิดที่ควรจะถูกลงโทษ การมีภาพที่ต่างกันเช่นนี้ทำให้ความเข้าใจเกี่ยวกับการลงโทษต่างกันด้วย

ปัญหาการค้าประเวณี-ปัญหาของผู้หญิง

ในการพิจารณาร่างกฎหมายนี้ได้มีการตั้งข้อสังเกตว่าเป็นเรื่องการใช้อารมณ์ความรู้สึกและต้องการจะแก้แค้นของนักการเมืองหญิงที่มีปัญหาส่วนตัวหรือมีประสบการณ์เกี่ยวกับการถูกดูหมิ่นดูแคลน กรรมาธิการหญิงนำเสนอประเด็นความเกี่ยวข้องระหว่างการขายลูกให้ไปค้าบริการทางเพศกับภาพลักษณ์ของประเทศ โดยยกประสบการณ์ส่วนตัวว่า

“ดิฉันไปประเทศอังกฤษในเดือนมกราคม สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหลายท่านในที่นี้ได้เดินทางรวมไปกับดิฉันด้วย เรานั่งแท็กซี่ สิ่งที่เราถูกแท็กซี่ถาม ยมาจากไทยแลนด์เกิร์ล เกิร์ลในที่นี้หมายถึงโสเภณีเด็กทั้งหญิงและชาย เพราะฉะนั้นดิฉันจึงวอน... เราจะยอมให้เหตุการณ์เช่นนี้อยู่ในสังคมเราต่อไปไหม”⁵⁶

การค้าประเวณีถูกมองว่าเป็นปัญหาเพราะกระทบกับภาพลักษณ์ของผู้หญิงไทยโดยรวมและทำให้ชื่อเสียงของประเทศต้องมัวหมอง ผู้หญิงดีที่ไม่ได้เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการขายเนื้อตัวร่างกายเพื่อให้ผู้ชายระบายความต้องการทางเพศ ไม่พอใจเมื่อถูกเข้าใจผิดหรือเหมารวมว่าเป็นหญิงค้าบริการ เพราะการประณามทางสังคมว่าหญิงค้าบริการคือหญิงคนชั่ว การแบ่งแยกหญิงดีออกจากหญิงคนชั่วหรือหญิงเลว โดยหญิง

⁵⁶ มาลีรัตน์ แก้วก่า (สกลนคร, กรรมาธิการ) ฉ. วาระ 2, 28 มีนาคม 2539.

ค่าบริการเป็นสัญลักษณ์สำคัญของความเป็นผู้หญิงไม่ดีที่ถูกประณามหยามเหยียดทั้งโดยผู้ชาย (ที่จำนวนไม่น้อยเป็นผู้ซื้อบริการทางเพศ แต่ก็ประณามและรังเกียจหญิงค่าบริการที่เป็นแหล่งสำคัญของการระบายความต้องการทางเพศของตน) และผู้หญิงกลุ่มอื่น ๆ ในสังคม การถูกเข้าใจผิดว่าเป็นหญิงค่าบริการจึงเป็นเรื่องใหญ่สำหรับ 'หญิงดี' เพราะเป็นการถูกดูหมิ่นเหยียดหยามอย่างยิ่ง นอกจากนี้ในระบบรัฐประชาชาติ การดูหมิ่นผู้หญิงในลักษณะนี้ในเวทีความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ถือเป็นการเหยียดหยามรัฐและคนในสังคมที่ผู้หญิงสังกัดด้วย เพราะผู้หญิงมีภาระสำคัญของการเป็นสัญลักษณ์หรือตัวแทนของความดีงามของวัฒนธรรมของชาติ⁵⁷ ภาพลักษณ์ที่แปดเปื้อนของผู้หญิงหมายถึงเกียรติภูมิที่ลดลงของชาติซึ่งกระทบกับสถานะและหน้าตาของรัฐในประชาคมโลก การยกประเด็นภาพลักษณ์และหน้าตาของประเทศทำให้สส.ชายประท้วงว่า "ผมพูดถึงพ่อแม่ที่จะได้รับโทษ ผมพยายามประณิประนอมกับท่านทั้งหลาย ท่านก็ยังไม่ไปบอกว่าไทยแลนด์ เกิร์ล มีโอกาสผมจะไปแก้แค้นให้...ผมจะผูกใจเจ็บไว้ ผมจะไปแก้แค้นให้ ผมจะไปทำให้สาสม จะพลิกแพลงทำไหนผมจะทำให้เอง"⁵⁸ การจัดการกับปัญหาเกียรติภูมิของรัฐเพราะผู้หญิงถูกมองในทางแปดเปื้อนกลายเป็นเรื่องของการ 'ล้างแค้น' โดยกระทำกับผู้หญิงของรัฐอื่นไป ทั้งที่ผู้ประท้วงได้ออกตัวไว้ในวาระ 1 ว่าเป็นคน 'ไม่ชอบเที่ยว'

มีการตั้งข้อสังเกตว่าการแก้ไขกฎหมายปรามการค้าประเวณีเป็นเรื่องของผู้หญิงที่มีปัญหา โดยสส.ชายได้กล่าวถึงการนินทาที่เกิดขึ้นนอกสภาว่า "กรรมวิธีการสตรีที่ท่านเข้าไปเป็นจำนวนมากเอาความรู้สึกส่วนตัวที่เสียใจ หรือไม่พอใจในเรื่องของครอบครัวบ้าง ในเรื่องของคนรักบ้างหรือผิดหวังจากกรณีใด ๆ ก็ตาม แล้วมาลงโทษที่กฎหมาย"⁵⁹ การวิพากษ์วิจารณ์ผู้หญิงที่ต่อสู้ในประเด็นผู้หญิงและความสัมพันธ์ชายหญิงว่าเป็นพวกมีปัญหาครอบครัวหรือปัญหาส่วนตัวกับผู้ชายจึงต้องการ

⁵⁷ Yuval-Davis, p. 13.

⁵⁸ ประยุทธ์ ศิริพานิชย์ (พรรคชาติไทย, มหาสารคาม), วาระ 2, 28 มีนาคม 2539.

⁵⁹ คำอภิปรายของ เฉลิมพล สนิทวงศ์ชัย (พรรคความหวังใหม่, อุดรธานี), วาระ 2, 10 เมษายน 2539.

แก่แก่นผู้ชาย มักจะถูกหยิบยืมมาใช้ในการหักล้างข้อเรียกร้องและการเคลื่อนไหวของผู้หญิงอยู่เสมอ ในการพิจารณากฎหมายค้าประเวณีก็เป็นอีกเวทีหนึ่งที่ประเด็นนี้ถูกอ้างอิงถึงว่าเป็นเหตุผลเบื้องต้นของการแก้ไขกฎหมายที่กระทบกฎเกณฑ์และวิถีเกี่ยวกับเรื่องเพศของชายหญิง

การมองว่าการแก้ไขกฎหมายนี้เป็นเรื่องความไม่พอใจส่วนตัวของผู้หญิง ทำให้กรรมการขายต้องชี้แจงว่า ในคณะกรรมการวิสามัญ 27 คน ประกอบด้วยผู้ชาย 13 คน และได้พิจารณาโดยยึดหลักการที่เน้นการป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณี โดยพิจารณากระบวนการค้าบริการทางเพศทั้งหมด ว่ามีทั้งผู้ซื้อ ผู้ขาย และผู้ที่จัดให้มีการซื้อขาย โดยบัญญัติโทษลดหลั่นกันไป⁶⁰ จึงไม่น่าจะเป็นเรื่องของผู้หญิงที่มีปัญหาแต่เพียงอย่างเดียวดังที่ผู้อภิปรายบางคนให้ภาพ

เรื่องเพศนอกการแต่งงานกับความเป็นธรรมดาของการซื้อขายบริการทางเพศ

การมองการค้าประเวณีว่าเป็นทั้งเรื่องธรรมดาที่จำเป็นต้องมีอยู่และเป็นความผิดที่ต้องลงโทษ ทำให้ข้อเสนอเกี่ยวกับการจัดการกับปรากฏการณ์นี้และการให้เหตุผลของนักการเมืองมีความไม่สอดคล้องกันเองอยู่ การซื้อบริการทางเพศเป็นเรื่องเพศนอกการแต่งงานที่มีระดับความผิดที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับลักษณะของผู้ซื้อและผู้ขายบริการ รูปแบบของการค้าประเวณีที่ต่างไปจากความเข้าใจทั่วไปที่ว่า การค้าบริการทางเพศเป็นเรื่องของการขายเนื้อตัวร่างกายของผู้หญิงเพื่อสนองความต้องการทางเพศของผู้ชาย ไม่ว่าจะเป็นกรณีที่ผู้ชายไม่ใช่ผู้หญิงหรือผู้ซื้อไม่ใช่ผู้ชาย หรือกรณีที่ผู้ชายบริการเป็นเด็กไม่ว่าหญิงหรือชาย ถูกมองว่าเป็นบาปผิดที่รุนแรงกว่า รูปแบบปกติ ของการระบายความต้องการทางเพศของผู้ชายโดยการซื้อบริการจากหญิงโสเภณี การค้าประเวณีที่มีรูปแบบต่างจากความเข้าใจทั่วไปกลายเป็นความวิตถารที่ต้องถูกลงโทษ เพราะมีการละเมิดกฎเกณฑ์หลายประการของเรื่องเพศที่ขอบธรรม

แม้ว่าการซื้อบริการทางเพศจะเป็นรูปแบบหนึ่งของเรื่องเพศนอกการแต่งงาน ซึ่งอยู่นอกกรอบของเรื่องเพศที่นับว่าขอบธรรม การมีเพศสัมพันธ์ลักษณะนี้ถูกมองว่า

เป็น ‘เรื่องปกติ/ธรรมดา’ ของผู้ชายที่ยอมรับได้ เพราะมายาคติเกี่ยวกับความต้องการทางเพศที่มากเกินไปและความคลุมเครือได้ยากของผู้ชายซึ่งต้องมีการระบายออก⁶¹ การซื้อบริการทางเพศจึงเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับผู้ชาย และการค้าประเวณีต้องมีอยู่เพื่อตอบสนองความต้องการที่คลุมเครือได้ยากนี้ มายาคติเช่นนี้ทำให้แนวทางการจัดการของรัฐเป็นเรื่องของการควบคุมหรือการปราบปรามมากกว่าการกำจัดเรื่องเพศที่ขอบธรรมนี้ ผู้ที่พยายามจะแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการค้าบริการทางเพศที่เป็นกรณีศึกษานี้ต้องจำกัดขอบเขตของปัญหาที่กฎหมายจะจัดการว่าเป็นเรื่องของการค้าประเวณีในเด็ก ที่ควรจะได้รับ的帮助เหลือคัมครองจากรัฐ สส.หญิงมีภาพของหญิงค้าบริการที่เป็น ‘เหยื่อ’ หรือ ‘ผู้ถูกกระทำ’ โดยผู้ชาย เพราะความยากจน ไร้การศึกษา ไม่มีทางเลือก ทำให้ผู้หญิงเหล่านี้ถูกล่อลวงหรือจำต้องขายบริการทางเพศ ภาพเช่นนี้ไม่มีที่ทางให้กับการค้าประเวณีที่เป็นเรื่องของความสมัครใจหรือเป็นอาชีพที่ผู้หญิงจะเลือกทำ และความเป็นผู้ถูกกระทำทำให้แง่มุมของการคิดและตัดสินใจของผู้หญิงค้าบริการไม่ได้ถูกพิจารณา หญิงค้าบริการจึงไม่ต้องรับผิดชอบกับการกระทำของตนเอง เพราะสถานการณ์ของพวกเธอเป็นผลมาจากโครงสร้างที่ไม่เท่าเทียมของระบบเศรษฐกิจและปีติาริปไตย

ประเด็นเรื่องความยากจนและความแตกต่างระหว่างชนชั้นได้ถูกหยิบยกมาหักล้างความพยายามที่จะเอาผิดกับพ่อแม่ที่ขายลูก สส. ชายบางคนนำเสนอภาพของหญิงยากจนแต่กตัญญูที่พยายามจะช่วยเหลือครอบครัวด้วยการค้าประเวณี ซึ่งจะเป็น ‘อาชีพ’ ที่ทำรายได้สูงสำหรับผู้หญิงที่การศึกษาน้อยและเป็นแรงงานไร้ฝีมือ ผู้หญิงตามภาพเช่นนี้อาจจะ ‘สมัครใจ’ ขายบริการทางเพศและมีเจตนาที่ดีที่จะหารายได้เพื่อเลี้ยงดูพ่อแม่พี่น้อง นักการเมืองได้นำเสนอภาพที่แตกต่างของการค้าประเวณีและโต้เถียงกันว่าความเข้าใจของตนถูกต้อง ความเข้าใจที่ต่างกันนี้ต่างก็เป็นเพียงแง่มุมหนึ่งของการค้าบริการทางเพศซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่สลับซับซ้อน

⁶⁰ คำอภิปรายของ สาทิตย์ วงศ์หนองเตย (พรรคประชาธิปัตย์, ครึ่ง/ กรรมการธิการ), วาระ 2, 10 เมษายน 2539.

การตั้งคำถามเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นทางเศรษฐกิจกับการค้าประเวณีตอกย้ำเรื่องความแตกต่างระหว่างผู้หญิง ผู้ชายที่ไม่เห็นด้วยกับการจำกัด/ควบคุม/ลงโทษพฤติกรรมทางเพศนอกกรอบการแต่งงานซึ่งเคยเป็นอภิสิทธิ์เฉพาะของผู้ชาย ได้หยิบยกความแตกต่างเหล่านี้มาหักล้างการให้เหตุผลเพื่อสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงแก้ไขกฎหมายที่ผู้หญิงเสนอ เมื่อประกอบกับความซับซ้อนหลากหลายในเรื่องที่มาและความหมายของการค้าบริการทางเพศ ทำให้เกิดคำถามว่าตำแหน่งแห่งที่ที่ต่างกันนี้จะทำให้ผู้หญิงในสภาพเป็น "ตัวแทน" หรือ "พูดแทน" ผู้หญิงที่ต่างไปจากตนในหลายมิติได้หรือไม่

การแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการค้าประเวณีที่เป็นกรณีศึกษาที่สะท้อนความพยายามของผู้หญิงบางกลุ่มและผู้ชายที่เป็นแนวร่วมที่จะปกป้อง/ป้องกันผู้หญิงที่ถูกรังแกกดขี่ ที่ถูกล่วงละเมิดหรือเพราะความจำเป็นทำให้ต้องค้าบริการทางเพศ ในขณะที่เดียวกันก็พยายามจะจัดการกับเรื่องเพศนอกกรอบการแต่งงานโดยกฎหมายด้วยการกำหนดโทษกับการซื้อบริการทางเพศจากเด็กหญิง การซื้อขายบริการทางเพศถูกมองจากกรอบเรื่องเพศที่ขอบธรรม การตัดสินความถูกต้องของแง่มุมหรือรูปแบบต่าง ๆ ของเรื่องเพศนอกกรอบนี้เป็นไปตามระบบความหมายที่ยอมรับเรื่องเพศในกรอบการแต่งงานระหว่างชายหญิง แต่ก็ให้ที่ทางกับพฤติกรรมนอกกรอบของผู้ชายโดยมองว่าเป็นเรื่องธรรมชาติหรือธรรมดา การจัดการกับการค้าบริการทางเพศจึงมุ่งเน้นที่การป้องกันผู้หญิงมากกว่าจะห้ามพฤติกรรมนอกกรอบของผู้ชายอย่างเด็ดขาด โดยคาดหวังให้ผู้ชายมี 'สำนึก'ว่าจะไม่ทำในสิ่งที่กระทบกับสถาบันการแต่งงานและครอบครัว ความสำคัญของสถาบันครอบครัวถูกอ้างอิงในหลายประเด็นของการโต้เถียง มีการนำเสนอกรณีของผู้หญิงยากจนที่ทำเพื่อครอบครัว ในขณะที่เดียวกันก็มีการอ้างอิงถึงการรักษาความมั่นคงของครอบครัวด้วยการจำกัดเรื่องเพศนอกกรอบและการละเว้นไม่ลงโทษการกระทำต่าง ๆ ที่จะกระทบความสัมพันธ์ในครอบครัวได้ ครอบครัวจึงเป็นข้อ

⁶¹ Diane Richardson, 'Sexuality and Feminism,' in *Introducing Women's Studies*, 2nd ed., ed. Victoria Robinson and Diane Richardson (Washington Square, NY: New York University Press, 1997), p. 161.

อ้างหรือถูกอ้างอิงทั้งในการรักษาริถีปฏิบัติเดิมและในการเปลี่ยนแปลงกติกาใหม่ เช่นเดียวกับที่ถูกอ้างอิงและปะทะกันในการแก้ไขบรรพ 5 ของกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

บทที่ 5

'ความจริง' ของเรื่องเพศที่ขอธรรม

คนในหลายสังคมพูดหรือสื่อสารกับคนอื่นได้ยากขึ้นทั้งที่พูดภาษาเดียวกัน ประเด็นที่เคยเก็บงำอย่างมิดชิดไว้ในอาณาบริเวณส่วนตัวถูกนำเสนอหรือถกเถียงในที่สาธารณะ ทั้งที่หลายคนเชื่อว่าประเด็นเหล่านั้นเป็นเรื่องธรรมดาหรือธรรมชาติที่ไม่น่าจะต้องเถียงกัน ดูเหมือนความแตกต่างของคนในสังคมไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของผลประโยชน์ แต่มีองค์ประกอบที่สลับซับซ้อน ภาษาและหลักการของความเสมอภาคเท่าเทียมรวมทั้งสิทธิอันเป็นสากล ทำให้คนหลายกลุ่มได้เข้ามาสู่พื้นที่การเมืองที่เป็นทางการ ซึ่งจะได้เต็มไปด้วยกลุ่มคนที่แตกต่างหลากหลายในเรื่องระบบความเชื่อความหมายและวิถีชีวิต โดยต่างก็มีแนวคิดและความต้องการทางการเมืองเฉพาะและในหลายกรณีต่างก็มีภาพของรูปแบบชีวิตที่พึงปรารถนาแตกต่างและขัดแย้งกัน¹ การโต้เถียงต่อรองเกี่ยวกับความเชื่อและความต้องการในพื้นที่ทางสังคมและการเมืองเป็นไปในหลายประเด็น วิถีและความเชื่อหลายประการที่เคยเข้าใจกันว่าเป็นความจริงอันเป็นสากลถูกท้าทายและตั้งคำถาม เรื่องราวและการตีความย่อยจากหลายกลุ่มในสังคมถูกนำเสนอเพื่อท้าทายโครงเรื่องและคำอธิบายที่เป็นกระแสหลัก พื้นที่ทางการเมืองจึงเต็มไปด้วยความขัดแย้งเห็นต่างและการต่อสู้โต้แย้งที่ทำให้คนหลายกลุ่มอัดอัดมากกว่าจะเป็นเรื่องของเอกภาพและความสมานฉันท์

ผู้หญิงเป็นชนกลุ่มหนึ่งที่ได้ตั้งคำถามและต่อสู้กับกรอบความเชื่อและโครงสร้างอำนาจซึ่งกดขี่เอารัดเอาเปรียบพวกเธอ และทำให้ผู้หญิงไม่สามารถจะควบคุมเนื้อตัวร่างกายและวิถีชีวิตของตนเอง การเรียกร้องตามกรอบแนวคิดและคำอธิบายเกี่ยวกับความเสมอภาคเท่าเทียมเป็นไปในทิศทางของการรวมผู้หญิงเข้าสู่กิจกรรมและ/หรือโอกาสต่าง ๆ ที่จะเข้าถึงสิ่งที่สังคมให้คุณค่าเช่นเดียวกับผู้ชาย ส่วนกลุ่มที่มองความไม่เท่าเทียมและการกดขี่ว่าเป็นผลมาจากโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจในระบอบปิตาธิปไตย ให้ความสำคัญกับการปลดปล่อยผู้หญิงจากการกดขี่ในโครงสร้างดังกล่าว ประเด็นของการโต้แย้งสาธารณะที่ขบวนการผู้หญิงให้ความสำคัญ

หลายประการเป็นสิ่งที่ถูกจัดว่าเป็นเรื่องส่วนตัวที่อยู่นอกเหนือการเมืองที่เป็นทางการเมือง เช่นเรื่องเพศและความสัมพันธ์ทางเพศ ประเด็นอย่างความเป็นแม่ ครอบครัวแบบพ่อ-แม่-ลูก หรือหญิงรักหญิง ได้กลายเป็นประเด็นสำคัญในการศึกษาและการต่อสู้ทางการเมือง ผู้หญิงและกลุ่มที่เป็นขอบทางเพศอีกหลายกลุ่มได้ต่อสู้กับกรอบเรื่องเพศกระแสหลักที่จำกัดการแสดงออกของตัวตนและความพึงพอใจของคนโดยยึดต่อความต้องการของผู้ชาย การโต้แย้งในเรื่องเพศจึงเป็นการปะทะกันของระบบความเชื่อความหมายที่แตกต่าง รวมทั้งเรื่องของความเป็นชายหญิงในโครงสร้างที่แบ่งคนออกเป็นสองเพศสภาพอย่างเคร่งครัด

เรื่องเพศเป็นเรื่องส่วนตัวของมนุษย์ที่ถูกกำกับควบคุมอย่างเข้มงวดโดยสังคมและรัฐ การมองเรื่องเพศในทางลบและความเชื่อว่าความไร้ระเบียบในเรื่องเพศจะส่งผลในทางลบอย่างใหญ่หลวงต่อสังคม ทำให้เรื่องเพศที่สังคมยอมรับถูกจำกัดอยู่กับกิจกรรมและความสัมพันธ์เพื่อการเจริญพันธุ์ กรอบเรื่องเพศที่ขอบรรณรับรองเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิงว่าเป็นรูปแบบที่สอดคล้องกับธรรมชาติ และจัดขอบเขตของเรื่องเพศที่ถูกต้องดิงามไว้ในสถาบันการแต่งงาน พฤติกรรมและความสัมพันธ์ทางเพศที่เกิดขึ้นนอกการแต่งงานหรือมีลักษณะต่างไปจากที่กรอบเรื่องเพศที่ขอบรรณรับรองกลายเป็นความผิดบาปที่ต้องได้รับการลงโทษหรือการประณามทางสังคม แต่มาตรฐานและกฎเกณฑ์เกี่ยวกับพฤติกรรมทางเพศตามกรอบนี้แตกต่างกันสำหรับชายหญิง มีข้อยกเว้นหลายประการสำหรับผู้ชายในการมีความสัมพันธ์ทางเพศนอกการแต่งงาน ในขณะที่เรื่องเพศของผู้หญิงถูกควบคุมอย่างเข้มงวดให้อยู่ในกรอบเรื่องเพศที่ให้ความสำคัญกับความต้องการทางเพศของผู้ชายและการที่ผู้ชายเป็นฝ่ายริเริ่มและครอบงำ ส่วนผู้หญิงคอยสนองและยอมตาม ความเชื่อว่าเรื่องเพศทำให้ผู้หญิงแปดเปื้อนและคุณค่าของผู้หญิงถูกตัดสินจากความบริสุทธิ์และการอยู่ในร่องในรอยในเรื่องเพศ ประกอบกับการถูกตัดสินว่าเป็นหญิงคนชั่วเพราะประพฤติผิดในเรื่องเพศหมายถึงการถูกประณามทางสังคม การไม่เป็นที่ยอมรับ หรือการ 'ตาย' ทางร่างกายและ/หรือทางสังคมได้ ทำให้เรื่องเพศของผู้หญิงถูกควบคุมอย่างเข้มงวด

¹ Angus Stewart , Theories of Power and Domination (London: Sage Publications, 2001), p. 1.

ให้อยู่ในกรอบของเรื่องเพศที่ขอบธรรมทั้งโดยตัวผู้หญิงแต่ละคนเองและกลไกของรัฐและสังคม

เรื่องเพศที่ถูกจำกัดอยู่ในการแต่งงานอย่างเข้มงวดสำหรับผู้หญิง กลับมีข้อยกเว้นสำหรับผู้ชาย เรื่องเพศนอกการแต่งงานไม่ได้เป็นบาปผิดอย่างใหญ่หลวงสำหรับผู้ชาย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการซื้อประเวณี การมีเพศสัมพันธ์ก่อนการแต่งงานและการมีเพศสัมพันธ์ซ้อนหลังการแต่งงานแล้ว ความเชื่อว่าผู้ชายมีความต้องการทางเพศที่มากมายและต้องระบายออกเป็นคำอธิบายหลักของพฤติกรรมทางเพศนอกการแต่งงานและสถาบันที่รองรับ ผู้หญิงบางคนตระหนักถึงมาตรฐานที่แตกต่างในเรื่องเพศสำหรับคนสองเพศสภาพ พวกเขาเห็นว่าผู้ชายให้ความสำคัญกับกฎเกณฑ์เชิงศีลธรรมซึ่งกำหนดสิ่งที่เป็นบาปผิดเพื่อควบคุมพฤติกรรมของผู้หญิง แต่ก็ละเมิดกฎเกณฑ์เหล่านี้ตลอดเวลา² ฐานเชิงศีลธรรมและศาสนาของกรอบระหว่างเรื่องเพศ กระแสหลักและการเชื่อมโยงกับความเป็นธรรมชาติ ทำให้การตั้งคำถามเป็นไปได้ยากและการไม่ยอมตามกรอบดังกล่าวมีโทษทัณฑ์ทางสังคมและกฎหมายของรัฐ ผู้หญิงไม่มีทั้งภาษาและระบบการอธิบายที่จะพูดถึงประสบการณ์ความทุกข์ยากและการถูกกดขี่ของพวกเธอ ในบางสังคมเช่นสหรัฐอเมริกา ผู้หญิงต่อสู้กับสภาพที่ไม่เป็นธรรมโดยอิงฐานเรื่องศีลธรรมเป็นหลักและเรียกร้องให้คนปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนา ซึ่งหลายประการเป็นการควบคุมพฤติกรรมทางเพศของผู้ชายให้อยู่ในกรอบของการแต่งงานและครอบครัวย่างเคร่งครัด อย่างการจัดการกับการค้าประเวณีและการบังคับใช้ข้อห้ามเรื่องการมีความสัมพันธ์ซ้อนอย่างเข้มงวด³

การตั้งคำถามเกี่ยวกับมาตรฐานที่แตกต่างในพื้นที่ทางสังคมและการเมืองเริ่มขึ้นอย่างเป็นระบบเมื่อมีภาษาและกรอบของเหตุผลในการนำเสนอประเด็นที่ผู้หญิงเห็นว่าเป็นปัญหาของพวกตน และการสนับสนุนข้อเรียกร้องของกลุ่มในการโต้เถียงต่อรองสาธารณะ แนวคิดเรื่องความเสมอภาคเท่าเทียมและสิทธิที่มีรากฐานอยู่ที่ความเหมือนของมนุษย์ เป็นเครื่องมือสำคัญของผู้หญิงในการสั่นคลอนและจัดการกับมาตร

² Simone de Beauvoir, *The Second Sex*, trans. H.M. Parshley (New York: Vintage Books, 1974), p. 681.

ฐานต่างระดับในเรื่องเพศสำหรับชายหญิงในสังคม แนวพินิจสตรีนิยมและขบวนการผู้หญิงตั้งคำถามกับอำนาจของผู้ชายและระบบคิดที่รองรับความมีอำนาจของผู้ชายเหนือผู้หญิงในทุกอาณาบริเวณของชีวิต โดยแง่มุมสำคัญที่ถูกท้าทายคืออำนาจในฐานะสามีที่มีเหนือภรรยา และทำให้ภรรยาไม่มีสิทธิในฐานะปัจเจก³ การต่อสู้ทางการเมืองที่สำคัญและยึดถือของผู้หญิงจึงเป็นเรื่องของการขยายแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิและความเป็นพลเมืองให้ครอบคลุมผู้หญิง ซึ่งถูกละเลยจากการเมืองที่เป็นทางการโดยตลอด หลักการเกี่ยวกับความเท่าเทียมระหว่างชายหญิงได้ถูกใช้ในประเด็นที่ถูกจัดว่าเป็นเรื่องส่วนตัวหลายประการที่มีมาตรฐานที่แตกต่างในการประพฤติปฏิบัติสำหรับชายหญิง

ระบบความเชื่อความหมายเรื่องเพศซึ่งเนื้อตัวร่างกายและจิตวิญญาณของผู้หญิงถูกควบคุมกำกับอย่างเข้มงวด เป็นประเด็นสำคัญที่สตรีนิยมให้ความสำคัญ ผู้หญิงและบรรดาขบถในเรื่องเพศอีกหลายกลุ่มได้ท้าทายและโต้แย้งกับกรอบเรื่องเพศที่ให้ความสำคัญกับอำนาจและความพึงพอใจของผู้ชาย รูปแบบความสัมพันธ์ของการอยู่ร่วมกันระหว่างชายหญิง รวมทั้งมาตรฐานที่แตกต่างในเรื่องเพศถูกตรวจสอบและตั้งคำถามอย่างจริงจัง การต่อสู้โต้เถียงในเรื่องเพศกลายเป็นแง่มุมสำคัญของการเมืองเสี่ยงต่าง ๆ ที่หลากหลายได้พยายามจะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงและการจัดการเรื่องเพศ

การต่อสู้โต้แย้งในเรื่องความเชื่อความหมายเรื่องเพศในพื้นที่ทางการเมืองและสังคมเป็นไปในสองแนวทางหลัก คือการยึดแนว 'ศีลธรรม' ซึ่งเน้นการจำกัดเรื่องเพศไว้ในการแต่งงานระหว่างชายหญิงเพื่อการเจริญพันธุ์และเน้นการลงโทษพฤติกรรมและความสัมพันธ์ที่ต่างไปจากกรอบนี้ ส่วนอีกแนวทางหนึ่งให้ความสำคัญกับเสรีภาพของคนในการเลือกประพฤติกและมีความสัมพันธ์ส่วนตัวและไม่เห็นด้วยกับกฎเกณฑ์

³ Christine Di Stefano, 'Feminist Attitudes toward Ethical Pluralism,' in *The Many and the One: Religious and Secular Perspectives on Ethical Pluralism in the Modern World*, ed. Richard Madsen and Tracy B. Strong (Princeton, NJ.: Princeton University Press, 2003), p. 26-7.

⁴ Carole Pateman, 'Feminism and the Varieties of Ethical Pluralism,' in *The Many and the One: Religious and Secular Perspectives on Ethical Pluralism in the Modern World*, ed. Richard Madsen and Tracy B. Strong (Princeton, NJ.: Princeton University Press, 2003), p. p. 301-2.

ข้อบังคับของสังคมและรัฐที่เข้าไปแทรกแซงเรื่องส่วนตัวของคน⁵ การต่อสู้ของผู้หญิงในเรื่องเพศจะตกอยู่ในการแบ่งสองขั้วความคิดนี้ด้วย กรณีศึกษาในเรื่องการแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมเรื่องเพศให้อยู่ในการแต่งงานเป็นการพิเคราะห์ 'เสียง' ของผู้หญิงในการต่อรองโต้แย้งสาธารณะเรื่องเพศในปีตาธิปไตย เพื่อจะกำจัดมาตรฐานต่างระดับในเรื่องเพศสำหรับชายหญิงและช้อยกเว้นที่ปรากฏในกฎหมายที่สะท้อนความไม่เท่าเทียมนี้

การโต้แย้งสาธารณะเรื่องเพศ: การจำกัดเรื่องเพศไว้ในสถาบันการแต่งงานและครอบครัว

รัฐไทย 'นำเข้า' กรอบความสัมพันธ์แบบผัวเดียวเมียเดียวเป็นรูปแบบหลักของการอยู่ร่วมกันของชายหญิงในสังคมที่มีการรับรองโดยกฎหมายและการจดทะเบียนสมรส ตามกรอบนี้เรื่องเพศนอกการสมรสนับว่าเป็นปัญหา แต่วิถีปฏิบัติของคนต่างจากกรอบ 'นำเข้า' นี้ โดยกฎหมายไม่ได้จริงจังกับการเอาผิดลงโทษพฤติกรรมทางเพศนอกการแต่งงานหลายประการไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการมีความสัมพันธ์ช่อนหรือการซื้อบริการทางเพศ มาตรฐานที่แตกต่างในเรื่องเพศของชายหญิงถูกรับรองโดยตรงและโดยอ้อมในกฎหมายหลายฉบับ การแก้ไขกฎหมายจึงเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามในการกำจัดมาตรฐานที่แตกต่างในส่วนที่เกี่ยวกับการมีเพศสัมพันธ์นอกการแต่งงานของผู้ชาย การแก้ไขกฎหมายครอบครัวและกฎหมายปรามการค้าประเวณีเป็นไปเพื่อจัดการกับช้อยกเว้นนานาประการสำหรับการมีเพศสัมพันธ์นอกการแต่งงานสำหรับผู้ชาย วัตถุประสงค์หลักของผู้หญิงที่มีบทบาทในการจัดการแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวกับครอบครัว จะเป็นการพยายามให้มีการใช้มาตรฐานเดียวกันในเรื่องเพศสำหรับทั้งชายและหญิง โดยยึดกรอบเรื่องเพศที่เชื่อมโยงกับการแต่งงานและระบบผัวเดียว-เมียเดียวอย่างเคร่งครัด เรื่องเพศของทั้งผู้หญิงและผู้ชายต้องถูกจำกัดด้วยกรอบเดียวกันนี้ โดยไม่ได้ตั้งคำถามกับแง่มุมอื่นของกรอบเรื่องเพศ การแก้ไข

⁵ Dorothy McBride Stetson, *Women's Rights in the U.S.A.: Policy Debates and Gender Roles* (Pacific Grove, CA.: Brooks/Cole, 1991), p. 204 cited in Christine Di Stefano, "Feminist Attitudes toward Ethical Pluralism," in *The Many and the One: Religious and Secular Perspectives on Ethical Pluralism in the Modern World*, ed. Richard Madsen and Tracy B. Strong (Princeton, NJ.: Princeton University Press, 2003), p.290-1.

กฎหมายปรามการค้าประเวณีพยายามจะจำกัดการซื้อบริการทางเพศจากผู้ค้าที่เป็นเด็ก แม้ว่าผู้เสนอแก้ไขจะมีใจจะมองเรื่องเพศนอกกรอบแบบนี้น่าไม่ถูกต้อง แต่ก็ไม่ได้เรียกร้องให้มีการกำจัดการค้าบริการทางเพศให้สิ้นซาก โดยจำกัดการจัดการของรัฐตามเกณฑ์อายุของผู้ค้าบริการ และแก้ไขการเอาผิดลงโทษจากเดิมที่มุ่งไปที่ตัวหญิงค้าบริการ ไปที่ผู้ซื้อบริการและผู้ที่เกี่ยวข้องในธุรกิจการค้าบริการทางเพศ

การโต้แย้งต่อรองในการแก้ไขกฎหมายที่ปรากฏในคำอภิปรายของนักการเมืองและผู้เชี่ยวชาญในสภาผู้แทนราษฎร แสดงให้เห็นการให้เหตุผลและคำอธิบายเพื่อจะทำให้ประเด็นส่วนตัวในเรื่องเพศและความสัมพันธ์ชายหญิงเป็นประเด็นสาธารณะ/การเมือง โดยฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยเห็นว่าประเด็นเหล่านี้เป็นเรื่องส่วนตัวที่รัฐไม่ควรจะเข้าไปแทรกแซงหรือก้าวล่วง นอกจากนี้แต่ละฝ่ายยังได้แย้งซึ่งกันนัยความหมายของหลักการและข้อเสนอเชิงกฎหมายหลายประการ ซึ่งส่งผลต่อความเข้าใจสภาพปัญหาและแนวทางที่รัฐรับรอง ความแตกต่างหลากหลายเกี่ยวกับการมองและการให้ความหมายเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางเพศและมาตรฐานเชิงพฤติกรรมปะทะกันในการโต้แย้งโต้แย้งเพื่อเปลี่ยนกฎเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกันระหว่างชายหญิง นอกจากนี้ความสลับซับซ้อนของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมองประเด็นและทำที่ในเรื่องเพศที่ขอบธรรมปรากฏในการโต้เถียงนี้ด้วย

‘เสียง’ ของฝ่ายแก้ไข: สิทธิ หลักความเสมอภาคเท่าเทียม และผู้หญิงในฐานะผู้ถูกระงับ

หลักการเรื่องสิทธิและความเท่าเทียมเป็นฐานสำคัญในการแก้ไขกฎหมายครอบครัว การที่รัฐธรรมนูญฉบับที่ใช้อยู่ในตอนนั้นรับรองความเสมอภาคเชิงสิทธิระหว่างชายหญิง ทำให้กฎหมายที่สะท้อนมาตรฐานต่างระดับสำหรับคนสองเพศสภาพต้องได้รับการแก้ไขเพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ การแก้ไขกฎหมายครอบครัวในบางประเด็น เช่นเรื่องความสัมพันธ์ช้อนในฐานเหตุหย่าพยายามจะทำให้พฤติกรรมทางเพศและความสัมพันธ์ชายหญิงมีกฎเกณฑ์เดียวกัน แต่ในประเด็นอื่นหลายประเด็นไม่ได้แก้ไขโดยยึดหลักมาตรฐานทางเพศเดียวกัน แต่มีข้อยกเว้นหลายประการซึ่งเกี่ยวกับบทบาทที่ทางที่เหมาะสมของชายหญิงในกรอบเรื่องเพศ เช่นผู้หญิงควรเป็นฝ่ายตามและตอบสนองการริเริ่มของผู้ชายและเรื่องเพศสร้างความ

เสื่อมเสียให้ผู้หญิงมากกว่า เพราะฐานคิดเช่นนี้ทำให้มีข้อกำหนดหลายประการแตกต่างกันสำหรับชายหญิง เช่นเรื่องของการหมั้นและการเรียกร้องค่าเสียหายกรณีที่มีผู้อื่นมารวมเพศกับคู่หมั้น กฎหมายกำหนดข้อปฏิบัติและให้สิทธิในการเรียกร้องความเสียหายไว้ต่างกันสำหรับชายหญิง ผู้ที่เสนอให้มีการแก้ไขข้อกำหนดเพื่อให้เกิดความเท่าเทียมระหว่างชายหญิงในเรื่องการจำกัดเรื่องเพศไว้ในการทำงาน กลับสนับสนุนข้อกำหนดที่แตกต่างสำหรับชายหญิง โดยให้เหตุผลว่าเป็นการรักษาประเพณีซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับเกณฑ์ที่แตกต่างระหว่างชายหญิงเช่นเดียวกัน หลักการเรื่องความเสมอภาคเท่าเทียมจึงถูกใช้กับการกำกับเรื่องเพศของทั้งชายหญิงให้อยู่ในการทำงานและความสัมพันธ์ชายหญิงแบบผิวเผินเดียวเมียเดียวอย่างเคร่งครัด แต่ไม่ได้รวมถึงประเด็นเรื่องเพศที่กำหนดบทบาทที่แตกต่างสำหรับชายหญิง และการตีค่าผลกระทบของการกระทำทางเพศแตกต่างกัน

การแก้ไขกฎหมายครอบครัวซึ่งเป็นกรอบหลักเกี่ยวกับความสัมพันธ์และการอยู่ร่วมกันของชายหญิงที่รัฐรับรอง จึงเป็นความพยายามจะสร้างหรือบังคับให้เกิดมาตรฐานทางศีลธรรมที่ 'ดีงาม' โดยไม่มีข้อยกเว้นให้ผู้ชาย แต่ไม่ได้ตั้งคำถามหรือพยายามจะเปลี่ยนแปลงกรอบเรื่องเพศที่สตรีนิยมบางกระแสมองว่าทั้งสะท้อนและทำให้ความไม่เท่าเทียมระหว่างชายหญิงดำรงอยู่ การหยิบยกหลักการความเสมอภาคจึงไม่ได้สอดคล้องเป็นเรื่องเดียวกันในทุกประเด็น หลักการดังกล่าวถูกเลือกใช้ในประเด็นที่เกี่ยวกับการมีความสัมพันธ์ช่อน ในขณะที่ยกประเด็นที่เกี่ยวกับวิถีปฏิบัติในความสัมพันธ์ชายหญิง ไม่ได้ถูกเชื่อมโยงกับหลักความเท่าเทียมด้วย ในบางเรื่องผู้หญิงและผู้ชายจึงยังมีสิทธิและการปฏิบัติที่ต่างกันเพื่อเป็นการรักษาวิถีปฏิบัติและบทบาทตามกรอบของเรื่องเพศที่มีกฎเกณฑ์ต่างกันสำหรับชายหญิง หลักความเสมอภาคเท่าเทียมจึงไม่ได้ถูกใช้เพื่อทำให้ชายหญิงปฏิบัติได้เหมือนกันในเรื่องเพศ แต่เป็นความเท่าเทียมเฉพาะเรื่องคือการจำกัดพฤติกรรมของทั้งสองเพศสภาพไว้ในกรอบของการแต่งงาน นอกจากนี้ความเสมอภาคไม่ได้หมายรวมถึงสิทธิที่จะเลือกวิถีปฏิบัติทางเพศที่ต่างไปจากที่ยอมรับโดยกรอบเรื่องเพศที่ขอบธรรม แต่เป็นการใช้หลักความเท่าเทียมในประเด็นเฉพาะ จึงทำให้เกิดความไม่สอดคล้องของการให้เหตุผลและการอ้างหลักการที่ถูกตั้งข้อสังเกตโดยฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยกับการแก้ไขกฎหมาย

ผู้ที่มิพบาทในการแก้ไขกฎหมายปรามการค้าประเวณีได้ให้ความสำคัญกับการจำกัดเรื่องเพศไว้ในกรอบการแต่งงานเช่นกัน และพยายามจะทำให้กรอบเรื่องเพศนี้มีความเข้มงวดขึ้น หลายเสียงสะท้อนความไม่เห็นด้วยกับพฤติกรรมการซื้อบริการทางเพศของผู้ชายว่าเป็นเรื่องไม่ถูกต้องที่กระทบกับครอบครัว แต่พฤติกรรมเช่นนี้ก็ถูกมองว่าเป็นเรื่องธรรมดา/เรื่องจำเป็นสำหรับผู้ชาย ทำให้การแก้ไขกฎหมายไม่ได้มุ่งที่การกำจัดการมีความสัมพันธ์ทางเพศในรูปของการซื้อบริการทางเพศอย่างสิ้นเชิง แต่จำกัดขอบเขตการเอาผิดและลงโทษโดยอายุของผู้ค่าบริการ ความเป็น 'ความชั่วร้ายที่จำเป็น' ของการค้าประเวณีทำให้ข้อเสนอและการให้เหตุผลหลายประการขัดกันเองด้วย ฝ่ายสนับสนุนการแก้ไขกฎหมายหลายคนเห็นว่าการกำกับพฤติกรรมทางเพศนอกการแต่งงานในรูปแบบนี้ยังต้องพึ่งสำนักของผู้ชายอยู่มาก

ในการแก้ไขกฎหมายปรามการค้าประเวณีซึ่งเพิ่มส่วนที่เกี่ยวกับการเอาผิดกับผู้ซื้อบริการไว้ด้วย มีเหตุผลสนับสนุนในเรื่องภาพลักษณ์ของประเทศที่เข้าชั้นวิกฤตเพราะความเฟื่องฟูของธุรกิจการค้าบริการทางเพศในสังคมไทย และการ 'ส่งออก' หญิงค้าบริการไปยังประเทศต่าง ๆ ฝ่ายผู้เสนอแก้ไขกฎหมายให้ภาพหญิงค้าบริการในฐานะ 'เหยื่อ' ที่ถูกรังแก หลอกลวง และเอารัดเอาเปรียบ ที่ควรจะได้รับการช่วยเหลือและให้โอกาสมากกว่าการถูกประณามทางสังคมและการลงโทษโดยรัฐ ผู้หญิงที่ถูกกดขี่เหล่านี้มีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่ต้องได้รับการรับรองและคุ้มครอง การให้ภาพของหญิงค้าบริการในฐานะ 'เหยื่อ' ทำให้ไม่มีที่ทางสำหรับการเลือกและตัดสินใจของผู้หญิง ซึ่งเป็นความขัดแย้งกันเองที่สำคัญในแวดวงสตรีนิยมด้วย ระหว่างผู้ที่เห็นว่าการค้าประเวณีเป็นเรื่องของการทำให้ผู้หญิงเป็นวัตถุทางเพศสำหรับสนองความต้องการของผู้ชาย ซึ่งเป็นการดูถูกและลดศักดิ์ศรีศรีความเป็นมนุษย์ของผู้หญิง ในขณะที่นักสตรีนิยมและหญิงค้าบริการบางกลุ่มเห็นว่าการเลือกของผู้หญิงเป็นปัจจัยสำคัญ การถูกหลอกลวงบังคับให้ค้าบริการทางเพศในสภาพที่เลวร้าย ต่างกับสถานการณ์ที่ผู้หญิงเลือกจะขายบริการโดยมองว่าเป็นอาชีพหรืองานประเภทหนึ่งที่ตนเลือกจะทำและสามารถควบคุมสภาพการทำงานของตนได้ การทำความเข้าใจปรากฏการณ์การค้าประเวณีต้องให้ที่ทางกับการเลือกด้วย นอกจากนี้ปัจจัยเรื่องชนชั้นและฐานะทางเศรษฐกิจก็มีอิทธิพลต่อการเข้าสู่อาชีพค้าบริการทางเพศ การให้ภาพของเหยื่อที่มีมิติ

เดียวและนำเสนอเพศละเลยความแตกต่างหลากหลายและสิทธิในการเลือกของผู้หญิงบางคนบางกลุ่ม การใช้กฎหมายและการลงโทษของรัฐโดยยึดหลักศีลธรรมทางเพศในระบบความเชื่อเรื่องเพศที่ให้ความสำคัญกับผู้ชายและประณามผู้หญิงจะส่งผลเสียกับผู้หญิงหลายกลุ่มในรูปของการจำกัดอำนาจ⁶ ในการเลือกวิถีชีวิตและการจัดการกับเนื้อตัวร่างกายของตนเอง การจำกัดควบคุมเช่นนี้ไม่ต่างจากที่ปีตาธิปไตยได้กระทำกับผู้หญิงมาโดยตลอดอยู่แล้ว ท่าทีเช่นนี้สะท้อนการที่ผู้หญิงร่วมประณามผู้หญิงอื่นที่เป็นขบถต่อกรอบในเรื่องเพศในบางรูปแบบมากกว่าจะมองความซับซ้อนของปรากฏการณ์ และเข้าใจความแตกต่างและการเลือกวิถีทางเพศของผู้หญิง

ความพยายามแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศที่เป็นกรณีศึกษาจะสะท้อนการใช้นโยบายสาธารณะของรัฐเพื่อกำกับเรื่องเพศตามกรอบที่ขอบธรรม โดยมีเป้าหมายอยู่ที่ข้อยกเว้นที่เป็นมาตรฐานต่างระดับสำหรับพฤติกรรมทางเพศนอกกรอบการแต่งงานของผู้ชาย ประเด็นเรื่องความมั่นคงของครอบครัวมีความสำคัญและถูกหยิบยกหรือพาดพิงถึงโดยทุกฝ่ายในการพิจารณากฎหมายทั้งสองเรื่อง ฝ่ายที่สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงเห็นว่าวิถีปฏิบัติอย่างที่เป็นอยู่ทำให้ครอบครัวไม่เป็นสุขและแตกร้างได้ง่าย เพราะผู้ชายไม่อยู่ในกรอบเรื่องเพศที่ขอบธรรม ในขณะที่ฝ่ายคัดค้านเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงที่ให้สิทธิผู้หญิงมีสิทธิในการรับรู้หรือยุติความสัมพันธ์เมื่อผู้ชายพฤติกรรมทางเพศนอกกรอบ ถูกมองจะทำให้ครอบครัวล่มสลาย เพราะสามีภรรยาจะหย่าร้างกันมากขึ้น ทั้งสองฝ่ายต่างก็ใช้ความมั่นคงของครอบครัวเพื่อสนับสนุนแนวทางที่ตนเห็นว่าเหมาะสม ฝ่ายสนับสนุนเห็นว่าการมีมาตรฐานเรื่องเพศเดียวกันสำหรับชายหญิง ที่พฤติกรรมทางเพศจำกัดอยู่ในการแต่งงานแบบผัวเดียวเมียเดียวจะทำให้ไม่เกิดความแตกร้าง

เสียงคัดค้าน: ความแตกต่างระหว่างชายหญิง และเสรีภาพของปัจเจก

ในขณะที่ผู้หญิงและแนวร่วมพยายามจำกัดพฤติกรรมทางเพศของคนในสังคมให้อยู่ในกรอบการแต่งงาน โดยการทำให้ครอบครัวมีความเข้มงวดมากขึ้นโดยใช้กฎหมายของรัฐบังคับ ฝ่ายที่คัดค้านปกป้องพฤติกรรม 'นอกกรอบ' บนฐานของเสรี

⁶ Di Stefano, 'Feminist Attitudes toward Ethical Pluralism,' p. 292.

ภาพของปัจเจก การพยายามจะทำให้เกิดมาตรฐานเรื่องเพศแบบเดียวกันสำหรับชายหญิง โดยเฉพาะในเรื่องการจำกัดความสัมพันธ์ทางเพศไว้ในการแต่งงาน โดยใช้หลักการความเท่าเทียมเชิงสิทธิรองรับ ทำให้เกิดการโต้แย้งว่าหลักความเสมอภาคและสิทธิมีฐานที่ต่างจากความสัมพันธ์ส่วนตัวของคน ซึ่งเป็นเรื่องของความรักและความรู้สึกไม่ใช่พันธสัญญาซึ่งมีความผิดเมื่อมีการละเมิด ประเด็นเรื่องการแบ่งพื้นที่ของชีวิตทางสังคมออกเป็นสองส่วนสำหรับคนสองเพศสภาพ โดยหลักการและวิถีของแต่ละพื้นที่แตกต่างกันถูกหยิบยกมาค้านข้อเสนอหลายประการ ฝ่ายสนับสนุนการใช้มาตรฐานเดียวกันเพื่อจำกัดเรื่องเพศไว้ในการแต่งงาน กลับเสนอให้คงวิถีปฏิบัติในแง่มุมมองอื่นซึ่งสะท้อนความต่างของบทบาทหน้าที่ระหว่างชายหญิง โดยอ้างการรักษาประเพณีเดิมซึ่งมีรากฐานอยู่ที่การแบ่งพื้นที่สาธารณะ-พื้นที่ส่วนตัวที่มีหลักการที่แตกต่าง การมองเช่นนี้ไม่ต่างจากฐานการอธิบายของฝ่ายคัดค้านบางคน

ฝ่ายคัดค้านบางคนได้หยิบยกประเด็นเรื่องเสรีภาพในเรื่องเพศของปัจเจกมาคัดค้านการแทรกแซงโดยกฎหมายของรัฐ พฤติกรรมนอกกรอบเรื่องเพศภาคบังคับเป็นแง่มุมหนึ่งของเสรีภาพของบุคคลที่กฎหมายของรัฐที่เข้าไปก้าวก่ายบังคับ แต่การยกประเด็นเรื่องเสรีภาพจะจำกัดอยู่เพียงพฤติกรรมของผู้ชายโดยไม่ได้เปิดให้ผู้หญิงมีเสรีภาพในลักษณะเดียวกัน นอกจากนี้ฝ่ายคัดค้านยังได้กล่าวถึงความแตกต่างระหว่างผู้หญิงที่ถูกกลืน ผู้หญิงต่างชนชั้นมีข้อจำกัดและความจำเป็นที่ต่างกัน ซึ่งทำให้แตกต่างกันในเรื่องของทางเลือกและโอกาสด้วย หรือผู้หญิงที่อยู่ในความสัมพันธ์ซ้อนในฐานะ ‘เมียน้อย’ ไม่ได้รับการคุ้มครองเพราะเธอไม่ทำตามกรอบเรื่องเพศที่ขอบธรรม การใช้กฎหมายเช่นนี้เป็นการลงโทษผู้หญิงที่ไม่สยบยอมต่อกรอบเรื่องเพศที่ขอบธรรม การแก้ไขกฎหมายเพื่อทำให้สถานภาพของผู้หญิงบางกลุ่มดีขึ้นกลายเป็นการทำร้ายหรือรังแกผู้หญิงบางกลุ่มที่ถูกมองข้ามเพราะอยู่นอกกรอบของความเป็น ‘หญิงดี’

ความขัดแย้งระหว่างเสรีภาพในทางเพศของปัจเจกและความแตกต่างระหว่างผู้หญิงเป็นเรื่องที่สตรีนิยมหลายกระแสให้ความสำคัญและเป็นการโต้เถียง ‘ภายใน’ แนวทางสตรีนิยมและขบวนการผู้หญิงด้วย แต่ประเด็นเหล่านี้ได้ถูกหยิบยกมาคัดค้านความพยายามของผู้หญิงบางกลุ่มในการต่อสู้เพื่อสิทธิของสตรี และเพื่อสนับสนุนการ

ดำรงอยู่ของมาตรฐานต่างระดับในเรื่องเพศ การโต้เถียงเรื่องเพศที่ปรากฏในสภาผู้แทนราษฎรจึงเป็นไปในลักษณะของการปะทะของสองแนวทางหลัก คือการพยายามสร้างและบังคับใช้กฎเกณฑ์เชิงศีลธรรมของเรื่องเพศภาคบังคับที่ถูกต้านด้วยแนวคิดเรื่องเสรีภาพของปัจเจก ในที่สุดแล้วทั้งเสียงที่สนับสนุนและคัดค้านการแก้ไขกฎหมายก็ยังยึดกรอบเรื่องเพศที่คับแคบซึ่งมีฐานอยู่ที่ชายหญิงและการจำกัดเรื่องเพศในการแต่งงาน โดยไม่ได้ตั้งคำถามหรือเปลี่ยนแปลงแก่นหลักของกรอบนี้ ความพยายามที่ปรากฏจะทำให้กรอบเรื่องเพศดังกล่าวมีค ามเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น

การเมืองเรื่องเพศ: เสียงของผู้หญิง - เสียงของผู้ชาย

กรอบเรื่องเพศภาคบังคับที่จำกัดเรื่องเพศที่ขอบธรรมไว้ระหว่างชายหญิงในสถาบันการแต่งงานเพื่อการเจริญพันธุ์ ถูกเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมในระบบสองเพศสภาพ เรื่องเพศในปิตาธิปไตยมีความต้องการของผู้ชายเป็นศูนย์กลางและทำให้การครอบงำโดยผู้ชายและการสยบยอมของผู้หญิงเป็นเรื่องเชิงสังวาส ในกรอบเรื่องเพศเช่นนี้มีมาตรฐานความถูกต้องดังามในเรื่องเพศที่แตกต่างกันสำหรับชายหญิง ซึ่งสะท้อนและหล่อเลี้ยงความไม่เท่าเทียมและการกดขี่ให้ดำรงอยู่⁷ แนวพินิจสตรีนิยมตระกูลความคิดต่าง ๆ ได้ตั้งคำถามและท้าทายกรอบเรื่องเพศภาคบังคับนี้ โดยบางกลุ่มต้องการให้ผู้หญิงมีสิทธิและโอกาสจะเข้าถึงและบริโภคสิ่งที่สังคมให้คุณค่า เช่นความพึงพอใจทางเพศ ในขณะที่สตรีนิยมแนวสุดขั้ว/รากเหง้า (Radical Feminism) เห็นว่าผู้หญิงควรจะปลดปล่อยตนเองจากพันธนาการของปิตาธิปไตยที่ควบคุมเนื้อตัวร่างกายของผู้หญิง โดยทำให้ผู้หญิงเป็นเพียงวัตถุเพื่อสนองความต้องการทางเพศของผู้ชายและบังคับให้ผู้หญิงทำหน้าที่หน่วยในการเจริญพันธุ์ในสถาบันความเป็นแม่⁸ ผู้หญิงควรจะควบคุมเนื้อตัวร่างกาย

⁷ Diane Richardson, "Sexuality and Feminism," in *Introducing Women's Studies*, 2nd ed. Ed. Victoria Robinson and Diane Richardson (Washington Square, NY: New York University Press, 1997), p. 160-165.

⁸ Alison M. Jaggar, *Feminist Politics and Human Nature* (Totowa, NJ: Rowman and Allanheld, 1983), p. 256-270.

และเรื่องเพศของตนเองโดยการปฏิเสธหรือแยกจากสถาบันของปิตาธิปไตยอย่าง การแต่งงานหรือความเป็นแม่

การต่อสู้โต้แย้งเรื่องเพศในหลายประเด็นจะตั้งต้นจากการที่ผู้หญิงตั้งคำถาม เกี่ยวกับมาตรฐานที่แตกต่างสำหรับพฤติกรรมทางเพศที่สะท้อนในกฎหมายของรัฐ อย่างเช่นกรณีศึกษาเกี่ยวกับการแก้ไขบรรพ 5 ของกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ใน ปีพ.ศ. 2519 และการแก้ไขกฎหมายปรามการค้าประเวณีในปีพ.ศ. 2539 เป็นการ ตั้งคำถามเชิงศีลธรรมเกี่ยวกับความเสมอภาคเท่าเทียมในเรื่องวิถีทางเพศ โดย พยายามจะเปลี่ยนกรอบกติกาของกฎหมายให้จำกัดเรื่องเพศของคนในสังคมไว้ใน สถาบันการแต่งงานโดยไม่มีข้อยกเว้นให้ผู้ชาย แต่ในการโต้เถียงในประเด็นต่าง ๆ ผู้ ชายที่ไม่เห็นด้วยได้ตั้งคำถามว่าการเรียกร้องและความต้องการเช่นนี้เป็นเรื่องของ ผู้หญิงบางกลุ่มที่มีตำแหน่งแห่งที่เฉพาะในทางเศรษฐกิจและสังคมหรือไม่ และได้ยก ต่าง ๆ ของผู้หญิงที่มีประสบการณ์และความต้องการที่แตกต่างไป การมองต่างเช่นนี้ เห็นได้จากการโต้เถียงเรื่องเพศในหมู่นสตรีนิยมตะวันตก⁹ ที่มีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่อง เพศและความสัมพันธ์แตกต่างกันมากระหว่างผู้ที่มองเรื่องเพศในกรอบของศีลธรรม หรือกรอบการกดขี่ ทำให้เรื่องเพศเป็นเรื่องไม่ดีที่ต้องถูกควบคุมหรือละทิ้ง กับพวกที่ มองเรื่องเพศเป็นเรื่องส่วนตัวที่ปัจเจกควรมีสิทธิในการเลือกที่จะตามความพึงพอใจ¹⁰ เสียงของผู้หญิงในการแก้ไขกฎหมายที่เป็นกรณีศึกษาจึงอาจไม่ใช่ตัวแทนของผู้หญิง โดยรวม แต่เป็นเรื่องของผู้หญิงเฉพาะกลุ่มเช่นเมียหลวง ‘หญิงดี’ หรือหญิงชนชั้น กลาง ความแตกต่างหลากหลายในองค์ประกอบเชิงอัตลักษณ์อย่างชนชั้น ช่างอายุ หรือภูมิหลังทางสังคมส่งผลต่อประสบการณ์และความต้องการของผู้หญิง เสียงของผู้ หญิงจึงไม่ได้เป็นหนึ่งเดียวอย่างมีเอกภาพแต่ขึ้นอยู่กับที่ทางเฉพาะและประสบการณ์ ของผู้มีเพศสภาพหญิงด้วย

ผู้หญิงมีประสบการณ์และความเชื่อที่แตกต่างกันในประเด็นเรื่องเพศได้ การ ทำความเข้าใจการเมืองเรื่องเพศต้องรวมเอาความต่างนี้ไว้ด้วย เรื่องเพศอาจจะเกี่ยว

⁹ Lynn S. Chancer, *Reconcilable Differences: Confronting Beauty, Pornography, and the Future of Feminism* (Berkeley: University of California Press, 1998), p. 62-63.

¹⁰ Linda LeMoncheck, *Loose Women, Lecherous Men: A Feminist Philosophy of Sex*. (New York: Oxford University Press, 1997), p. 14-21.

ข้ออย่างใกล้ชิดกับเพศสภาพและความไม่เท่าเทียม แต่ก็ไม่ใช่เรื่องเดียวกันเลยทีเดียว เรื่องเพศมีการเมืองที่เป็นเรื่องของการนิยาม การกำกับควบคุม และการโต้เถียงภายในที่อาจจะเกี่ยวหรือไม่เกี่ยวโดยตรงกับเรื่องเพศสภาพ¹¹ การต่อสู้โต้แย้งในเรื่องเพศอาจเป็นการยืดอกอยู่กับเรื่องเพศที่ขอบธรรมของผู้หญิงและผู้ชายบางกลุ่ม โดยผู้หญิงและผู้ชายอีกหลาย ๆ กลุ่มไม่เห็นด้วยและท้าทายกรอบเรื่องเพศนั้น การทำความเข้าใจการโต้แย้งสาธารณะในเรื่องเพศจึงต้องตระหนักถึงความต่างและการเมืองภายในของเรื่องเพศด้วย อันที่จริงการศึกษาในเรื่องเพศในช่วงหลังก็ได้สะท้อนความซับซ้อนนี้ โดยรวมเอาปัจจัยเกี่ยวกับประสบการณ์ ตำแหน่งแห่งที่ และระบบความเชื่อ ความหมายเรื่องเพศที่แตกต่างไว้ด้วย¹²

การโต้เถียงต่อรองเกี่ยวกับแง่มุมต่าง ๆ ที่ถูกจัดว่าเป็นเรื่องส่วนตัวอย่างเรื่องเพศและความสัมพันธ์จึงไม่ใช่การปะทะกันระหว่างความจริงของผู้หญิงกับความจริงของผู้ชายที่การแบ่งขั้วแบ่งฝ่ายเป็นไปโดยชัดเจน แต่แง่มุมต่าง ๆ ของอัตตลักษณ์ที่เลื่อนไหลไม่คงที่ของคนทำให้กรอบความเชื่อความหมายเรื่องเพศมีความหลากหลายกว่านั้นมาก การต่อรองเกี่ยวกับเรื่องเพศในพื้นที่ทางสังคมหรืออาณาบริเวณทางการเมืองที่เป็นทางการเมืองจึงเป็นการปะทะของกรอบย่อยที่ขึ้นอยู่กับตำแหน่งแห่งที่ทางสังคม และการซ้อนทับขององค์ประกอบของตัวตน ที่ทำให้ประสบการณ์และความคาดหวังของคนแตกต่างกันไป ซึ่งแปลว่าความจริงของผู้หญิงก็น่าจะมีหลายชุดด้วยเช่นกัน การต่อสู้เพื่อทำให้ชีวิตของผู้หญิงดีขึ้นต้อง 'ฟัง' เสียงที่แตกต่างหลากหลายนี้ โจทย์ที่สำคัญคือจะอย่างไรความจริงที่แตกต่างนี้จะมีที่ทางในกระบวนการต่อรองโต้แย้งสาธารณะได้ โดยไม่ถูกผูกขาดหรือทำให้เงียบงันโดยความจริงบางชุด

¹¹ Gayle Rubin, "Thinking Sex: Notes for Radical Theory of the Politics of Sexuality," in *The Lesbian and Gay Studies Reader*, ed. Ablove Michele, Aina Barak, and David M. Halperin. (New York: Routledge, 1993), p. 4.

¹² LeMoncheck, *Loose Women, Lecherous Men*, p. 22.

บรรณานุกรม

- Anderson, Walter Truett. "Introduction: What's Going On Here?" in The Truth about the Truth: De-Confusing and Re-Constructing the Postmodern World. Edited by Walter Truett Anderson. New York: J. P. Tarcher, 1995.
- Arneil, Barbara. Politics and Feminism. Oxford: Blackwell Publishers, 1999.
- Bartky, Sandra Lee. "Foucault, Femininity, and Modernization of Patriarchal Power." in Writing on the Body: Female Embodiment and Feminist Theory. Edited by Katie Conboy, Nadia Medina, and Sarah Stanbury. New York: Columbia University Press, 1997.
- Bell, David. and Binnie, Jon. The Sexual Citizen: Queer Politics and Beyond. Cambridge: Polity Press, 2000.
- Bryson, Valerie. Feminist Debates: Issues of Theory and Political Practice. London: Macmillan, 1999.
- Collins, Patricia Hill. "It's all in the Family," in Decentering the Center: Philosophy for a Multicultural, Postcolonial, and Feminist World, Edited by Uma Narayan and Sandra Harding. Bloomington, IN.: Indiana University Press, 2000.
- Chancer, Lynn S. Reconcilable Differences: Confronting Beauty, Pornography, and the Future of Feminism. Berkeley: University of California Press, 1998.
- Coole, Diana H. Women in Political Theory: From Ancient Misogyny to Contemporary Feminism Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1988.
- Cooper, Davina. Power in Struggle: Feminism, Sexuality and the State. Buckingham: Open University Press, 1995.
- de Beauvoir, Simone. The Second Sex. Translated by H.M. Parshley. New York: Vintage Books, 1974.
- Di Stefano, Christine. "Feminist Attitudes toward Ethical Pluralism." In The Many and the One: Religious and Secular Perspectives on Ethical Pluralism in the Modern World. Edited by Richard Madsen and Tracy B. Strong. Princeton, NJ.: Princeton University Press, 2003.
- Ellison, Marvin M. Erotic Justice: A Liberating Ethic of Sexuality. Louisville, KY: Westminster John Knox Press, 1996.

- Engels, Friedrich. The Origin of Family, Private Property and the State.
- Evans, Judith. Feminist Theory Today: An Introduction to Second-Wave Feminism. London: Sage Publications, 1995.
- Faulks, Keith. Citizenship. New York: Routledge, 2000.
- Firestone, Shulamith. The Dialectic of Sex: The Case for Feminist Revolution. New York: Bantam Books, 1972.
- Foucault, Michel. The History of Sexuality, Volume I. Translated by Robert Hurley. New York: Vintage Books, 1990.
- _____. "Truth and Power," in The Foucault Reader. Edited by Paul Rabinow. New York: Pantheon Books, 1984.
- Fraser, Nancy, "Equality, Difference and Democracy: Recent Feminist Debates in the United States." in Feminism and the New Democracy. Edited by Jodi Dean. London: Sage Publications, 1997.
- _____. "Politics, Culture and Public Sphere: Toward a Postmodern Conception." in Social Postmodernism: Beyond Identity Politics. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- _____. Unruly Practices: Power, Discourse and Gender in Contemporary Social Theory. Oxford: Polity Press, 1989.
- Gibson, Colin S. Dissolving Wedlock. London: Routledge, 1994.
- Giddens, Anthony. The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies. Cambridge: Polity Press, 1992).
- Gilligan, Carol. In a Different Voice. Cambridge: Harvard University Press, 1982.
- Halprin, Sara. Look at My Ugly Face: Myths and Musings on Beauty and Other Perilous Obsessions with Women's Appearance. New York: Penguin Books, 1995.
- Hawks, Gail. A Sociology of Sex and Sexuality. Bristol, PA.: Open University Press, 1996.
- Held, David. "Editor's Introduction," in Political Theory Today. Edited by David Held. Cambridge: Polity Press, 1991.
- Jaggar, Alison M. Feminist Politics and Human Nature. Totowa, NJ: Rowman and Allanheld, 1983.
- Kymlicka, Will. Multicultural Citizenship. Oxford: Clarendon Press, 1995.

- LeMoncheck, Linda. Loose Women, Lecherous Men: A Feminist Philosophy of Sex. New York: Oxford University Press, 1997.
- Lister, Ruth. Citizenship: Feminist Perspective. London: Macmillan, 1997.
- Mackinnon, Catherine A. "Sexuality, Pornography and Method: Pleasure under Patriarchy." in Feminism and Philosophy. Edited by . Boulder, CO.: Westview Press, 1995.
- McNair, Brian. Mediated Sex: Pornography and Postmodern Culture. London: Arnold, 1996.
- Martin, Emily. "Premenstrual Syndrome, Work Discipline and Anger," in The Politics of Women's Bodies: Sexuality, Appearance, and Behavior, Edited by Rose Weitz. New York: Oxford University Press, 1998.
- McDonagh, Eileen. "Political Citizenship and Democratization: The Gender Paradox." American Political Science Review 96 (September 2002).
- Mill, John Stuart. On Liberty. Indianapolis: Hackett Publishing Company, Inc., 1978.
- _____. The Subjection of Women. Amherst, NY: Prometheus Books, 1986.
- Millet, Kate. Sexual Politics: A Surprising Examination of Society's Most Arbitrary Folly. Garden City, NY: Doubleday, 1970.
- Minow, Martha. and Shanley, Mary Lyndon. "Relational Rights and Responsibilities: Revisioning the Family in Liberal Theory and Law." Hypatia. (Winter 1996).
- Mouffe, Chantal. "Democratic Politics and the Question of Identity," in The Identity in Question. Edited by John Rajchman. New York: Routledge, 1995.
- Okin, Susan Moller. Is Multiculturalism Bad for Women? Princeton, NJ: Princeton University Press, 1999.
- _____. Women in Western Political Thought. Princeton: Princeton University Press, 1979.
- O'Neill, Maggie. Prostitution and Feminism: Towards a Politics of Feeling. Cambridge: Polity Press, 2001.
- Pagels, Elaine. Adam, Eve and the Serpent. New York: Vintage Books, 1989.

- Pateman, Carole. "Feminism and the Varieties of Ethical Pluralism." In The Many and the One: Religious and Secular Perspectives on Ethical Pluralism in the Modern World. Edited by Richard Madsen and Tracy B. Strong. Princeton, NJ.: Princeton University Press, 2003.
- Pendleton, Eva. "Love for Sale: Queering Heterosexuality." in Whores and Other Feminists. Edited by Jill Nagle. New York: Routledge, 1997.
- Phillips, Anne. Democracy and Difference. University Park, PA.: Pennsylvania State University Press, 1993.
- _____. "Universal Pretensions in Political Thought," in Destabilizing Theory: Contemporary Feminist Debates. Edited by Michele Barrett and Anne Phillips. Cambridge, UK: Polity Press, 1993.
- Queen, Carol. "Sex Radical Politics, Sex-Positive Feminist Thought." in Whores and Other Feminists. Edited by Jill Nagle. New York: Routledge, 1997.
- Reitan, Eric. "Rape as an Essentially Contested Concept." Hypatia 16, no.2 (Spring 2001).
- Rich, Adrienne. "Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence." in Feminism, Vol. II. Edited by Susan Moller Okin and Jane Mansbridge. Aldershot: Edward Elgar Publishing, 1994.
- Richardson, Diane. "Extending Citizenship: Cultural Citizenship and Sexuality." in Culture and Citizenship, Edited by Nick Stevenson. London: Sage Publications, 2001.
- _____. "Sexuality and Feminism," in Introducing Women's Studies, 2nd ed. Edited by Victoria Robinson and Diane Richardson. Washington Square, NY: New York University Press, 1997.
- Roiphe, Katie. The Morning After: Sex, Fear and Feminism. London: Hamish Hamilton, 1993.
- Rubin, Gayle. "Thinking Sex: Notes for Radical Theory of the Politics of Sexuality." in The Lesbian and Gay Studies Reader. Edited by Abelove Michele, Aina Barak, and David M. Halperin. New York: Routledge, 1993.
- Sanders, Valerie. "First Wave Feminism," in The Icon Critical Dictionary of Feminism and Postfeminism. Edited by Sarah Gamble. Cambridge: Icon Books, 1999.

- Saprio, Virginia. "When Are Interests Interesting?: The Problem of Representation of Women." in Feminism and Politics, Edited by Anne Phillips. Oxford: Oxford University Press, 1998.
- Sawicki, Jana. Disciplining Foucault. New York: Routledge.
- Shrage, Laurie. Moral Dilemmas of Feminism: Prostitution, Adultery, and Abortion. New York: Routledge, 1994.
- Stewart, Angus. Theories of Power and Domination. London: Sage Publications, 2001.
- Stetson, Dorothy McBride. Women's Rights in the U.S.A.: Policy Debates and Gender Roles. Pacific Grove, CA.: Brooks/Cole, 1991.
- Tisdale, Sallie. Talk Dirty to Me: An Intimate Philosophy of Sex. London: Pan Books, 1995.
- Werbner, Pnina. and Yuval-Davis, Nira. "Introduction: Women and the New Discourse of Citizenship," in Women, Citizenship and Difference. Edited by Nira Yuval-Davis and Pnina Werbner. London: Zed Books, 1999.
- Wolf, Naomi. Promiscuities: The Secret Struggle for Womanhood. New York: The Ballantine Publishing Group, 1997.
- Wollstonecraft, Mary. "A Vindication of the Rights of Woman." in Mary Wollstonecraft: Political Writings. Edited by Janet Todd. Oxford: Oxford University Press, 1994.
- Yeatman, Anna. Postmodern Revisionings of the Political. New York: Routledge, 1994.
- Young, Iris Marion. Justice and the Politics of Difference. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1990.

เอกสารภาษาไทย

- กุลวิทย์ ประภาพรพิพัฒน์. แนวคิดและจริยศาสตร์ที่เกี่ยวกับเพศในพุทธศาสนาเถรวาท. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, พ.ศ. 2545.
- ประสพสุข บุญเดช. คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2543.
- ไพโรจน์ กัมพูสิริ. "60 ปีกฎหมายครอบครัวไทย." วารสารนิติศาสตร์ 26 (มิถุนายน 1996).
- มูลนิธิผู้หญิง. การค้าหญิง: ภาวะเสี่ยงภัยไทย. (รายงานการวิจัยและปฏิบัติการเรื่องการค้าหญิง มูลนิธิผู้หญิง, 2540)
- วีระดา สมสวัสดิ์. กฎหมายครอบครัว. กรุงเทพมหานคร: คบไฟ, 2540.

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. ร่วมแรงแบ่งปันรัก: สภาพและข้อเท็จจริงแห่งปัญหาโสเภณีและเอดส์. มหาวิทยาลัยมหิดล สถาบันวิจัยประชากรและสังคม เอกสารทางวิชาการ หมายเลข 178.